

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української мови

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Теоретико-методичні засади вивчення номінації традиційного одягу
подолян другої половини ХХ – початок ХХІ століття»**

здобувача СВО магістр
освітньої програми: Середня освіта.
Українська мова і література,
англійська мова
спеціальності: 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка

Черняк Світлани Валентинівни

Використання чужих ідей, результатів і текстів
мають посилання на відповідне джерело
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Гороф'янюк Інна Валентинівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)

м. Вінниця
2025

АНОТАЦІЯ

Черняк Світлана Валентинівна. Теоретико-методичні засади вивчення номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початок XXI століття. Кваліфікаційна робота на здобуття СВО магістр за спец. 014.01 Середня освіта (Українська мова і література): рукопис. Вінниця, 2025. 154 с.

У кваліфікаційній роботі висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження номінаційної системи традиційного одягу подолян як важливого сегмента української мовної картини світу. Проаналізовано сутність номінації в сучасній лінгвістиці, охарактеризовано її види та способи, визначено роль ономасіологічного й семасіологічного підходів у вивченні механізмів формування та функціонування назв. Узагальнено історію дослідження лексики на позначення одягу та взуття в українському мовознавстві, окреслено значення діалектологічного матеріалу у відтворенні етнокультурної спадщини регіону.

Здійснено практичний аналіз лексичних одиниць, що позначають елементи традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття. На основі систематизації 243 найменувань визначено їхню структурну організацію, лексико-семантичні групи, словотвірні моделі та особливості первинної й вторинної номінації. Розкрито специфіку функціонування лексики, зумовлену локальною варіативністю, історичними умовами, побутовими традиціями та художньо-естетичними уявленнями населення Поділля.

Ключові слова: номінація, традиційний одяг, лексико-семантична група, первинна й вторинна номінація, словотвір, діалектна лексика Поділля.

ANOTATION

Cherniak Svitlana Valentynivna. Theoretical and Methodological Foundations for Studying the Nomination of Traditional Clothing of the Podolians in the Second Half of the 20th – Early 21st Century. Master's Qualification Thesis in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master in Specialty 014.01 Secondary Education (The Ukrainian Language and Literature): manuscript. Vinnytsia, 2025. 154 p.

In this qualification thesis, the theoretical and methodological foundations of studying the nominative system of traditional Podolian clothing as an important segment of the Ukrainian linguistic worldview are presented. The essence of nomination in modern linguistics is analyzed, its types and methods are characterized, and the role of onomasiological and semasiological approaches in examining the mechanisms of formation and functioning of names is defined. The history of research on the vocabulary denoting clothing and footwear in Ukrainian linguistics is summarized, and the importance of dialect material in reconstructing the ethnocultural heritage of the region is outlined.

A practical analysis of lexical units denoting elements of traditional Podolian clothing of the second half of the 20th – early 21st century has been carried out. Based on the systematization of 243 nominations, their structural organization, lexico-semantic groups, word-formation models, and the features of primary and secondary nomination are determined. The specificity of the functioning of this vocabulary, conditioned by local variation, historical circumstances, everyday traditions, and the artistic and aesthetic perceptions of the Podolian population, is revealed.

Keywords: nomination, traditional clothing, lexico-semantic group, primary and secondary nomination, word formation, Podolian dialect vocabulary.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НОМІНАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ ПОДОЛЯН	8
1.1. Поняття номінації як об’єкт лінгвістичних досліджень	8
1.2. Види та способи номінації	16
1.3. Історія вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві	24
1.4. Вивчення питань діалектології у шкільному курсі української мови	32
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2.	40
ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ ПОДОЛЯН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	40
2.1. Структурна організація назв традиційного одягу подолян другої половини ХХ – початок ХХІ століття	40
2.2 Види номінації традиційного одягу подолян	73
2.3 Способи номінації традиційного одягу подолян	77
Висновки до розділу 2	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ.....	92
Додаток А.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початок XXI століття зумовлена посиленням інтересом сучасної науки та суспільства до проблеми збереження ідентичності та культурної спадщини українського народу. Традиційний одяг є не лише матеріальним втіленням побуту, а й знаковою системою, у якій відображені етнічні особливості, світогляд та цінності громади.

Особливого значення ця тема набуває в контексті сучасних соціокультурних процесів, коли глобалізація та уніфікація загрожують унікальним локальним традиціям. Збереження та систематизація лексики, що позначає елементи традиційного одягу подолян, сприяє утвердженню національної ідентичності та збагаченню української мови. Окрім того, вивчення номінацій дозволяє відстежити еволюцію побуту, способів виробництва та художньо-естетичних уявлень місцевого населення в другій половині XX – на початку XXI століття.

З наукового погляду актуальність дослідження обґрунтовується необхідністю розробки теоретико-методичних підходів до аналізу номінаційної системи традиційного одягу. Це передбачає не лише опис і класифікацію відповідних назв, а й виявлення їхніх семантичних особливостей, етимології, функціонування в різних соціокультурних середовищах. Таке комплексне вивчення створює підґрунтя для подальших етнолінгвістичних і культурологічних досліджень, розширюючи знання про мовно-культурний простір Поділля.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у вивченні теоретико-методичних засад номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття.

Для досягнення мети було виконано такі **завдання**:

1. Проаналізувати явище номінації як об'єкт лінгвістичних досліджень;
2. Систематизувати види та способи номінації;
3. Розкрити історію вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві;
4. Висвітлити питання діалектології в шкільному курсі української мови;

5. Здійснити аналіз номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття.

Об’єкт дослідження – традиційний одяг подолян у його історико-культурному вимірі.

Предмет дослідження – система номінацій елементів традиційного одягу подолян та особливості їх функціонування.

Матеріалом дослідження виступають зібрані лексичні одиниці, що позначають елементи традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття, зафіксовані у наукових, етнографічних і діалектологічних джерелах. Основним джерелом номінативного матеріалу є монографія Л.А. Іваневич “Традиційний одяг українців Поділля (друга половина XIX – початок XXI ст.): історія, класифікація, конструктивно-художні та регіонально-локальні особливості” [11, с. 437], у якій детально описано структурний склад подільського костюма та його локальні варіанти. Усього опрацьовано 243 найменування елементів традиційного одягу Поділля, що стали базою для подальшого лінгвістичного аналізу в другому розділі.

Методи дослідження:

1. Аналіз застосовувався для детального вивчення зібраних лексичних одиниць, виявлення їхніх структурних, семантичних та етимологічних особливостей.

2. Синтез дозволив об’єднати результати окремих спостережень та досліджень у цілісну картину функціонування номінацій традиційного одягу подолян.

3. Індукція забезпечила формулювання загальних висновків на основі опрацювання конкретних мовних фактів та окремих назв елементів одягу.

4. Дедукція дала можливість перевірити висунуті положення та припущення, застосовуючи загальні наукові закономірності до аналізу конкретного матеріалу.

5. Систематизація використовувалася для впорядкування назв традиційного одягу за їх функціонально-семантичними групами та структурними особливостями.

6. Узагальнення дало змогу підсумувати результати дослідження, визначити основні закономірності розвитку та функціонування номінацій у мовно-культурному просторі Поділля.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше здійснено цілісний аналіз теоретико-методичних засад вивчення номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття, систематизовано й класифіковано лексичні одиниці, що позначають елементи одягу, виявлено їх семантичні особливості та динаміку функціонування. У роботі розкрито зв'язок номінацій із культурно-історичним контекстом регіону, що дозволило окреслити специфіку подільської мовної картини світу та розширити наукові уявлення про етнолінгвістичну спадщину України.

Практична значущість дослідження проявляється у можливості їх використання у викладанні дисциплін мовознавчого, культурологічного та етнографічного спрямування. Зібраний і систематизований матеріал може слугувати джерелом для створення навчальних посібників, словників, а також для музейної та просвітницької діяльності. Це сприятиме формуванню у студентів та широкого загалу ціннісного ставлення до традиційної культури та мови.

Апробація. За матеріалами дослідження виголошено доповідь на тему: «Із спостережень над способами номінації традиційного одягу подолян» на Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, освіта, інновації й суспільство: стратегічні пріоритети сталого розвитку» (29 листопада 2025 р., м. Сіетл, США), опубліковано відповідну статтю у збірнику матеріалів конференції.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (Розділ 1. «Теоретико-методологічні засади вивчення номінації традиційного одягу подолян», Розділ 2 «Особливості номінації традиційного одягу подолян другої половини XX- початку XXI століття»), загальних висновків, списку використаних джерел (40 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи – 151 сторінка (обсяг основного тексту – 81 сторінка).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НОМІНАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ ПОДОЛЯН

1.1. Поняття номінації як об'єкт лінгвістичних досліджень

Проблема номінації сьогодні розглядається як важливий об'єкт лінгвістичних досліджень [24; 29; 31; 33; 35; 36; 39], адже вона являє собою багатогранне явище та складний розумово-мовленнєвий процес, що потребує поглибленого аналізу. Вивчення цього питання займає чільне місце у сучасній лінгвістиці, оскільки воно безпосередньо пов'язане з процесами формування та функціонування мовної картини світу.

Процес номінації, тобто надання назв об'єктам реальної дійсності, постає як перетворення мисленнєвих актів у мовні форми. Він є відображенням комплексу уявлень про певний об'єкт крізь систему лінгвальних образів – звукових і графічних, що виступають матеріальною оболонкою номінантів, або номінативних одиниць. Водночас залишається дискусійним і невирішеним питання щодо площини, у якій відбувається процес номінації предметів, осіб, дій чи явищ. Здебільшого його розглядають як мовний феномен, проте, враховуючи нерозривний зв'язок мислення з мовленням, виникає сумнів, чи не варто першопочатково відносити номінацію саме до сфери мовлення, а не мови.

У мовознавстві сформувалося два провідних підходи до проблеми найменування: семасіологічний та ономасіологічний. Семасіологічний напрям досліджували Ж. Вардзелашвілі, О. Тараненко та інші, тоді як ономасіологічний – В. Матезіус та інші. Обидва підходи є плідними та відкривають різні перспективи у вивченні номінаційних процесів [17, с. 30].

Останні наукові праці засвідчують, що інтерес до проблеми найменування не зменшується і надалі. Зокрема, більшої актуальності сьогодні набуває ономасіологічний підхід, оскільки він досліджений меншою мірою, ніж семасіологічний. Водночас такі дослідники, як Л. Азарова [1] та Л. Науменко [18], акцентували увагу на характеристиці обох підходів, проте порівняльний аналіз

семасіологічного й ономасіологічного аспектів у контексті когнітивно-дискурсивної парадигми залишається недостатньо розробленим. Це створює підґрунтя для подальшого розвитку лінгвістичних студій у напрямку інтеграції різних методологічних підходів.

На думку Н. Дьячок, мовна номінація полягає у створенні нових номінативних одиниць, тоді як мовленнєва номінація передбачає використання вже наявних одиниць у процесі ситуативного найменування [10, с. 18].

А. Микитенко підкреслює, що під номінацією розуміють:

1. Процес творення і надання назв певним фрагментам дійсності, що передбачає встановлення зв'язку між мовною одиницею та відповідним предметом, явищем чи ознакою;
2. Результат цього процесу, тобто саму назву;
3. Використання вже існуючих найменувань у мовленнєвій практиці [17, с. 31].

Семасіологія та ономасіологія є складовими семантики, які зосереджені на вивченні змісту та інформації, що передається мовою. Семасіологія розглядає значення слів і словосполучень, які використовуються для позначення предметів та явищ дійсності. Натомість ономасіологія виступає як теорія номінації та досліджує процес творення лексичних одиниць. Таким чином, семасіологія аналізує семантичну структуру та її зміни у вже готових мовних одиницях, тоді як ономасіологія вивчає шлях формування нових назв.

Обидва напрями семантики досліджують взаємозв'язок між змістовим планом і планом вираження, проте роблять це під різними кутами зору. Семасіологія йде від слова та аналізує його зміст, а ономасіологія виходить від ідеї й шукає способи її мовного вираження, відповідаючи на питання: якими словами конкретне поняття реалізується у різних мовах. Незважаючи на різницю підходів, ці напрями мають тісний взаємозв'язок, оскільки разом вони охоплюють як форму (зовнішній бік), так і зміст (внутрішній бік) мовних одиниць.

Протиставлення ономасіології та семасіології має онтологічне підґрунтя. Перехід від значення до його мовної форми відображає діяльність мовця, тоді як

рух від форми до значення відповідає діяльності слухача чи читача. Тому вибір напряду аналізу залежить від завдань дослідника, а саме протиставлення має пізнавальний характер. Семасіологічний підхід більше орієнтований на вивчення мови як об'єктивного явища, тоді як ономасіологічний зосереджується на особливостях її функціонування у комунікативному процесі.

Згідно з ономасіологічним підходом, номінація трактується як вербальне втілення ідеального змісту, що формується у свідомості людини на основі її досвіду та відображає певні фрагменти картини світу. Натомість семасіологічний підхід спрямований на аналіз значення понять, які використовуються для найменування окремих предметів та явищ реальності [17, с. 31].

Різниця між семасіологією та ономасіологією ґрунтується на існуванні двох взаємопов'язаних типів мовної діяльності: продукування мовлення (кодування) та його сприйняття (декодування). Семасіологічний підхід полягає у тому, що слухач або читач отримує текст, який містить певну інформацію, та повинен її зрозуміти, тобто «декодувати». Натомість ономасіологічний підхід пов'язаний із завданням мовця – «закодувати» інформацію та подати її у такій формі, щоб вона була зрозумілою іншим носіям мови. Отже, у процесі комунікації мовець створює висловлювання через кодування, а слухач чи читач розуміє його через декодування.

З позицій ономасіології увага зосереджується на співвідношенні мовних одиниць із позамовними предметами, що розглядається як спосіб позначення та найменування. Семасіологія ж вивчає внутрішньосистемну значущість мовних одиниць, а також механізми семантичного поширення значень слів і словосполучень. Таким чином, перший підхід орієнтований на предметно-змістовий аспект, тоді як другий – на структурно-семантичний.

В ономасіологічному підході особлива увага приділяється закріпленню слова за певною сутністю, незалежно від того, наскільки цей зв'язок є мотивованим. При цьому враховується комунікативний намір мовця та його вибір мовних засобів для реалізації власного задуму. Семасіологія ж зосереджується на багатокомпонентній структурі лексичного значення та аналізує його складові. Отже, ономасіологія виходить із позамовного змісту, який переноситься у мовну форму, а семасіологія,

навпаки, базується на вже наявній мовній формі, що співвідноситься з певним змістом.

Обидва підходи знаходять своє відображення у мовних явищах. Так, ономасіологічний аспект проявляється у синонімії, евфемізації, дублетності, тоді як семасіологічний характерний для омонімії та полісемії. Це свідчить про їх взаємодоповнюваність та необхідність комплексного підходу до вивчення мовної системи [17, с. 31–32].

У межах когнітивно-дискурсивної парадигми значного розвитку набули такі напрями мовознавства, як когнітивна семасіологія (семантика) та когнітивна ономасіологія. У галузі когнітивної семантики помітний внесок зробили М. Джонсон, Дж. Лакофф, М. Тернер, О. Селіванова та інші науковці. Зокрема, О. Селіванова визначає когнітивну семантику як один із напрямів когнітивної лінгвістики, що розглядає значення не лише як мовний феномен, а як ментальне явище, пов'язане зі способами здобуття, збереження та обробки інформації людським мозком [17, с. 32].

Важливий внесок у розвиток когнітивної семасіології зробила Н. Лозова, яка здійснила аналіз цього напрямку з урахуванням позицій вітчизняних та зарубіжних учених. На відміну від традиційної семантики, де досліджувався об'єктивний зміст слова, когнітивна семасіологія зосереджується на його суб'єктивному значенні. Крім того, особливу увагу приділено причинам зміни значень, що зумовлені переважно не мовними, а позамовними чинниками, які поступово впливають на формування уявлень людини про різні поняття. Когнітивна ономасіологія, представлена працями О. Селіванової, А. Бланка, П. Штекауера та інших дослідників, орієнтована на вивчення когнітивного механізму творення найменувань. Сучасні дослідження цього напрямку зосереджуються на відображенні пізнавальної діяльності людини та властивостей її свідомості, що реалізуються в актах номінації. О. Селіванова пропонує два принципи розмежування семасіологічного та ономасіологічного підходів: перший ґрунтується на відмінностях у способах аналізу слова, другий – на зміні лінгвістичних парадигм [17, с. 32].

Згідно з цими підходами, ономасіологічний аналіз зосереджується на вивченні номінативної структури слова у зв'язку з ментальними моделями світу, тоді як семасіологічний розглядає слово у відношенні до інших мовних одиниць у лінійному чи парадигматичному вимірі. Таким чином, ономасіологія спрямована на пояснення внутрішніх і міжмовних особливостей структури найменування, а семасіологія – на виявлення закріпленого за цією структурою значення.

В основі процесу номінації лежить прагнення передати отриману інформацію, досвід і знання, виражаючи їх різними способами. Це дозволяє фіксувати різноманітні зв'язки й відношення між предметами та явищами дійсності, забезпечує інформативність мовних одиниць і сприяє системності номінативного процесу, що, у свою чергу, гарантує безперервність функціонування мови [17, с. 32].

Номінація реалій мовної дійсності здійснюється за допомогою номінативних одиниць, що зазвичай формуються відповідно до певних моделей у мові чи мовленні. У зв'язку з цим номінативні процеси тісно пов'язуються зі словотворчими. Сучасні дискурси (студентський, побутовий, воєнний, ігровий тощо) надають широкий матеріал для їхнього вивчення та узагальнення. Особливої уваги потребує теоретичний аналіз процесів компресії (універбації та аббревіації), які розглядаються як характерні явища мовленнєвої номінації.

У науковій літературі неодноразово підкреслювалося, що між первинним словосполученням чи складним словом, яке позначає певний об'єкт дійсності, та його синтетичним конденсатом існують відношення похідності, що зумовлюються зовнішньою вмотивованістю. Така вмотивованість тлумачиться як співвідношення двох номінативних одиниць – аналітичної та синтетичної, де значення похідної форми визначається значенням твірної, водночас відрізняючись від нього й набуваючи більшої семантичної складності. У випадках, коли значення обох одиниць повністю збігається, відношення зовнішньої словотвірної вмотивованості не простежується, що дає підстави говорити про внутрішню вмотивованість окремих мовленнєвих реалізацій [38, с. 170].

Цю позицію підтверджують низка спостережень.

По-перше, значення синтетичного конденсата не формується через значення словосполучення чи цілого слова, а повністю збігається з ним. Прикладами можуть слугувати: БМП – бойова машина піхоти, бронік – бронетранспортер, калаш – автомат Калашнікова, пози – позиції, дяк – дякую, зарубіжка – зарубіжна література.

По-друге, у процесі такої модифікації граматичні характеристики зазвичай залишаються незмінними. Це стосується як родової належності іменників чи видової віднесеності дієслів у парах «словосполучення – слово», так і повного збігу граматичних ознак у парах «слово – конденсоване слово»

Випадки, де відсутня граматична тотожність (наприклад: старослав – старослов'янська мова, шкрябанка – шкрябане яйце, крапанка – крапаний візерунок), пояснюються дією процесів морфологічної аналогії та прагненням лексичних одиниць пристосуватися до певного типу словозміни. Крім того, у подібних прикладах простежується вплив міжмовних контактів, коли одиниці, подібні за значенням та структурою, спричиняють мовну інтерференцію.

Таким чином, повний збіг значень словосполучення чи слова та їхнього конденсата свідчить про специфічні відношення між цими одиницями. Вони не можуть бути кваліфіковані як словотвірні, а радше визначаються як формотвірні або як відношення мовленнєвого, несистемного словотворення. Водночас приклади, у яких виявляється семантична різниця між твірною та похідною одиницею, підтверджують наявність власне дериваційного процесу [38, с. 171].

Принципи номінації здебільшого вивчалися на матеріалі іменних класів, тому в теорії номінації провідне місце відводиться іменнику. Згодом об'єктом уваги стали й інші частини мови. Такий напрям досліджень підготували мовознавці, які розглядали частини мови як засоби позначення різних сутностей предметного світу. Це дало змогу визначити специфіку номінативної функції слів різних класів і класифікувати мовні одиниці відповідно до їхніх функцій.

Поняття «номінація» розуміється багатогранно. У найзагальнішому сенсі під ним мається на увазі процес творення мовних одиниць, які виконують номінативну функцію. Йдеться про іменування або виділення певних фрагментів дійсності та

формування понять про них у вигляді слів, словосполучень, фразеологізмів чи речень. У цьому значенні термін «номінація» застосовується і для позначення результату самого процесу, тобто важливої мовленнєвої одиниці [21].

У ширшому розумінні номінація охоплює коло проблем, пов'язаних із дослідженням актів найменування, які розглядаються в межах теорії референції. Тут вона протиставляється семантиці. Водночас номінація розглядається і як комплексне явище, що об'єднує питання найменування, словотворення, полісемії та фразеології у їхньому номінативному вимірі [21].

Термін «номінація» іноді вживають для позначення розділу мовознавства, що вивчає структуру актів найменування. У такому значенні номінація ототожнюється з ономасіологією та протиставляється семасіології.

Базова структура номінації визначається співвідношенням сигніфіката та денотата імені, де напрямок цього співвідношення йде від значення імені до позначуваного об'єкта. Результати номінації, які позначають елементи дійсності, використовуються як будівельний матеріал для побудови речення. В процесі номінації мовні одиниці пристосовуються до ідентифікації об'єктів дійсності або повідомлення про їхні ознаки.

До функції ідентифікації належать імена природних родів – предметів і живих істот, а також імена артефактів, тобто предметів, створених людиною. Семантика таких номінацій, відображених у конкретних іменниках, передає субстанціональний, чуттєво відчутний образ позначуваного.

Функції предикації, або повідомлення про якості об'єкта, відповідають імена ознак, які називають властивості або стани, а також абстрактні поняття, створені людиною [21].

За типом засобів номінації виділяються кілька способів: словосполучення як регулярний спосіб утворення нових слів і значень; синтаксична транспозиція, при якій морфологічні засоби змінюють синтаксичну функцію без втрати лексичного значення; семантична транспозиція, за якої зовнішня форма одиниці зберігається, але виникає багатозначність слів і фразеологізмів різного типу.

Особливе значення в українській номінації має історичний аспект. У цій сфері досліджено та описано в діяхронічному аспекті різні тематичні групи лексики: назви спорідненості, метрологічна лексика, назви одягу, прикрас, кольорів, імен осіб, торгівельна лексика запорізького козацького вжитку, оцінні назви осіб, історія назв грошей, назви посуду тощо. Лексичні одиниці класифіковано за походженням і мотивованістю, встановлено семантичну структуру та внутрішнє членування тематичних груп.

Останнім часом активізувалися дослідження особливостей номінації у публіцистиці. Мова засобів масової інформації на невеликому часовому проміжку демонструє помітні зміни, що відбивають соціальні процеси. Особливу увагу приділяють стилістично зниженій лексиці сучасної української публіцистики, зокрема в аспекті словотвірної структури та семантики похідних одиниць [21].

Отже, номінація виступає центральним об'єктом лінгвістичних досліджень, оскільки охоплює процеси творення та використання мовних одиниць для позначення реальних об'єктів, явищ, властивостей і понять. Вона забезпечує безпосередній зв'язок між мовною формою та її змістом, даючи змогу простежити, як відображається досвід людини та знання про навколишній світ у словниковому складі мови. Дослідження номінації дозволяють виділити закономірності формування ономазіологічних і семасіологічних структур, розкривати принципи словотворення, вивчати механізми закріплення значень за лексичними одиницями, а також з'ясувати взаємодію між мовними і позамовними компонентами в процесі комунікації.

Крім того, номінація є важливим засобом відображення когнітивної, культурної та соціальної реальності, оскільки через мовні одиниці фіксуються досвід, знання та уявлення людей про світ. Вона відіграє ключову роль у класифікації предметів та явищ, у побудові категорій знання та пізнання, а також у формуванні комунікативних і текстових структур мови. Вивчення актів номінування дозволяє виявляти закономірності розвитку лексики, її диференціацію за функціями, стилями та жанрами мовлення, що підтверджує значущість номінації

як об'єкта сучасного мовознавства і підкреслює її інтегративну роль у лінгвістичних, когнітивних і культурологічних дослідженнях.

1.2. Види та способи номінації

Номінація як лінгвістичне явище реалізується у різних формах і за допомогою різних способів, що дозволяє класифікувати її за видами та методами [4; 13; 15; 22; 40]. Вивчення видів номінації дає змогу простежити процеси створення та використання мовних одиниць для позначення об'єктів, явищ і понять дійсності. Аналіз способів номінації дозволяє зрозуміти механізми словотворення, закономірності формування нових значень та функціонування лексики в різних стилях і жанрах мовлення.

Як зазначають дослідники, мовна номінація є основою комунікації, оскільки забезпечує механізми передачі інформації та реалізацію мисленнєво-комунікативних потреб. Вивчення закономірностей номінативного процесу передбачає врахування людського фактора, оскільки техніка давання назв предметам і явищам спрямована на ефективне відображення досвіду й знань представників етнічної спільноти [28; 30; 32; 34; 37].

У процесі номінації відбувається взаємообумовлення лексикосемантичної системи мови та явищ дійсності. Семантика мовних одиниць відображає ідеальну форму буття предметного світу, його ознаки та відносини. Значення мовної одиниці пов'язується як із самим об'єктом дійсності (референтне або денотативне значення), так і з мисленням про нього (сигніфікативне значення та різні види категоріальних значень). З цього випливає, що номінація встановлює зв'язок між навколишньою дійсністю та її мовним відображенням, формуючи відповідність між об'єктами та засобами їх вербалізації [20, с. 70].

Первинною стадією номінативної діяльності є пізнання навколишнього світу. Кожне найменування передає інформацію про об'єкт, що вивчається, і є результатом цього пізнання. У процесі усвідомлення денотата формується уявлення про об'єкт, яке трансформується в опис – комплекс суджень про його

ознаки. Наявність опису відображає перехід до понятійної форми через виокремлення суттєвих характеристик.

Важливо досліджувати, яка частина знань про об'єкт фіксується у його найменуванні та які концепти набувають мовного позначення. У номінативному акті реалізуються тільки ті об'єкти, явища, процеси та стани, на яких зосереджена безпосередня діяльність людини. Традиційно вважається, що мови відображають світ немовних об'єктів, причому це відображення має три аспекти: мислення репрезентує властивості об'єктів; мовлення, як звукова система, відображає види й відносини розумових явищ; таким чином, світ нементальних об'єктів знаходить своє мовне втілення.

Процес з'єднання звукового комплексу з узагальненим розумовим образом предмета, що отримує ім'я, визначає номінацію цього предмета. Номінація супроводжує людину протягом усього життя і розглядається як двояке явище: індивідуальне, оскільки опановується кожною людиною в онтогенезі, та універсальне, оскільки властива всім. У наукових дослідженнях її розділяють за об'єктами вивчення: дитяча мова, процес оволодіння номінацією, зв'язок мови з дійсністю та процес сприйняття [20, с. 71].

На думку Л. Шутак – розвиток і збагачення словникового складу мови забезпечує форму людського мислення у всіх комунікативних процесах і відбувається постійно. Сучасною особливістю цього процесу є здатність мови за допомогою тривалої номінативної практики виражати нове або невідоме через вже відоме, а також позначати нові явища, використовуючи наявні лексичні засоби з мінімальними змінами словесного коду, адаптуючи й переосмислюючи давно відомі мовні одиниці [27, с. 70].

Є. А. Карпіловська зазначає, що такі явища демонструють здатність мови задовольняти нові когнітивні та комунікативні потреби спільноти завдяки внутрішнім ресурсам мовної системи [12, с. 29].

Види номінації класифікуються залежно від того, як пов'язані між собою поняттєві форми мислення та як створюються, розподіляються і закріплюються найменування для явищ навколишньої дійсності. У сучасних лінгвістичних

дослідженнях термін «номінація» використовується широко, проте його значення досі не має однозначного трактування.

Для позначення різних видів номінації застосовуються такі категорії:

1. Пряма та непряма номінація;
2. Первинна та вторинна номінація;
3. Автономна та неавтономна номінація;
4. Глибока та поверхнева номінація;
5. Основна та модифікована номінація;
6. Синтаксична та семантична транспозиція [23, с. 69].

Явище номінації не є самодостатнім, оскільки лише в поєднанні з граматичними елементами та синтаксичною організацією воно здатне реалізувати певну думку мовця. Завдання мовця полягає не лише в тому, щоб назвати предмет чи ситуацію, а насамперед у наданні про них конкретного уявлення. Одне слово не може одночасно відобразити всі аспекти ситуації, координати, учасників і відношення між ними, оскільки засоби мовного вираження формуються з двох сфер мови: синтаксису та словника. Синтаксис забезпечує правила вторинного означування в межах предикативних одиниць, а словник містить одиниці первинного означування [16, с. 18].

У номінативному фонді є слова, які за своїм значенням здатні передавати не лише інформацію про об'єкт позначення, а й емоційний стан мовця, що відображається у виборі конкретних мовних засобів. Таким чином, номінація виявляє не лише когнітивний, а й емоційно-експресивний аспект мовлення.

К В. Головенко зазначає, що номінація як лексичне явище має соціально-культурну природу. Центральним елементом процесу називання є об'єкт номінації, оскільки без потреби його позначити акт номінації не відбувся б. Під час конкретної номінації мовцем обирається ознака номіната, що вважається найважливішою або найвиразнішою, і саме вона лягає в основу найменування [38, с. 137].

Номінативний процес також розглядається як фіксація певного змісту у матеріальній формі звуку. У центрі досліджень номінації перебувають питання

вибору мовних засобів для позначення явищ чи понять, співвідношення різних способів і засобів найменування, а також проблеми поєднання суб'єктивного та об'єктивного у мові.

У сучасній теорії номінації запропоновано численні типології, які класифікують номінацію за різними аспектами. Одним із ключових критеріїв для побудови таких типологій є характер вказівки імені на об'єктивну дійсність. Відповідно до цього критерію виділяють первинну та вторинну номінацію.

Первинна номінація розглядається як базова, вихідна функція найменування, що здійснюється мовцем для позначення об'єкта. Вторинна номінація є похідною і утворюється в результаті зміни семантики мовного засобу. Первинна номінація формується через співвідношення фрагмента дійсності та мовної форми, яка вперше отримує функцію найменування. Унаслідок мовної асиметрії одна й та сама форма може застосовуватися для позначення інших об'єктів або виконання різних функцій, одночасно надаючи об'єкту нове найменування.

Номінативний потенціал підмета вважається значно більшим і вагомішим, ніж номінативні можливості другорядних членів речення, які виконують допоміжну роль. Первинна номінація реалізується через мовний знак, що виконує синтаксичну функцію підмета, тоді як вторинна номінація виявляється у словах, що виконують функції предикатів, означень, додатків або обставин.

Первинні та вторинні номінації можуть розглядатися як «основні» та «модифіковані», «глибокі» та «поверхневі». Первинна номінація характеризується глибиною та основністю, вона відображає мову як систему, тоді як вторинна номінація є модифікованою та поверхневою, властивою конкретному мовленню. Основна та глибока номінації реалізуються на рівні слова чи словосполучення, тоді як модифікована та поверхнева проявляються в межах речення.

Первинна номінація також трактується як акт привласнення мовного значення об'єктові, що чекає на нього. Вторинна номінація передбачає надання нового імені вже позначеному об'єктові для певної спеціальної мети, а також може розглядатися як трансформація попередньої назви [23, с. 71].

Вторинну номінацію часто трактують як стилістичну номінацію. Вона характеризується подвійною та одночасною співвіднесеністю з денотатом. Денотат стилістично маркованої одиниці постає як складне, комплексне явище, де зв'язок із кваліфікативними аспектами проявляється через ознаку найменування об'єкта, виділену мовним колективом. Ця ознака стає провідною у процесі осмислення об'єкта дійсності засобами номінації. На її основі здійснюється переосмислення об'єкта через оцінювальне або образне уявлення. Стилiстичне значення формується завдяки здатності мислення асоціативно пов'язувати предмети та явища, виявляти спільні ознаки та якості різних об'єктів на основі подібності вражень, які вони створюють [5].

Вторинна стилістична номінація повною мірою реалізується в контексті. Функціонування мовної одиниці у висловлюванні визначається контекстом, який забезпечує її однозначність. Контекст визначає взаємозв'язок одиниць мови в семантичному плані та виступає необхідною умовою організації й функціонування мови. У зв'язному тексті одиниці мови входять у певні синтаксичні сполучення, що формують смислові й структурні зв'язки.

Виділяють два різновиди вторинної номінації: автономну та неавтономну (непряму). Автономна номінація передбачає, що вторинне значення слова здобуває самостійну номінативну функцію, дозволяючи називати об'єкт, його ознаку або дію незалежно від контексту на основі одного імені. При цьому закономірності вибору та комбінації лексичних одиниць визначаються тільки їхнім власним значенням. Однослівна, автономна номінація є менш продуктивною, ніж неавтономна. Для питомої лексики автономній номінації передують вторинна, контекстуально залежна, неавтономна номінація, внутрішня форма якої прозора для носіїв мови [23, с. 72].

У дослідженнях мовної номінації виділяють співвідношення стихійного та свідомого в процесі найменування, що дозволяє розмежувати «природну» та «штучну» номінацію. Це розмежування відображає різні механізми формування мовних одиниць та підходи до їх запровадження в мовленні.

Виділяють чотири основні види номінацій:

1. Природні номінації – виникають спонтанно відповідно до мовних норм і природних закономірностей. Вони є первинними та формуються без усвідомленого втручання носіїв мови.

2. Мутації – вторинні номінації, які розвиваються непомітно для мовців і відзначаються стандартністю. Вони часто утворюються на основі метафори або метонімії і відображають асоціативне мислення, що передає реальні взаємозв'язки між явищами та предметами.

3. Штучні номінації – свідомо створювані одиниці з метою цілеспрямованого введення назв у суспільний лексикон. Такі номінації розробляються спеціально для позначення нових об'єктів чи явищ.

4. «Патологічні» номінації – відхилення від норми, що виникають під впливом екстралінгвістичних факторів, таких як науково-технічний прогрес чи технологізації (наприклад, терміни, пов'язані з нанотехнологіями чи комп'ютеризацією) [20, с. 73].

Перші два види належать до природної номінації, а останні – до штучної. Проте навіть штучні номінації завжди спираються на природні процеси найменування, використовуючи вже наявні мовні засоби та закономірності формування назв.

У структурному аспекті ономазіологія розглядається як сукупність принципів, способів і засобів номінації та мотивів, що їх зумовлюють. Поняття «принцип номінації» у сучасних дослідженнях використовується досить широко та під різними термінами. Зазвичай під цим поняттям мають на увазі окремі аспекти груп предметів, об'єднаних тематично, у яких простежуються закономірності найменування реалій у різних лексичних групах. Іноді їх називають «типи мотивувальних ознак», «спосіб, мотив, мотивема, розряд, тип номінації».

Принципи номінації можна розглядати як ономазіологічні моделі, що узагальнюють характерні аспекти та ознаки, за якими відбувається найменування однорідних предметів, наприклад, за кольором, дією або походженням. Вони відображають певну лінгвістичну техніку та традиції називання, а

екстралінгвістичні чинники дозволяють класифікувати найменування залежно від їхньої тематичної приналежності [20, с. 74].

Принципи номінації формуються на основі узагальнення мотивувальних ознак мовним колективом і одночасно служать відправною точкою для створення нових назв. Наприклад, при називанні рослин виділяють принципи номінації за ознакою (колір, запах, смак) або за функцією (використання в побуті, медицині, виробництві). Тобто принцип номінації є семантичною категорією, що фіксується в свідомості носіїв мови.

Вивчення принципів номінації об'єктів та явищ дійсності залишається важливим завданням сучасного мовознавства. Це дозволяє досліджувати взаємозв'язок мови та реальності, генетичні витоки слів, мовну картину світу, національні особливості тематичних груп, а також взаємодію з іншими лінгвістичними категоріями, типами номінативних одиниць, способами та засобами номінації й словотворчими категоріями.

Визначення та класифікація принципів номінації базуються на позамовних чинниках, таких як властивості та ознаки самих реалій. Результатом такого аналізу є побудова системи принципів номінації для певної мови, що дозволяє комплексно охарактеризувати лексичний склад та закономірності його функціонування [20, с. 75].

У структурі акту номінації можна виділити два основні компоненти: задум мовця та мовні засоби його реалізації. У мовній діяльності відправним пунктом акта номінації є складне поєднання намірів мовця та його особистісних смислів, тобто індивідуальне смислове завдання, яке він ставить перед собою. Семантика мовця, що шукає відповідну мовну форму для вираження думки та її змісту, в цьому сенсі аналогічна діяльності ономазіолога.

Термін «способи номінації» у сучасній лінгвістиці визначається як методи створення найменувань або як прийоми реалізації принципу номінації через мотивувальні ознаки. Принцип номінації окреслює загальний підхід до названого предмета, тоді як мотивувальна ознака конкретизує його.

Виділяють два основні способи номінації. Прямий спосіб передбачає безпосереднє вираження мотивувальної ознаки, яка відображена у кореневій морфемі слова. Опосередкований спосіб характеризується асоціативним позначенням ознаки через інше, уже існуюче слово, яке виступає як новоутворення.

Серед основних способів номінації можна виділити:

1. Звукозображування, коли найменування відтворює звукові властивості об'єкта.
2. Переосмислення або семантичну деривацію, що включає використання метафори та метонімії.
3. Реорганізацію, тобто складання нових одиниць із готових елементів за певними моделями.
4. Запозичення лексичних одиниць з інших мов або систем, що розширює словниковий склад мови [20, с. 76].

На основі принципів номінації визначаються засоби номінації, до яких належать фонетичні, морфологічні, лексико-фразеологічні та синтаксичні одиниці мови. Саме ці одиниці безпосередньо беруть участь у процесі номінації та забезпечують її реалізацію.

Перед процесом номінації завжди присутня мотивація, яка виступає необхідною умовою для іменування предметів та явищ дійсності. У цьому контексті важливим є поняття «мотив» – ознака, що стала основою найменування або внутрішньою формою слова. Разом із денотативним і сигніфікативним аспектами мотив формує повну структуру лексичного значення слова.

Лексичне значення слова визначається як його зміст, що відображає у свідомості уявлення про предмет, його властивості, процес чи явище. Найбільш узагальненим та науково обґрунтованим є підхід, який розглядає значення через ономазіологічну перспективу. Процес визначення мотивації слова під час номінації об'єкта, тобто виявлення ознаки, за якою об'єкт отримує назву, називається мотивізацією слова. Саме на основі цього підходу у сучасній лінгвістиці сформувався окремий напрям наукового дослідження, відомий як мотивологія [20, с. 76].

Підсумовуючи, варто зазначити, що види та способи номінації відображають багатогранність процесу мовного позначення об'єктів і явищ дійсності. Первинна номінація забезпечує базове, глибоке і загальне позначення предметів, тоді як вторинна виступає похідною, стилістично маркованою або модифікованою формою, що реалізується в контексті мовлення. Способи номінації включають пряме та опосередковане вираження мотивувальної ознаки, звукозображення, семантичну деривацію, реорганізацію та запозичення, що дозволяє мові гнучко реагувати на потреби комунікації та креативно відображати реальність.

1.3. Історія вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві

Одяг і взуття завжди були невід'ємною частиною життя народу та тісно пов'язані з його історією. Вони не лише виконували захисну функцію від холоду, спеки чи негоди, а й мали символічне та культурне значення. Одяг свідчив про соціальний статус людини, визначав її місце в суспільстві, відображав традиції святкового, повсякденного чи обрядового життя, тому завжди становив важливу складову матеріальної й духовної культури.

Формування українського вбрання зумовлювалося природними умовами, спадщиною попередніх поколінь, культурними взаєминами з іншими народами, розвитком мистецтва, техніки та виробництва. Значну роль відігравали релігія, суспільна мораль і спосіб життя. Спочатку одяг і взуття не мали чіткого поділу на чоловічі й жіночі, однак із розвитком виробничих відносин з'явилася диференціація: на чоловічі та жіночі, святкові й буденні, обрядові й соціально зумовлені.

У традиційній культурі одяг виконував багато функцій. Окрім практичної та захисної, значення мали обрядова й оберегова. Символічні орнаменти, кольори, квіти чи вишивані узорі вважалися захистом від злих сил і водночас були атрибутами обрядів – весільних, поховальних чи календарних. Велике значення мала й соціальна функція: матеріал, крій і прикраси вбрання відображали достаток власника, адже розкішні тканини та коштовні деталі були доступні лише заможним верствам [8, с. 5].

Костюм завжди підкреслював станову приналежність, а кольори й орнаментика мали певну символіку: золото й пурпур асоціювалися з високим соціальним статусом. Одяг також відображав естетичні ідеали та художні стилі різних епох: у середньовіччі – готику, в добу козаччини – бароко, яке стало характерним і для України XVIII століття.

Не менш важливою була й національна функція вбрання, адже воно засвідчувало спільність традиційних стрοїв на різних територіях України. Водночас назви одягу, як і самі речі, змінювалися залежно від моди та розвитку культури: одні слова виходили з ужитку разом із предметами, інші – набували нових значень, а на зміну їм з'являлися нові лексеми. Таким чином, одяг і взуття були не лише побутовою необхідністю, а й важливим носієм історичної пам'яті та національної ідентичності [8, с. 6].

Лексика на позначення одягу та взуття належить до найдавніших пластів мови, однак вона водночас є однією з найбільш динамічних, оскільки відображає всі зміни у традиціях і побуті мовців. Формування українського традиційного вбрання протягом століть відбувалося під впливом як мовних, так і позамовних чинників: географічно-кліматичних умов, побутових звичаїв, культурних уподобань та взаємозв'язків із сусідніми народами. Усе це спричинило значну варіативність діалектної лексики у різних регіонах України [6].

Назви одягу та взуття в українських діалектах виконують не лише номінативну функцію, а й зберігають етнокультурні риси традиційного вбрання. Різноманітність варіантів назв жіночого та чоловічого одягу й взуття свідчить про багатство національних традицій, різні способи крою, матеріали виготовлення та особливості носіння у конкретних місцевостях. Вбрання, змінюючись протягом століть, відображало соціальні, економічні й політичні процеси, а також впливи моди. У сучасній мовній свідомості знання про окремі деталі поступово редукується: частина назв виходить з ужитку разом із реаліями, які вони позначали, тому така лексика переходить у пасивний словниковий запас.

Важливу роль у збереженні історичної пам'яті виконують саме діалекти, адже вони утримують у своїй системі назви елементів одягу, що вже не

відповідають сучасним модним тенденціям. Завдяки цьому діалектна лексика формує своєрідну «хроніку» розвитку українського вбрання, відтворює традиції й побут українців та відображає культурні процеси різних історичних епох [25, с. 197].

Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас найбільш повно описана на матеріалі північного наріччя української мови, особливо в дослідженнях, присвячених західнополіським і середньополіським говіркам. У меншій мірі опрацьованими є матеріали південно-західного наріччя, зокрема закарпатських і східноподільських говірок, а також південно-східного наріччя [2, с. 109].

Оскільки історія вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві тісно пов'язана з регіональною специфікою, важливо враховувати територіальні межі досліджуваних ареалів. У контексті даного питання доцільним видається насамперед визначити просторові межі Поділля, адже саме цей регіон має власну етнокультурну специфіку, що відображається у варіативності лексики на позначення елементів традиційного вбрання.

З давніх-давен одяг виконував не лише матеріальні, а й глибокі духовні потреби людини, будучи ключовим елементом культури. На Поділлі, що стало унікальним етнографічним осередком, традиційне вбрання яскраво відображає світосприйняття, естетичні вподобання та психологію українців. Воно є цінним джерелом для дослідження історії, культури й мистецтва народу. Історичний досвід, накопичений поколіннями, дозволив створити стійку систему спадковості в традиційному костюмі, що характеризується як загальнонаціональними, так і специфічними регіональними рисами. Багатство подільської землі, її флори та фауни пробуджувало творчу уяву, сприяючи створенню практичного й багатофункціонального одягу, майстерно оздобленого обереговими орнаментами.

Вивчення назв одягу та взуття на Поділлі має довгу й цікаву історію в українському мовознавстві та етнографії. Перші систематичні спроби зафіксувати та описати лексику, пов'язану з народним вбранням, з'явилися ще в XIX столітті. Етнографічні експедиції та наукові праці зафіксували багатство подільської носі. Згодом, уже у XX столітті, подільський вчений Іван Огієнко у своєму «Словнику

слів, у літературній мові не вживаних» зібрав величезну кількість термінів, що стосуються традиційного вбрання, підтверджуючи його унікальність. Серед них: каптан, кожух, комізелька, лиштва, намисто, ногавиці та багато інших. Це засвідчує, що термінологія, що описує одяг, була не менш різноманітною, ніж саме вбрання [11, с. 96–99].

Дослідження чоловічого народного комплексу одягу на Поділлі виявило значні локальні відмінності в назвах. Кожен елемент мав своє найменування залежно від матеріалу, крою та місця побутування.

Сорочки. Основою чоловічого вбрання була сорочка, яка могла бути тунікоподібного (вперекидку, перегинкова) або уставкового (поликова) крою. На Західному Поділлі поликова сорочка отримала локальну назву кошуля. Вона відрізнялася вузькими манжетами (дудицями) та коміром, що застібався мідною шпонкою. В кінці XIX – на початку XX століття у вжиток почали входити сорочки з кокетками чи гестками, що показує вплив нових тенденцій.

Штани. Поясний одяг також мав безліч назв. На Буковинському Поділлі носили гачі (гатки) та поркиниці, а на Західному – порти й рисовані штани (гармонійки), які мали зібрану в складки доколінну частину. Східне Поділля відзначалося такими назвами, як гайдавери, портки та холошні, а в степовій частині рідко траплялися навіть шаровари (шаравари). Ці назви не просто позначають одяг, а вказують на його регіональні особливості та крій.

Нагрудний одяг. Одяг без рукавів мав також свої локальні назви. На Буковинському Поділлі це були хутрянні кептарі, кептарці, кожушки, мінтяни (мунтяни). На Західному Поділлі – бруслики (із сукна) та камізельки (з фабричних тканин). А в Центральному та Східному Поділлі носили безрукавки-нагрудники та бунди. Це розмаїття свідчить про глибоке розуміння народом кожного елемента вбрання та його призначення [11, с. 102–103].

Верхній одяг на Поділлі мав різноманітні назви, що відображали його матеріал, сезонність та локальні відмінності.

Осінньо-весняний одяг. На Західному Поділлі верхній одяг із доморобного сукна називався сіряк (гунька, пешек, сермяга, сукман) або свита, а з фабричної

тканини – катанка. На Східному Поділлі побутували свити, чугаїни та чемерки (чимарки). На Центральному Поділлі – серм'яги та чугаї. Кожен із цих видів мав свої особливості крою та оздоблення.

Зимовий одяг. Для захисту від холоду використовували хутряні кожухи. На Буковинському Поділлі це були довгі нагольні кожухи («австрійські», «старі кожухи») та короткі – кептарі рукаві, кожущанки, мінтяни. Західне Поділля славалося приталеними білими кожухами, а також бекешами – критими синім сукном. Для негоди поверх кожуха носили гуньку або опанчу, яка мала різновид із відлогою (каптуром, богородицею).

Невід'ємною частиною подільського строю були пояси, які також мали свої назви. На Буковинському Поділлі носили плетені крайки та ткані баюри, а також широкі шкіряні череси. На Східному – попружки, китайки та каламайкові пояси. У Центральному – баюри та крайки. Навіть такий елемент, як пояс, мав регіональну лексику, що показує глибоку деталізацію народних уявлень. Головні убори теж мали свої назви, що відображали їхній тип та вік носія. Літні брилі (солом'яні капелюхи) та зимові високі шапки-кучми [11, с. 105].

Жіночий народний костюм на Поділлі є не лише витвором мистецтва, а й глибоким культурним текстом. У другій половині XIX – на початку XX століття він зазнав певних змін, зберігаючи при цьому свої архаїчні риси. Ці зміни знайшли своє відображення і в лексиці, що позначає одяг, підтверджуючи унікальність кожного субрегіону Поділля: Буковинського, Західного, Східного та Центрального.

Основою жіночого вбрання залишалася сорочка, яка мала кілька типів крою та безліч локальних назв. До традиційних тунікоподібних, уставкових і безуставкових сорочок наприкінці XIX століття додалися нові, з кокетками чи гестками.

На Буковинському Поділлі їх називали «кокеточні» сорочки. Тут також були поширені тунікоподібні сорочки хлоп'янки (хлопнянки) з повністю вишитими рукавами та рослинним орнаментом. Особливим типом була сорочка з рукавом стовп, де орнамент імітував гілку або дерево життя. Найпопулярнішими

залишалися уставкові сорочки, відомі як «зморшка», «зморщечка» або морщанка [11, с. 106].

На Західному Поділлі носили переважно уставкові сорочки, які називали зморщені або морщенки. Їх особливим різновидом були рясовані сорочки з дрібними складками на рукавах. На Східному Поділлі найширшого вжитку набула безуставкова сорочка з суцільнокроєним рукавом, а уставкові сорочки з призбируванням верхньої частини рукава називалися пухлики. На Центральному Поділлі носили як уставкові, так і безуставкові сорочки. Також з кінця XIX століття тут почали поширюватися гестки з різним розташуванням пазушного розрізу. Усі ці сорочки шилися довгополими, а поділ святкових та обрядових сорочок обов'язково вишивали [11, с. 107].

З часом плахти поступово вихдять з ужитку, поступаючись місцем різноманітним спідницям. На Буковинському Поділлі жінки носили незшиті дволатові запаски та горбатки. Як додатковий одяг використовували фартухи-запаски та попередниці. Популярними були спідниці з вовняних та бавовняних тканин, декоровані мереживом та стрічками. На Західному Поділлі побутували незшиті горбатки, обгортки та опинки. Проте все більш популярними ставали спідниці: від стародавніх вовняних літників і полотняних димок до вибійчастих та мальованок з узорами. На початку XX століття справжнім трендом стали шаленівки (шалінові спідниці) з фабричних тканин з натуралістичним малюнком. На Східному Поділлі найпоширенішим поясным одягом була тканина вовняна горботка чорного кольору. Тут також носили гуньки, обгортки (запаски-катраниці) та однолатові запаски. Зі зшитого одягу були популярні димки та друкованиці, а з XX століття – спідниці з фабричних тканин, що називалися «на брижах» (зі зборками) або «на фалдах» (зі складками). На Центральному Поділлі зберігалися традиції носіння незшитої горботки та обгортки (запаска-катраниця). Зі зшитого одягу носили димки, друкованиці та юбки (домоткані спідниці в клітинку).

Жіночий верхній одяг, як і чоловічий, мав безліч регіональних назв. На Буковинському Поділлі осінньо-весняним одягом був сардак (сердак) тунікоподібного крою. Зимовим – кожухи, які називали «австрійські», «з

подолками» або «старі кожухи». Короткі кожухи мали назви кожушанки, мінтяни, кептарі рукаві. На Західному Поділлі носили суконні опанчі (з капюшоном, який називали бородиця, каптур), свити та чушки. Зимові кожухи були білого, жовтого, синього або чорного кольорів. Короткий кожух із довгими рукавами називався кожушок. Також побутували бекеші – кожухи, криті синім сукном. На Східному Поділлі верхнім одягом були свита, чугайна та чемерка. У негоду носили манту та опанчу з відлогою. На Центральному Поділлі одягом для негоди були гуня (гунька), манта та опанча з відлогою [11, с. 108 –112].

Жіночі головні убори також мали своє розмаїття назв та форм. На Буковинському Поділлі дівчата носили вінки з живих та штучних квітів зі стрічками (дрібниці). Святкові убори, характерні лише для цього регіону, називали «капелюшиння» або «карабуля». Жінки носили намітки, перемітки та різноманітні хустки. На Західному Поділлі дівчата прикрашали волосся стрічками-намушницями та вінки-обручі. Весільні вінки робили з барвінку і нерідко золотили. Жінки носили намітку (перемітку), плат поверх очіпків (каптурів, чепців). На Східному Поділлі дівчата носили яскраві вінки-шнурі та пишні площинні вінки, які називали «білий», «восковий» або «парусовий» вінок. Жіночими уборами були очіпки, каптури та кички. На Центральному Поділлі дівчата носили стрічки, бинди, «навушники» та «кутаси». Жінки вбиралися в намітки, нафраму та хустки. Кожна з цих назв свідчить про глибоку диференціацію та багатство народної культури, що передавалася через покоління [11, с. 113].

Жіноче взуття на Поділлі було різноманітним, поєднуючи традиційні вироби з новими, модними на той час елементами. На Буковинському Поділлі носили личаки-верзуни, шкіряні постолы (морщенці), а також чоботи (чорні юхтові та сап'янці). На Західному Поділлі взуття поділялося на буденне та святкове. До буденного належали личаки, постолы та черевики. Святковими були чорнобривці та кольорові сап'янці (жовті – жовтинці, червоні – червонинці). На Східному Поділлі жінки носили плетені личаки-верзуни, шкіряні постолы та черевики. Святковими також були чорнобривці та кольорові сап'янці. На Центральному Поділлі окрім личаків та постолів, носили також черевики (румунки) та чоботи,

прикрашені декоративними швами та тисненням. Для утеплення взуття використовували онучі (на Буковинському Поділлі – ванучі) та пучки соломи замість устілок.

Жіночі прикраси на Поділлі були не просто доповненням, а важливим елементом, що символізував статус та достаток. На Буковинському Поділлі прикрашали вуха сережками (ковтки, когутики). На шию надягали коралі, намисто з гранатів, перлів, а також привозні скляні намиста – пацьорки. Особливо популярними були бісерні прикраси: гердани (стрічкові, розеткові), кризи (коміри з бісеру) та силянки. На Західному Поділлі прикраси мали безліч назв: баламути (з бурштину), гранати, коралі (правдиві або щирі коралі). Бісерні вироби – гердани, силянки-коміри та кризи – відзначалися різноманіттям візерунків. На Східному Поділлі носили баламути (з перламутрових намистин), коралі з циліндричними намистинами (тяті). Популярними були гердани та згарди. На Центральному Поділлі носили ті ж прикраси, що і в сусідніх субрегіонах. Особливою популярністю користувалися силянки та шлейник – бісерна прикраса на оксамитовій стрічці.

Довершеності народному строю надавали різноманітні доповнення, зокрема сумки та обрядові хустинки. На Буковинському Поділлі дівчата на свята тримали в руках ширинку – вишиту бісером і лелітками хустинку. Жінки носили плетені бесаги та тайстри – святкові вовняні сумки. На Західному Поділлі жінки використовували табівки, тайстри та торбини. На Східному Поділлі наречені мали обрядові вишиті хусточки – платочки (фустинки). Популярними сумками були бесаги та торби. На Центральному Поділлі також використовували обрядові вишиті хусточки та торби [11, с. 114–116].

Загалом, історія вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві, що тісно переплітається з етнографічними дослідженнями, розкриває глибокі зв'язки між мовою, культурою та історією. Народний стрій – це не просто одяг, а важливий носій ідентичності, що відображає соціальні, естетичні та світоглядні уявлення народу. Лексика, пов'язана з ним, належить до найдавніших пластів мови, проте вона залишається динамічною, реагуючи на зміни в суспільстві, побуті та

моді. Вивчення діалектних назв, таких як «хлоп'янки», «зморщенки», «шаленівки» чи «сап'янці», дозволяє не лише зберегти історичну пам'ять, а й відтворити унікальні регіональні особливості. На прикладі Поділля, що має складну й багату історію формування, ми бачимо, як у межах одного етнографічного регіону співіснують різноманітні назви, що відображають впливи сусідніх культур, а також творчу уяву та практичність подолян. Таким чином, кожна назва, кожен елемент строю є безцінним джерелом для дослідників, що дозволяє відтворити цілісну картину життя наших предків.

1.4. Вивчення питань діалектології у шкільному курсі української мови

Діалектологія посідає важливе місце у шкільному курсі української мови, оскільки знайомить учнів із багатством і різноманіттям національної мовної системи. Вивчення діалектних особливостей сприяє формуванню поваги до мовної спадщини, розширює уявлення школярів про історію та географію поширення української мови, виховує інтерес до народної культури. У шкільній практиці увага до діалектів допомагає учням усвідомити єдність літературної мови та її територіальних варіантів, а також формує навички спостереження за живим мовленням у різних регіонах України.

Розвиток літературної мови часто обмежується традиціями та графічною системою, тоді як народні говори змінюються природно й стихійно. Через різні темпи та особливості їхнього розвитку в діалектах можуть зберігатися давні мовні явища або виникати нові риси, відсутні у літературній мові. Проте сьогодні, в умовах суспільних трансформацій та технічного прогресу, територіальні діалекти поступово наближаються до літературної мови, втрачаючи свою унікальність. Зникнення діалектних особливостей позбавляє мовознавство важливого матеріалу для дослідження історії, культури та духовної спадщини народу. Саме тому особливо важливим стає системне й уважне вивчення діалектної різноманітності української мови, яке допомагає зрозуміти закономірності її розвитку та функціонування [26, с. 12].

У цьому контексті актуальним постає питання вивчення діалектології у шкільному курсі української мови, адже саме в освітньому процесі закладаються основи усвідомлення багатства та цінності народного мовлення.

Загальновідомо, що вивчення мовних особливостей говірок здійснюється у межах курсу «Українська діалектологія», який займає вагоме місце в системі підготовки майбутніх учителів-словесників. Ґрунтовне опрацювання специфіки діалектної мови сприяє розвитку вміння теоретично осмислювати низку мовознавчих проблем: простежувати тенденції формування загальнонародної мови, розуміти й пояснювати зміни у фонетиці, граматиці та лексиці сучасної української мови. Учитель має постійно поповнювати свої знання у цій галузі та засвоювати новітні методики викладання української лексики. Під час підготовки до уроків важливо продумати, як доступно пояснити учням мовні явища, що відбуваються у літературній та діалектній лексиці [9].

Останні десятиліття характеризуються зростанням наукової уваги до діалектної лексики, що визначає необхідність формування високої кваліфікації у майбутніх філологів. Важливим у цьому контексті є застосування різних форм роботи з говірковим матеріалом, зокрема лексичним. Проте практика показує, що вчителі досі стикаються з певними труднощами: недостатні знання з діалектології, невміння застосовувати їх на практиці, схильність до механічного усунення діалектизмів без пояснень чи, навпаки, ігнорування лексичних помилок, зумовлених діалектним середовищем.

Лексикологія як розділ мовознавства вивчає слово з різних аспектів. Учитель має ознайомити школярів з його значенням, місцем у мовній системі, історією походження та особливостями функціонування. Важливо навчити учнів усвідомлювати роль слова у спілкуванні, показувати його семантичні й функціональні можливості. Це передбачає відповіді на питання щодо формування лексичної системи української мови, закономірностей її розвитку, групування слів та їхнього співвідношення з явищами дійсності [9].

Доцільно було б, аби програма з української мови включала теми на зразок: «Характеристика місцевої говірки», «Мова рідного краю та її місце серед діалектів

України», «Культура мовлення учнів і вплив діалектизмів», «Взаємозв'язок місцевих говірок та літературної мови». Це допомогло б виховати в учнів уважне ставлення як до говіркового середовища, так і до загальної культури мовлення.

Водночас слід зазначити, що у шкільному курсі діалектній лексиці приділено незначну увагу. На початковому етапі школярі отримують лише загальне уявлення про діалектні слова, без ґрунтовного аналізу їхньої семантики, походження та функціонування. У старших класах учителі здебільшого фрагментарно зупиняються на структурних особливостях лексики, що свідчить про потребу у створенні системи ефективних методів та прийомів її вивчення.

Учитель може використовувати контрольні питання, додаткові завдання, вправи на відпрацювання літературної норми вживання слів, а також організовувати роботу над усвідомленням учнями ролі діалектів як джерела збагачення мови. У старших класах важливо поєднувати лінгвістичний матеріал із літературознавчим аналізом, показуючи, як діалектні елементи у художніх творах створюють колорит місцевості, відтворюють побут і працю людей, передають мовлення персонажів.

Учитель-філолог має можливість вивчати живу мову говірок, спілкуватися з місцевими жителями, фіксуючи особливості їхнього мовлення на різних рівнях – фонетичному, морфологічному, синтаксичному й лексичному. Ефективним прийомом є запис зв'язних текстів, що дозволяє створити власну фонетеку для подальшої роботи.

Сьогодні в українських говорах відбуваються динамічні процеси, зумовлені взаємодією літературної мови та територіальних діалектів. Завдання вчителя – бути уважним спостерігачем цих явищ, вміти помічати тенденції та пояснювати їх учням, адже саме діалектна лексика відображає живий зв'язок між минулим і сучасним мовного розвитку [9].

У старших класах шкільного курсу української мови питання діалектології розглядаються на більш високому науковому рівні. Учні ознайомлюються з лексичними, фонетичними та морфологічними особливостями північних (поліських), південно-західних і південно-східних говорів. Проте у підручниках ця

інформація подається досить стисло, що обмежує можливості глибокого занурення у тему.

Сьогодні все виразнішою стає тенденція до збагачення діалектної лексики елементами літературної мови. Такий процес обумовлений насамперед позамовними чинниками: розвитком суспільного виробництва, впровадженням нових форм організації праці, появою сучасних засобів виробництва. Вагомим фактором виступає й зростання освітнього рівня населення та свідоме ставлення людей до культури мовлення [9].

Робота з діалектною лексикою здійснюється під час опрацювання різних розділів мови – фонетики, морфології, синтаксису. У діалектному середовищі вчителів часто доводиться виправляти учнівські помилки, пов'язані з уживанням діалектизмів у письмових роботах, переказах та усних висловлюваннях. Найбільші труднощі виникають у розділі «Морфологія», адже слова у говірковому мовленні нерідко мають інше звучання й значення, ніж у літературній мові. Хоча синтаксичні відхилення спостерігаються рідше, все ж іноді в учнів трапляються помилки у вживанні підмета, присудка чи другорядних членів речення.

У навчальному процесі важливо практикувати зі старшокласниками творчі завдання, наприклад, написання рефератів на тему «Мова мого села». Учні можуть досліджувати наголос, вимову, використання іншомовних слів, поширеність суржику у своєму мовному середовищі. Така діяльність сприяє глибшому розумінню відмінностей між говірковою та літературною мовою й формує навички наукового аналізу.

Вивчення діалектів може відбуватися і в межах лінгвістичного гуртка. Тут учні мають змогу дослідити лексику рідного краю, зрозуміти її семантику, навчитися систематизувати матеріал. Учитель у цьому процесі відіграє роль наставника, спрямовуючи школярів на усвідомлення цінності рідного слова. Як зазначав відомий діалектолог М. В. Никончук, лише тоді, коли дитина почує автентичне рідне слово й зрозуміє його глибину, вона відчує його справжню культурну вагу [9].

Особливо корисними є заняття гуртка, де учні не лише повторюють матеріал уроків, а й збирають і систематизують діалектну лексику. Такі дослідження мають практичну цінність, адже вони сприяють створенню словників місцевих говірок, які можуть використовуватися на уроках. Участь школярів у всеукраїнських програмах зі збору діалектного матеріалу дає змогу долучитися до укладання Лексичного атласу української мови та Словника українських народних говірок.

У процесі збирання лексики учні записують назви, що відображають різні сфери життя: землеробство, тваринництво, будівництво, транспорт, побут, звичаї, ігри, розваги та обряди. Згодом цей матеріал систематизується та використовується для створення словників рідної говірки. Подібна робота не лише формує практичні навички, а й розширює уявлення про мовні контакти, взаємодію діалектів і вплив літературної мови на живе народне мовлення [9].

Отже, залучення школярів до вивчення діалектів сприяє як глибшому засвоєнню української літературної мови, так і усвідомленню культурної цінності говірок, які зберігають унікальні риси історії та духовності українського народу.

Для ефективного вивчення діалектів у шкільному курсі української мови доцільно розкрити кілька прикладів вправ, що дозволяють учням усвідомити відмінності між літературною мовою та місцевими говірками, вони є такими.

1. Назви верхнього одягу.

Вправа «Знайди зайве».

Учням подають ряд слів: свита, кожух, кептар, кобеняк, лейбик, спідниця.

Завдання: знайти слово, яке не належить до верхнього одягу, й пояснити чому.

2. Назви натільного (нижнього) одягу.

Вправа «Добери пару».

Учням дають картки з назвами (сорочка, комашня, спідниця, запаска) та картки з малюнками.

Завдання – правильно поєднати назву з відповідним зображенням.

3. Назви чоловічого одягу.

Вправа «Хто носив?».

Учитель зачитує опис: «Цей предмет одягу носили чоловіки. Він мав пояс і часто був оздоблений вишивкою».

Учні відгадують: жупан.

4. Назви жіночого одягу.

Вправа «Склади речення».

Слова: фартух, керсетка, намітка, юпка.

Завдання: скласти речення так, щоб назва одягу виступала підметом чи додатком.

5. Назви головних уборів.

Вправа «Опиши й відгадай».

Учні по черзі отримують картку з назвою (очіпок, хустка, клунок, шапка).

Завдання: описати цей головний убір, не називаючи його, а решта учнів мають відгадати.

6. Назви взуття.

Вправа «Об'єднай у групи».

Учням подають слова: чоботи, постолі, мешти, лапті, сорочка, фартух.

Завдання: залишити лише взуття.

7. Назви елементів або частин одягу.

Вправа «Продовж вислів».

Учитель починає: «У сорочки є комір, у спідниці є ...». Учні доповнюють: поділ, рукав, пілка.

8. Назви одягу за призначенням.

Вправа «Вгадай ситуацію».

Учитель зачитує: «Цей одяг дівчата одягали на весілля». Учні відповідають: весільна запаска.

9. Назви дій, пов'язаних з одяганням або носінням.

Вправа «Добери дієслово»

Учням подають іменники (хустка, кожух, кушак, сорочка).

Завдання: дібрати дієслова (зав'язати хустку, накинути кожух, перев'язати кушак, одягти сорочку).

10. Назви матеріалів і тканин.

Вправа «Хто швидше?»

Клас ділиться на дві команди. Учитель називає матеріал (сукно, байка, саржа).

Завдання команд – за 30 секунд придумати, який предмет одягу з цього матеріалу можна виготовити.

11. Назви прикрас чи декоративних елементів.

Вправа «Закінчи опис»

Учитель починає: «На сорочці гарна...» – учні продовжують: вишивка, мережка, китиця, гудзики.

Отже, вивчення діалектології у шкільному курсі української мови є важливим етапом формування мовної компетенції учнів. Ознайомлення з особливостями місцевих говірок сприяє глибшому розумінню історичного розвитку мови, збагачує словниковий запас, формує мовну свідомість та повагу до культурної самобутності різних регіонів України. Використання практичних вправ, порівняльних завдань і творчих робіт із діалектною лексикою допомагає учням усвідомити взаємозв'язок літературної та народнорозмовної мови, що робить процес навчання більш наочним, інтерактивним та результативним.

Висновки до розділу 1

У розділі було розкрито теоретико-методологічні засади вивчення номінації традиційного одягу Поділля, зокрема визначено поняття номінації як об'єкта лінгвістичних досліджень. Було проаналізовано її роль у мовній системі, зазначено, що процес називання є ключовим у формуванні словникового запасу та у передачі культурної ідентичності певного регіону.

Детально розглянуто види та способи номінації, акцентовано увагу на способах словотворення та механізмах виникнення нових назв одягу та взуття. Було показано, як лексичні одиниці взаємодіють із соціокультурним контекстом і як відображають традиції та побут місцевого населення.

Особливу увагу приділено історії вивчення назв одягу та взуття в українському мовознавстві. Проаналізовано праці провідних дослідників, вказано на етапи розвитку досліджень і методологічні підходи, що використовувалися для фіксації та класифікації лексики, пов'язаної з традиційним костюмом.

У розділі також висвітлено значення вивчення питань діалектології у шкільному курсі української мови. Показано, що знайомство учнів із місцевими говірками та діалектною лексикою сприяє розвитку мовної компетенції, формує повагу до культурної самобутності регіонів та допомагає усвідомити взаємозв'язок між літературною та народнорозмовною мовою.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ ПОДОЛЯН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

2.1. Структурна організація назв традиційного одягу подолян другої половини XX – початок XXI століття

Варто зазначити, що практичний аналіз лексики традиційного одягу Поділля має важливе значення для вивчення історії та культури українського народу. Одяг завжди був не лише елементом побуту, а й відображенням соціального становища, регіональної специфіки, обрядових традицій і естетичних уподобань. У подільських говірках зберігся багатий пласт номінацій, які демонструють тісний зв'язок мови з матеріальною та духовною культурою регіону. Саме через аналіз назв можна відтворити окремі сторінки життя місцевої громади, зрозуміти світоглядні орієнтири та символічне значення окремих елементів вбрання.

Систематизація назв одягу у подільських говірках дозволяє простежити їхню семантичну диференціацію та виявити особливості мовної картини світу носіїв діалекту. Класифікація таких лексичних одиниць за групами допомагає краще зрозуміти функціональне призначення того чи іншого виду одягу, його матеріали, декоративні елементи, а також обрядове й соціальне навантаження. Окрім того, аналіз цих груп дає змогу побачити, які з назв мають спільнослов'янське походження, а які сформувалися під впливом контактів із іншими культурами та народами.

У межах дослідження буде здійснено розподіл назв одягу за основними лексико-семантичними групами. До аналізу включено одинадцять груп:

1. Лексико-семантична група назв верхнього одягу
2. Лексико-семантична група назв натільного (нижнього) одягу
3. Лексико-семантична група назв чоловічого поясного одягу
4. Лексико-семантична група назв жіночого поясного одягу
5. Лексико-семантична група назв головних уборів
6. Лексико-семантична група назв взуття

7. Лексико-семантична група назви одягу за призначенням (святковий, робочий, обрядовий)

8. Лексико-семантична група назв прикрас чи декоративних елементів одягу

9. Лексико-семантична група назв матеріалів і тканин, з яких виготовляють одяг

10. Лексико-семантична група назв дій, пов'язаних з одяганням або носінням

11. Лексико-семантична група назв елементів або частин одягу

У результаті можна вибудувати цілісну систему лексики, що відображає матеріальну й духовну культуру подолян.

Завдяки такій систематизації можна простежити, як у мові відображається традиційний побут подолян, а також визначити ті мовні особливості, які зберігають давні культурні нашарування й водночас поступово інтегруються у сучасне мовлення. Таким чином, вивчення номінації традиційного одягу виступає не лише важливим лінгвістичним завданням, а й способом збереження культурної пам'яті, адже кожна назва несе в собі унікальний історичний і етнокультурний зміст.

1. Лексико-семантична група (далі – ЛСГ) назв верхнього одягу охоплює номінативні одиниці, що позначають різновиди верхнього суконного, хутряного або полотняного одягу, характерного для різних локальних ареалів Поділля. Серед них – назви свитоподібного, кожушного, каптанного та плащового формату, що різняться довжиною, фасоном, матеріалом, оздобленням, наприклад: *безрукавки* - нагрудний жіночий одяг без рукавів з напівбавовняного репсу (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *безрукавки-нагрудники* - плечовий жіночий та чоловічий одяг без рукавів з різних тканин довжиною до лінії пояса або стегон (Східне й Центральне Поділля); *горсети* (*горсетки*, *горсики*, *горсити*) – 1) нагрудний жіночий одяг без рукавів переважно короткої довжини з кашеміру, оксамиту панбархату, плюшу тощо (Західне Поділля, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля); 2) *горсети* або *лейбики* жіночі безрукавки з шанбархату середньої довжини (с. Самолусківці, Гусятинський р-н. Західне Поділля); *жакети* - жіночий та чоловічий нагрудний одяг з рукавами (жіночий із сатину) (Центральне Поділля); *жилетки* (*жилети*) - короткі жіночі та чоловічі безрукавки

прямоспинного або жіночі безрукавки приталеного крою з різних фабричних тканин (Східне й Центральне Поділля); *жупан* – 1) верхній жіночий одяг з крамної чорної тканини, відрізною талією й двома складками позаду та оксамитовим коміром (Підволочиський р-н, Західне Поділля); 2) верхній чоловічий одяг (с. Залісся-2, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; с. Гуків, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля); *жупан* - прямоспинний верхній жіночий одяг з крамної сірої у чорні смужечки тканини (Західне Поділля); *жупани* - жіночі прямоспинні безрукавки з оксамиту середньої довжини або довгі з тонкововняного сукна (Гусятинський та Тернопільський р-ни, Західне Поділля; Бердичівський р-н, Житомирська обл., Східне Поділля); *капота* - верхній довгий жіночий суконний одяг з підрізною спинкою й закладеними зборами, а також з великим шалеподібним коміром (Західне Поділля); *капота* - короткий верхній жіночий одяг зі смугастої біло-чорної або біло-синьої крамної тканини, вільна в талії, з трьома й більше зборами на спинці, з маленьким виложистим коміром або без нього (Східне Поділля); *каптан* - 1) верхній прямоспинний одяг з домотканого тонкого або чиноватого полотна чи дляної тканини з вибитими vzорами (вибійки) (Поділля); жіночий верхній одяг з вибійчаної дляної тканини (у чорну вертикальну смужку), прямоспинного крою, з підрізною спинкою, вставними бічними клинами, фалдами ззаду від станка, без коміра й гудзиків, під тканий пояс (с. Полупанівка, Підволочиський р-н, Західне Поділля); *катанка* - верхній жіночий одяг з тонких крамних тканин, приталеного крою на ваті, довжиною трішки нижче колін (Східне Поділля); *катанка* - верхній одяг із чорної тонкої фабричної вовняної тканини прямоспинного крою, подовжений та розширений донизу з відкладним коміром (Теребовлянський р-н, Західне Поділля); *катанка* - верхній плащоподібного крою одяг, обов'язково з капюшоном (башликом, відлогою, вилогою, каптуром, кобкою) для негоди (Східне Поділля); *катанки* - 1) жіночий нагрудний одяг з рукавами зі смугастого полотна (Західне Поділля); 2) жіночий нагрудний одяг з рукавами із сукна або полотна з вибитими квітами (Східне Поділля); *катанки* - жіночий нагрудний одяг без рукавів з полотняної тканини з вибитими квітами (Західне Поділля); *кафтан* - довгий верхній одяг з коричневого сукна, приталеного крою,

донизу розширений рясами, з виложистим коміром (Підволочиський р-н, Західне Поділля); *кожушанки* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з рукавами до ліктів (Буковинське Поділля); *кожушини (кожушинки)* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами (с. Бубнівка, смт Сатанів, Городоцький р-н, с. Вітківці, Кам'янець-Подільський р-н, с. Шебутинці, Новоушицький р-н, с. Антонівка, Хмельницький р-н, Центральне Поділля); *кожушки* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) одяг білого, горіхового, коричнево-рудого чи світло-коричневого кольору, довжиною до колін, відрізний у талії та призбираний на спині й у боках, з відкладним коміром чи без (с. Кудринці, Борщівський р-н, с. Соколів, Буцацький р-н, с. Іване-Золоте, с. Новосілка, Заліщицький р-н, с. Дубівці, Тернопільський р-н, Західне Поділля); *кожушки* - жіночий короткополий хутряний нагрудний одяг без рукавів, перегинкового крою з відкладним шалеподібним коміром (с. Лисичники, Заліщицький р-н, Західне Поділля); *кожушки (кожухи)* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами, прямоспинного крою (Городоцький р-н, Центральне Поділля); *кожушки (кожушини)* - 1) жіночий та чоловічий короткополий або довжиною до стегон хутряний нагрудний одяг без рукавів (Буковинське та Західне Поділля); *кожушки*, або довгополі *кожухи* (місцева назва в с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); 2) *кожушини* - жіночий та чоловічий короткополий хутряний нагрудний одяг з цільнокросними короткими рукавами (Борщівський р-н, Західне Поділля); *кожушки (куці кожухи)* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами, часто пофарбований (Буковинське Поділля; *кожух* синього кольору с. Великі Чернокінці, Чортківський р-н, Західне Поділля); *кушини (спендзари)* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг, відрізний у талії (Буковинське Поділля); *лейбики (кептарі, кептарики, кожухи)* - 1) жіночий та чоловічий короткополий хутряний нагрудний одяг без рукавів (Західне Поділля); 2) *лейбики* - жіночі подовжені хутрянні безрукавки (Західне

Поділля); 3)" *лейбики* - жіночі короткі хутрянні безрукавки (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *літники* - 1) жіночий нагрудний одяг з рукавами з легкої смугастої доморобної тканини (Східне та Центральне Поділля); 2) жіночий нагрудний одяг з рукавами прямоспинного крою з чорного сукна без оздоблення (Східне та Центральне Поділля); *манта* (*мантина* - Вінниччина, Східне Поділля) - 1) верхній суكونний халатоподібний одяг з невисоким стоячим коміром і великим відкладним чотирикутним коміром (рідше капюшоном), який звисав на спині майже до талії, декорований вовняними шнурами й вишивкою (Буковинське Поділля); 2) *манта*, або *гунька-манта* чоловічий із сірого доморобного сукна вільного крою верхній одяг, розширений бічними клинами, з великим відкладним чотирикутним коміром (с. Гринчук, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *манта* (*мантина*) верхній довгий халатоподібний одяг з білого, сірого, рідше коричневого чи чорного сукна з невисоким стоячим коміром і великим відкладним чотирикутним коміром (рідше капюшоном), який звисав на спині майже до талії, декорований вовняними шнурами й вишивкою (сс. "Орестівка, Рашків, Чепоноси, Хотинський р-н, Буковинське Поділля); *мінтяни* (*минтяни*, *мунтяни*, *цурканки* (*гуцуляки*)) - жіночий та чоловічий довгополий хутрянний нагрудний одяг без рукавів трапецієподібної форми, оздоблений хутром тхора (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); *опанча* (*капиця*, або *капуза* - с. Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля) 1) довгий верхній одяг із коміром-стійкою та відлогою (башликом, бородицею, богородицею, каптуром, кобкою) із сірого або темно-коричневого домотканого сукна прямоспинного крою, розширений донизу бічними клинами («відлогами») (с. Гермаківка, Борщівський р-н, Західне Поділля; Гайсинський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля; с. Мазники, Деражнянський р-н, с. Княжпіль, Кам'янець-Подільський р-н, Новоушицький р-н, Центральне Поділля); 2) верхній одяг з доморобного сукна вільного крою, розширений бічними клинами, з великим відкладним коміром, який на спині переходить у чотирикутник, оздоблений крученим синім шнуром (Хотинський р-н, Буковинське Поділля); *піджаки-бунди* - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Східне та Центральне Поділля); *плахта* (*плахтина* - Гусятинський р-н, Західне Поділля) верхній

полотняний прямоспинний, без перехватів по боках, чоловічий одяг (Західне Поділля); *плахти* - традиційні частково зшиті жіночі розпашні вовняні поясні вироби, ткані в квадрати з геометричним орнаментом (Східне Поділля (с. Ягідне, Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл.; м. "Бердичів, Житомирська обл.; Балтський р-н, Одеська обл.) і південно-східні р-ни Центрального Поділля); *полька* - верхній жіночий довжиною до колін ватований каптан з чорної тканини (Вінниччина та с. Концеба, Савранський р-н, Одещина, Східне Поділля; Центральне Поділля); *полька (блузка (блуза))* - Тербовлянський р-н, Західне Поділля) довгий верхній жіночий суконний одяг з відрізною спинкою та зборами, облямований чорним атласом або вельветом (Західне, Східне та Центральне Поділля); *польки* - жіночий нагрудний одяг з рукавами з бавовняних тканин на ваті з підкладкою, донизу розширений, з відкладним коміром (Балтський р-н, Одеська обл., Східне Поділля); *сак* - довгий верхній одяг з чорного фабричного сукна на ваті, прямоспинного крою, трішки розширений донизу, з невеликим трапецієподібним загостреним коміром, вилогами, манжетами на рукавах, оздоблений декоративними швами на вилогах і манжетах (с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); *сардак* - суконне півпальто коричневого, сірого або чорного кольорів тунікоподібного крою з невисоким коміром-стійкою, а з початку ХХ ст. із відкладним коміром (сс. Погорілівка, Чорний Потік, Заставнівський р-н та с. Пригородок, Хотинський р-н, Буковинське Поділля); *сардак (сердак)* - 1) довгий верхній одяг тунікоподібного крою з коричневого, сірого або чорного сукна з коміром стійкою та боковими клиноподібними вставками, декорований вовняними шнурами (Буковинське Поділля, *сердак* - Хотинський р-н, Буковинське Поділля; *сардак, сердак* с. Кривче, Борщівський р-н і с. Торське, Залищицький р-н, Західне Поділля; 2) *сердак* - довгий верхній одяг тунікоподібного крою з чорно-сірого (рябенького) напіввовняного сукна без коміра (с. Горішня Вигнанка, Чортківський р-н, Західне Поділля); *свита (свитка)* - верхній суконний одяг нижче колін прямоспинного або приталеного крою із сукна брунатного, сивого або чорного кольору з коміром або вилогою (Буковинське, Західне, Східне та Центральне Поділля); *сердак (сардак* -

Борщівський, Заліщицький і Чортківський р-ни, Західне Поділля) верхній довгий зимовий халатоподібний чоловічий і жіночий одяг із домотканого сукна, прямоспинний та до низу з боків розширений клинами («вусами»), з коміром стійкою, оздоблений різнокольоровими шнурами (Поділля); *сердаки* - жіночий довгополий нагрудний одяг без рукавів з вовняного сукна, прямоспинного крою (Тернопільський р-н, Західне Поділля); *сермяга (рунька, сукман)* - верхній чоловічий одяг із темно-коричневого, рідше білого або сірого сукна приталеного крою зі стоячим коміром (Західне Поділля, сермяла Кам'янець-Подільський р-н. Центральне Поділля); *станіки* - жіночий короткополий нагрудний одяг без рукавів з оксамиту (Буцацький р-н, Західне Поділля; станічки Гусятинський р-н, Західне Поділля); *талія* - верхній жіночий одяг з домотканого сукна, довжиною нижче колін, приталеного крою, розширений донизу бічними клинами від талії або фалдами, з невеликим викладеним коміром, вилогами, «манжетами» на рукавах та двома прорізними «кішеннями», декорований швами та оксамитом на комірці, вилогах і манжетах (с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); *тулуби* - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (*нагольний*) одяг, довжиною до колін, відрізний у талії, з рясним низом у клини (Східне Поділля); *френчі* - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Східне Поділля); *чекмінь (чекман, чекмен)* - верхній чоловічий одяг з домотканого сукна, довжиною нижче колін, з викладеним коміром (Східне та Центральне Поділля); *чемерка (чимарка, чимерка)* - 1) верхній одяг з відрізним станом навкруги, довжиною нижче колін, з викладеним або стоячим коміром (Східне та Центральне Поділля; 2) чемерка верхній одяг з темно-коричневого сукна, вільного крою, розширений донизу бічними клинцями, з викладеним невеликим круглим коміром (м. Кам'янець-Подільський, Центральне Поділля); *чугай* - верхній теплий суконний одяг зі зборами на спині (Кодимський р-н, Одеська обл., Східне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, с. Вахнівці й с. Слобідка, Новоушицький р-н, Центральне Поділля; Поділля); *чугаїна (чугаїнка)* - верхній одяг з домотканого або фабричного сукна, з викладеним коміром з підрізними та призбираними бочками (з прохідкою) (с. Потуш, Тиврівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; с. Носківці,

Жмеринський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; с. Саражинка, Балтський р-н, Одеська обл., Східне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; с. Зелені Курилівці, Новоушицький р-н, Центральне Поділля); *чуганина* - верхній суконний жіночий одяг прямоспинного крою, з відкладним коміром і зашитими рукавами (використовувалися замість торбинок), який носили в накидку (Вінковоцький р-н, Центральне Поділля); *чужска* - жіночий верхній суконний одяг зі зборами на спині, оздоблений кольоровими вовняними нитками (Поділля); *чушка* - верхній короткий жіночий одяг з доморобного брунатного сукна, приталеного крою з вузькими рукавами, без коміра (Західне Поділля); *чушка* - жіночий верхній суконний одяг трапецієподібного силуету, без коміра (Східне та Центральне Поділля); *юпка* (*біла свитка, кафтан, «приятелька»*) - верхній жіночий одяг середньої довжини з домотканого білого полотна, з відрізною по талії спинкою, призбираним у складки низом та коміром стійкою (Тернопільський р-н, Західне Поділля).

Подана вище лексико-семантична група об'єднує 57 номінацій верхнього одягу, який виконував функцію захисту від негоди, збереження тепла та формування цілісного образу традиційного подільського костюма. До цієї групи входять вироби як для чоловіків, так і для жінок, що відрізнялися довжиною, кроєм, матеріалами та способом оздоблення. Особливе місце посідає довгий та приталений верхній одяг — *жупан, жупани, капота, каптан, катанка, кафтан, манта (мантина), опанча, полька, сардак, сердак, свита (свитка), сермяга (рунька, сукман), сак, талія, тулуби, чугай, чугайна (чугайнка), чемерка (чимарка, чимерка), чекмінь (чекман, чекмен), юпка (біла свитка, кафтан, «приятелька»*) (див. Додаток А). Ці речі мали прямоспинний або приталений крій, часто розширювалися донизу за рахунок клинів чи зборок, що забезпечувало свободу руху й зручність у носінні. До групи також належать короткі та напівкороткі верхні вироби, серед яких *безрукавки, безрукавки-нагрудники, горсети (горсетки, горсики, горсити), жакети, жилетки (жилети), катанки, кожушанки, кожушини (кожушинки), різновиди короткополих кожушків, лейбики (кептарі, кептарики, кожушки), літники, польки, піджаки-бунди, станіки, френчі, чушка* (див. Додаток А). Вони

служували додатковим утепленням або святковим нагрудним одягом і нерідко виконували декоративну функцію, прикрашалися вишивкою, шнурами, аплікаціями, оксамитовими облямівками та хутром. Важливу роль відігравали й зимові хутрянні вироби — *кожушанки, кожушини (кожушинки), численні різновиди кожушків, кушини (спендзарі), лейбики, мінтяни (минтяни, мунтяни, цурканки (гуцуляки)), тулуби*, що забезпечували тепло в холодну пору року, часто мали трапецієподібну або прямокутну форму й одночасно були показником добробуту власника. Окрему підгрупу становлять спеціалізовані верхні вироби — *опанча, манта (мантина), сардак, сердак, свита, сермяга, чемерка, чугайна (чугайнка), чугай, чужка, юпка, полька*, які нерідко мали святкове чи обрядове призначення; їхня конструкція, характер декоративного оздоблення та добір тканин відображали локальні традиції, соціальний статус носія та практичні потреби селян Поділля.

Таким чином, ця лексико-семантична група демонструє багатогранність верхнього одягу в українському традиційному костюмі, поєднуючи практичні, естетичні та обрядові функції, а також показує різноманітність крою, матеріалів і регіональних особливостей.

2. ЛСГ назв натільного (нижнього) одягу представлена таким номінативними одиницями: *безрукавки* - нагрудний жіночий одяг без рукавів з напівбавовняного репсу (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *гестки* - (*сорочки-честки, сорочки з гесткою, сорочки на кокетці, сорочки з кокеткою, або «кокеточинів сорочки»*) - натільні вироби з нагрудними, плечовими або нагрудно-плечовими вставками, кокетками, чи гестками (*сорочки на кокетці, сорочки з кокеткою, або «кокеточні»*) - сорочки Буковинське Поділля; *сорочки на кокетці, сорочки з гесткою, гестки* Західне, Східне й Центральне Поділля, *гестка з пухликами*" - Теплицький р-н, Східне Поділля); *довгополі сорочки* - натільні вироби, довжиною до середини ікри або до «кісточок» ніг; *додільні (вільотні) сорочки* - натільні вироби із суцільним станом, які шили з одного шматка полотна та носили на свято (святкові) або використовували для обрядів (сорочки для заручин, весільні чи шлюбні («шлюбні» с. Боришківці, Борщівський р-н, Західне Поділля)); *дуди* - манжети на рукавах сорочок, зібраних по низу в зморшки чи складки, або з

закладеними та застроченими середньої ширини складочками; *заклепки (затраски)* - застібки для комірів, накладних маніжок та манжет сорочок; *запонка-шпонька* - застібка для комірів на сорочках; *ластки (ластовиці, підрукавні клинці)* - вставки від пройми до долу сорочки (прямокутні або косоклинні); *підтички (підточка, підтячка (пітячка), подолки)* - нижня частина жіночої сорочки з грубішого полотна або поділ сорочки; *подолок (підтичка, підточка, спідниця полотняна)* - поясний жіночий зшитий одяг з домотканого полотна як окрема нижня частина натільного виробу, використовувалась до короткої сорочки під запаску (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *рясовані сорочки (гофровані або «рішені» сорочки)* - натільні вироби з рясованими рукавами (з дрібними складками на всій площині рукавів) та іноді й рясованою нагрудною частиною сорочки; *сорочка-полуботківка* - чоловічий натільний виріб з плечовою кокеткою (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *сорочки до підточки* - натільні вироби, котрі одягалися окремо від підточки (підточка, шилася у вигляді спідниці теж з полотна сорочки з відрізною підточкою-спідницею або галькою (сс. Вовківці, Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля; Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; с. Гораївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *сорочки до підточки, або короткополі* - натільні вироби, довжиною до пояса або стегон; *сорочки з опліччям* - натільні вироби з нагрудно-плечовою кокеткою (Новоушицький р-н, Центральне Поділля); *сорочки з підоплічкою* - натільні вироби з нагрудно-плечовою кокеткою (с. Миколаївка, Літинський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); *сорочки з підтичкою (підточкою, або до підтички, підточки)* - натільні вироби з відрізним станом, складалися з двох частин: верхня частина (попоясниця, станок, чохлик) була з тонкого полотна, а нижня (підтичка, підточка, підтячка (пітячка), подолки) з грубішого полотна (із метою економії та практичності, тому що підточка зношувалася швидше, ніж верх); *сподні* - чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими ногами (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Чортківський р-н, Західне Поділля; Східне Поділля); *станок (попоясниця, чохлик)* - верхня частина жіночої сорочки з тонкого полотна; *стоянець (стійка, комір-*

стійка) - стоячий комір у виробах; *тунікоподібні сорочки* (*сорочки вперекидку, перекидні, або перегинкові*) - натільні вироби без плечових швів, кросні в перекидку; *шлюбні* («шлюбні») *сорочки* - весільні вишиті натільні вироби (с. Боришківці, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Друга лексико-семантична група охоплює 22 номінації натільного (нижнього) одягу, який становив основу всього традиційного подільського строю та забезпечував комфорт, гігієнічність і теплозахисні властивості костюма. Центральне місце в цій групі належить різним типам сорочок, зокрема *безуставковим, гесткам* (сорочкам із кокеткою), *довгополим* та *додільним* (*вильотним*) сорочкам, а також *рясованим сорочкам, сорочці-полуботківці, сорочкам до підточки, короткополим сорочкам, сорочкам з опліччям, сорочкам з підплічкою* та *сорочкам з підтичкою*. Розмаїття конструктивних рішень — від вставних кокеток до рясування й декоративних елементів — свідчить про усталеність локальних кравецьких традицій та їхню адаптацію до побутових і обрядових потреб. Окремі типи сорочок спеціально призначалися для ритуальних подій, зокрема весільні та шлюбні варіанти.

До натільного шару входять і структурні елементи сорочок, які подаються як окремі номінативні одиниці. Так, *станок* (*попоясниця, чохлик*) позначає верхню частину жіночої сорочки, *підтичка* (*підточка, подолки*) є нижньою частиною натільного вбрання, виготовленою з грубішого полотна, тоді як *стоянець* (*стійка*) називає вертикальний комір виробу. У цій групі фіксуються також *ластки* та інші домотканні вставки, що підсилювали міцність сорочок і зменшували зношуваність. Архаїчний тип натільного одягу представлений *тунікоподібними сорочками* (перекидними, перегинковими), які вирізнялися відсутністю плечових швів та особливою технікою виготовлення — «вперекидку».

Комплекс назв цієї групи відображає глибоку структурну організацію натільного одягу подолян, демонструючи поєднання практичності, традиційності та локальної інноваційності. Він засвідчує важливе функціональне навантаження натільних виробів, що формували основу силуету, визначали зручність рухів і

служували першим, найближчим до тіла, шаром традиційного костюма подолян у другій половині XX – на початку XXI століття.

3. ЛСГ назв чоловічого поясного одягу представлена таким номінативними одиницями: *гачі* - (*гачки* с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; *гате*, *гаши*) чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими ногамиціями (Буковинське Поділля); *мишини* (*мішини*) - чоловічий поясний одяг з овечої шкіри хутром всередину (Буковинське Поділля); *порти* (*портки*, *поркениці*, *поркиниці*, *портаниці*, *портяниці*) - чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими холошнями (Поділля) (гофровані портяниці в доколінній частині ногамиць Буковинське Поділля); «*суконі*» (*вовняні*) *штани* - чоловічий поясний одяг з вовняного чи напіввовняного сукна (Хмельницький р-н, Центральне Поділля); *холошні* (*холоші*) - чоловічий поясний одяг з білого напівсукна або сукна (Західне Поділля; Новоушицький р-н, Центральне Поділля); *шаровари* - матнисті полотняні чоловічі штани (Східне Поділля; шаравари сині – с. Гуків, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля); *штани «до очкура»* - чоловічий поясний одяг на поясі, який стягується вузьким конопляним або лляним крученим чи плетеним шнуром (Поділля); *штани «до паска»* - чоловічий поясний одяг з ременем (Поділля); *штани «матнисті»* - чоловічий поясний одяг з широкими холошнями та матнею (Східне та Центральне Поділля); *штани «радовляні»* - чоловічий поясний одяг з цупкої домотканої або крамної тканини (Вінниччина, Східне Поділля); *штани вибиванки* - чоловічий поясний одяг з вибитого полотна, з вузькими ногамиціями (Поділля).

У цілому лексико-семантична група чоловічого поясного одягу демонструє значний ступінь внутрішньої диференціації та варіативності, що є характерною ознакою традиційного подільського костюма другої половини XX – початку XXI століття. Зафіксовані 11 номінацій, які охоплюють виключно поясний шар чоловічого вбрання, тобто різні різновиди штанів, які виконували провідну конструктивну та практичну функцію у традиційному комплексі одягу. Базові найменування — *гачі*, *порти*, *холошні*, «*суконі*» *штани*, *вибиванки* — характеризуються раціональністю крою, зручністю та пристосованістю до повсякденних господарських робіт. Натомість *матнисті*, *радовляні* та *шаровари*

могли отримувати додаткове стилістичне навантаження, зокрема святкове або репрезентативне, що засвідчує поліфункційність поясного одягу в чоловічому костюмі.

Особливе місце в системі посідають *мишини* — архаїчний різновид хутряного поясного вбрання, який зберігає ознаки давніх теплозахисних практик і фіксується переважно у північних і передгірних локальних ареалах Поділля. Значна кількість дублетних та варіантних назв (*портки, порти, портяниці, поркениці*) свідчить про розвинуту діалектну стратифікацію подільського мовного простору та активні номінаційні процеси, спричинені як локальними традиціями, так і впливами суміжних етнографічних зон.

Таким чином, лексеми цієї групи відображають усталену структурну організацію та функційну доцільність чоловічого поясного одягу, підкреслюючи його роль як одного з ключових елементів традиційного подільського строю. Вони репрезентують не лише матеріальну культуру, а й локальну мовну картину світу, у межах якої зберігаються архаїчні риси, семантична варіативність і регіональна специфіка номінацій.

4. ЛСГ назв жіночого поясного одягу представлена таким номінативними одиницями: *горбатки* - (горботки (Поділля), *горбатки (прості* та «багацькі» Буковинське Поділля), *горбовики- трикольник* (с. Погорілівка, Заставивський р-н, Буковинське Поділля), *горбатка* під місцевою назвою «*плахта*» (сmt Мельниця-Подільська, Борщівський р-н, Західне Поділля)) жіночий незшитий (з одного полотна) або частково знятий (з двох полотна) розпашний тканий вовняний тип поясного одягу, переважно з коричневим, чорним чи чорно-баклажановим полем різнокольоровими вертикальними смугами з одного боку та горизонтальними смугами внизу й вгорі; *димка* - смугаста полотняна спідниця (Заліщицький р-н, Західне Поділля); *друкованиця (вибійка або димка)* - полотняна спідниця з друкованим геометричним або рослинним орнаментом, у три пілки, які пишно зібрані, причому горішній розріз виробу із зав'язками був спереду й ховався під фартух (Тернопільський р-н, Західне Поділля; Поділля); *запаски* - 1) архаїчний незшитий тип поясного жіночого одягу (Поділля); 2) додатковий жіночий поясний

одяг, який виконував роль фартуха (Поділля); *запаски (запаски-фартухи)* - оксамитові додатковий жіночий поясний одяг з оксамитових тканин (Західне Поділля); *запаски-фартухи (запаски)* - полотняні додатковий жіночий поясний вишитий двоярусний одяг з домотканого полотна з китицями, тороками чи френзелями (Західне Поділля); *защипи* - вузькі декоративні горизонтальні застрочені складочки на поясних жіночих зшитих виробах; *катраниці (запаски-катраниці, катринці)* - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з чорної вовни та оздоблений кольоровими тканими смугами збоку, внизу й вгорі (Вінниччина, Східне Поділля та придністровські села Кам'янець-Подільського р-ну, Центральне Поділля); *лиштва* - широка смуга крамної однотонної чи з візерунком тканини, якою «підбивали» (підшивали) зі споду спідниці в зборки чи складки (Поділля); *літник (спідниця-літник)* - поясний жіночий зшитий одяг з майже прозорої вовняної тканини в тонкі смуги або клітинку (північні райони Західного, Східного та Центрального Поділля); *підфота* - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу у вигляді білої фабричної тканини з тканим геометричним орнаментом і тороками по низу, яка зодягалася під фоту (с. Мосорівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля); *пікова спідниця* - поясний жіночий зшитий одяг з тонкої вовняної фабричної тканини з узорною фактурою (Буцацький р-н, Західне Поділля); *плахти* - традиційні частково зшиті жіночі розпашні вовняні поясні вироби, ткані в квадрати з геометричним орнаментом (Східне Поділля (с. Ягідне, Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл.; м. "Бердичів, Житомирська обл.; Балтський р-н, Одеська обл.) і південно-східні р-ни Центрального Поділля); *спідниці «на брижах»* (у дрібні «ряси» Східне Поділля) - зшитий глухий поясний одяг у зборки (Поділля); *спідниці «на фалдах»* (в «ряси» Східне Поділля) - зшитий глухий поясний одяг у складки (Поділля). Спідниця шестиклинка поясний жіночий зшитий одяг із шести пілок (Кривоозерський р-н, Миколаївська обл., Східне Поділля); *турпани (фартухи)* - додатковий жіночий поясний одяг з тонкововняних хустин з китицями (Буковинське Поділля); *фартухи (попередниці, хвартухи)* - додатковий жіночий поясний одяг з вовняних, оксамитових, полотняних, шовкових

та інших тканин (Поділля); *фартухи «в зборочки»* - додатковий жіночий поясний одяг з фабричної тканини (Вінниччина, Східне Поділля); *фартухи-запаски (запаски-фартухи, або запаски)* - додатковий жіночий поясний тканий вовняний одноярусний (Поділля) та двоярусний (з тороками вгорі й внизу, носилися вперекидку - Західне Поділля) одяг; *фати (фоти, фоти з фустами)* - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з тонкововняної чорної тканини з фіолетовими широкими та білими вузькими смугами по низу й з одного боку, а також з тороками внизу (Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля); *фусты* - додатковий жіночий поясний одяг у вигляді набивних шалей з бахромою, які складалися вчетверо та підтикалися під пояс до фоти (Буковинське Поділля); *цісарська (рясована)* - спідниця поясний жіночий зшитий одяг з трьох прямих пілок з тонкововняної тканини темно-синього кольору в білі смужки, зібраних, крім передньої пілки, в дрібні складки, а по низу оздоблених тасьмою «щіточка» (Підволочиський р-н, Західне Поділля; Волочиський р-н, Центральне Поділля); *шарафан* - поясний жіночий зшитий одяг у вигляді плаття без рукавів приталеного крою, з відрізною й призбираною у зборки талією, стягнутою тонким пояском, з глибоким розрізом до пояса на також призбираній спинці, з декоративними оксамитовими смугами спереду й по низу, зодягався на традиційну сорочку (Кодимський р-н, Одещина, Східне Поділля); *юбка* - поясний жіночий зшитий одяг з домотканої, у кольорову клітинку, тканини (Красилівський р-н, Центральне Поділля), або з крамної кашемірової тканини (Віньковецький р-н, Центральне Поділля) в складки чи з сатинової тканини в зборки (Новоушицький р-н, Центральне Поділля); *юпка* - поясний жіночий зшитий одяг з крамної в кольорову клітинку тканини (Дунаєвецький р-н, Центральне Поділля).

Четверта лексико-семантична група охоплює назви жіночого поясного одягу, що формують одну з найскладніших і найрепрезентативніших підсистем традиційного подільського костюма. Досліджено 25 номінацій жіночого поясного одягу, що відображають широкий спектр різновидів зшитих і незшитих поясних виробів, що різнилися за конструкцією, технікою виготовлення, тканинами та функційним призначенням. Особливе місце серед них займають архаїчні розпашні

типи – *горбатки, катраниці, підфота, фати, фусты*, які зберігають давню формулу незшитого або частково зшитого полотна та характеризуються значною діалектною варіативністю (*горбатки – горботки – горбовики-трикольник*; *катраниці – катринці* тощо). Ці номінації фіксують найстійкіші елементи традиційного жіночого строю, що поєднують практичну доцільність із високим рівнем декоративного опрацювання.

До групи належать і численні різновиди зшитих спідниць – *димка, друкованиця, літник, пікова спідниця, плахти, спідниці «на брижах», «на фалдах», шестиклинка, цісарська, юбка, юпка*, які демонструють високу словотвірну мотивованість та тісний зв'язок із матеріалом чи кроєм (*друкованиця* ← друкований орнамент, *шестиклинка* ← шість клинів, *рясована цісарська* ← дрібні складки). Лексеми цього ряду репрезентують як локальні варіанти традиційного ткацтва, так і пізніші інноваційні крамні тканини, що засвідчують динаміку розвитку жіночої моди в регіоні.

Окрему підсистему становлять додаткові та обрядові елементи поясного вбрання – *запаски, запаски-фартухи, фартухи, фартухи «в зборочки», фартухи-запаски, турпани*, що виконували не лише утилітарну, а й соціокультурну функцію, позначаючи статус, вік, родинний стан чи участь у певному обряді. Багатоваріантність цих назв (*запаски – запаски-фартухи – фартухи-запаски*) свідчить про інтенсивні процеси семантичної спеціалізації та перехід описових сполук у стабільні терміни народного одягу.

У цілому жіночий поясний одяг Поділля, представлений у цій групі, демонструє високий рівень внутрішньої диференціації, активну словотвірну продуктивність та складну систему діалектної варіативності, що відображає багатство текстильної культури, стали традицію жіночого ткацтва й розвиток локальних кравецьких практик. Ця група є цінним джерелом для реконструкції історії українського традиційного костюма та засвідчує важливу роль поясного вбрання в етнокультурному просторі Поділля другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

5. ЛСГ назв головних уборів представлена таким номінативними одиницями: *байшилик* - чоловічий і парубоцький головний убір у вигляді сукняного каптура з довгими кінцями-китицями, який вдягали поверх шапки (Поділля); *валок (кичка)* - головний убір заміжньої жінки у вигляді валика, скрученого та зшитого з полотна чи у вигляді одного двох кружків конопляного шнура, тісно обвитого вовняними нитками (позаду можливо з кутасами), як основа під очіпок, намітку або хустку (Західне Поділля); *ввиванка* - дівочий головний убір у вигляді валика з чорних ниток, накручених на солом'яну плетінку та декорованих різнокольоровими скляними намистинками й зі стрічками-зав'язками з обох боків (с. Сапогів, Борщівський р-н, Західне Поділля); *вельон* (велян, вильын) фата весільна (Західне, Східне та Центральне Поділля); *гимбер* - (имбер, імбер) головний убір білого кольору, яким покривали молоду (Поділля; с. Маньківка, Бершадський р-н, се. Перепільчинці, Рахни-Лісові, Шаргородський р-н, Вінниччина, Східне Поділля); «*затикані кучері*» - прикраси до дівочих головних уборів у вигляді пухнастого качинового пір'я, яке фарбували в чорний колір (Буковинське Поділля); *згарда* - головна прикраса для парубочих і чоловічих капелюхів у вигляді чорної оксамитової смужки, розшитої різнокольоровими бісером (с. Студениця, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля); *каптур (каптура, каптурка, каптурчик)* - жіночий головний убір шапкоподібного типу з круглим дном із кольорової тканини та стінками з обох боків, часто оздоблений вишивкою (Західне, Східне та Центральне Поділля; каптур, вишитий геометричним орнаментом технікою гладь гарусом смт Брацлав, Немирівський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); *карабуля (карабулі, коробулі)* - дівочий весільний або святковий вінкоподібний головний убір у формі корони з картону (соломи), який декорувався штучними квітами зі стрічок, сухими квітами, герданами, малими скляними перлами, лелітками, золотистими й сріблястими стрічками з поперечних металевих смужок і сухозлоті, сріблястими металевими пластинками по низу, павиним пір'ям та стяжками, а весільний убір ще й з двома зубцями часнику з боків та з двома барвінковими вінками (вужчим і ширшим) поверх виробу (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); *каракуля* - чоловічий і парубоцький головний

шапкоподібний смушковий убір сферо-конічної форми з підкладкою із тканини та клоччя для утеплення (чоловіча чорного кольору, парубоча сивого (сірого) кольору) (Східне та Центральне Поділля); *картузи* - чоловічі й парубочькі головні убори із фабричної або домашньої полотняної чи суконної тканини з чорними козирками із блискучого твердого матеріалу «сапи» (набули загального поширення з другої половини XIX ст.) (Поділля); *платина* - жіночий хусткоподібний головний убір прямокутної форми переважно білого чи світло-жовтого кольору, витканий із волічки або заполочі та оздоблений вузькими смужками із зубців або дрібненькою кліткою (Буковинське Поділля); *платок шовковий* - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка шовкової тканини (Поділля; платок шовковий 82×82 см, фабричний жовтого кольору з китицями, вишитий гладдю на кутах с. Коржівці, Деражнянський р-н, Центральне Поділля); *рубок (рубочок)* - крамна, купована намітка як жіночий рушникподібний головний убір (с. Хомутиці, Калинівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля); *рушник* - 1) жіночий рушникподібний головний убір тридільного поділу із тканим узором по всьому полю, краї якого додатково декорувалися одно- чи різнокольоровим тканим орнаментом, вишивкою бісером або нитками (Буковинське Поділля); 2) жіночий рушникподібний головний убір тридільного поділу з тканим узором лиш на краях, які додатково ще оздоблювалися вишивкою бісером або кольоровими нитками (сс. Онут, Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); *рушник-перемітка* - жіночий рушникподібний головний убір тридільного поділу з тканим узором, вишивкою бісером, лелітками і нитками та бахромою на краях (сс. Горішні Ширівці, Горошівці й Задубрівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); *трясениці* - парубочі й чоловічі оздоби на солом'яні капелюхи у вигляді букетика з різнокольорового бісеру (Західне Поділля); *турпан* - жіночий хусткоподібний головний убір, зав'язаний у вигляді великої чорної чалми - «турпана» (південь Поділля); *фес (фис)* - жіночий головний убір у вигляді маленької шапочки на жорсткій основі (картонному каркасі), обтягнутої червоною вовняною тканиною, під яку ховали волосся (Буковинське Поділля; *фес* або *кирна* - с. Веренчанка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

П'ята лексико-семантична група охоплює назви головних уборів, які становлять важливу й культурно насичену частину традиційного подільського костюма. У Додатку А зафіксовано 18 номінацій, що репрезентують розгалужену систему жіночих, чоловічих та дівочих головних уборів, різних за конструкцією, матеріалом, технікою виготовлення й обрядово-соціальною маркованістю. Ця група вирізняється значною внутрішньою диференціацією, оскільки включає як архаїчні форми (рушникові головні убори, вінкоподібні конструкції), так і пізніші фабричні вироби (картузи, платки, феси), що відображають зміну модних тенденцій у другій половині XX – на початку XXI століття.

Особливо виразною є підсистема жіночих та дівочих головних уборів, представлена номінаціями *валок (кичка), ввиванка, вельон, гимбер, «затикані кучері», каптур, карабуля, платина, платок шовковий, рубок, рушник, рушник-перемітка, турпан, фес*. Вони демонструють широке розмаїття форм: від рушникоподібних обгорток до складних картонних корончастих конструкцій (карабуля), від легких декоративних елементів («затикані кучері») до закритих шапкоподібних виробів (каптур, гимбер). Архаїчні назви — *рушник, рушник-перемітка, валок, ввиванка* — зберігають давні традиції формування жіночого головного убору, пов'язані з регламентацією сімейного статусу, віку та обрядової ролі. Святкові та ритуальні варіанти — *вельон, карабуля, гимбер, фес* — демонструють складні техніки оздоблення (вишивка, бісер, металеві пластинки, штучні квіти, пір'я), що формують символічний та естетичний образ носія.

Окремий сегмент становлять рушникові та хусткові головні убори — *платина, платок шовковий, рубок, рушник, рушник-перемітка*. Вони вирізняються конструктивною стабільністю, але значною варіативністю матеріалів (волічка, заполоч, шовк, домоткане полотно), орнаментики та технік декорування. Внутрішня диференціація рушникових головних уборів (рушник із орнаментом по всьому полю / лише з орнаментованими краями) свідчить про їхню соціально-статусну та ритуальну спеціалізацію, що була важливою складовою жіночого костюма.

Чоловіча підсистема представлена меншою кількістю номінацій — *байшлик*, *каракуля*, *картузи*, *згарда*, *трясениці*, проте вона демонструє чітку функційну організацію. *Байшлик* та *каракуль* належать до теплозахисних форм, виготовлених із сукна чи смушку, тоді як *картузи* репрезентують фабричні міські впливи, характерні для другої половини ХХ століття. Декоративні елементи — *згарда*, *трясениці* — виконували роль чоловічих і парубочих прикрас та свідчать про інтегрованість головного убору в систему репрезентації соціальної ролі та вікової групи.

У цілому лексико-семантична група назв головних уборів демонструє високий рівень структурної упорядкованості, наявність внутрішніх підсистем, значну словотвірну й фонетичну варіативність, а також глибоку обрядову та соціокультурну маркованість. Зафіксовані назви відтворюють як давні пластичні традиції українського головного убору, так і впливи модернізаційних процесів, що позначилися на матеріалах, техніках і формах. Ця група є вагомим джерелом для реконструкції регіональної специфіки подільського костюма та цілісної мовної картини традиційної культури Поділля другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

6. ЛСГ назв взуття: *валянки биті* - валяне взуття з вовни, що прикриває стопу та гомілку (Поділля); *валянки зшиті* - зшите взуття з тканини, що прикриває стопу та гомілку (Поділля); *довбанці* (*дерев'яники*, *дерев'янки*, *довбанки* Буковинське Поділля) - видовбане взуття з дерева (Поділля); *личаки* - плетене взуття з lika (Поділля; з липового lika с. Требухівці, Летичівський р-н, Центральне Поділля); *личаки-верзуни* (*верзуни*, *дерев'яники*, *солом'яники*) - плетене взуття з lika або соломи (Західне, Східне та Центральне Поділля); *мешти* - зшите жіноче й чоловіче взуття у вигляді літніх туфлів (Західне Поділля); *постоли* - 1) плетене взуття з товстої невідбіленої конопляної нитки (с. Некрасове, Вінницький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); 2) плетене взуття з молодої вербини чи липової м'язги (Поділля); *постоли солом'яні* - плетене взуття з соломи (носили поверх чобіт взимку Поділля); *румунки* - зшиті жіночі черевики зі шкіри на шнурівках із короткими халявами та невисокими підборами (Теребовлянський і Тернопільський

р-ни, Західне Поділля; Оратівський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля; Старокостянтинівський р-н, Центральне Поділля; жіночі зимові румунки, всередині підшиті байкою смт Меджибіж, Летичівський р-н, Центральне Поділля); *туфлі* - зшите жіноче й чоловіче взуття (Поділля).

Шоста лексико-семантична група об'єднує назви взуття, представлені 10 номінацій, що охоплюють різні конструктивні, матеріальні та функційні типи традиційного подільського взуття. Ця група відзначається значною варіативністю, яка відображає як архаїчні форми народного взуття, так і модернізовані фабричні зразки, характерні для другої половини ХХ – початку ХХІ століття. У межах групи простежуються чіткі підсистеми, пов'язані з технікою виготовлення — валяне, плетене, дерев'яне та шите взуття, що формують багатосаровий номінативний комплекс.

Найдавнішими за походженням є номінації плетеного взуття, репрезентовані лексемами *личаки*, *личаки-верзуни*, *постоли*, *постоли солом'яні*. Ці назви об'єднують взуття, що виготовлялося з lika, соломи, конопляної нитки чи вербової м'язги, та виконувало утилітарну функцію в умовах сільського середовища. Наявність паралельних форм (*личаки* – *верзуни*; *постоли* – *постоли солом'яні*) засвідчує діалектну варіативність і локальну спеціалізацію матеріалів. Такі назви фіксують архаїчні техніки плетіння, що тривалий час зберігалися як елемент буденного вжитку.

Окрему підгрупу становлять дерев'яні та валяні різновиди взуття — *довбанці* (*довбанки*), *валянки биті*, *валянки зшиті*. Довбанці належать до найархаїчніших форм, виготовлених із видовбаного дерева, що відображає ранні етапи розвитку взуттєвих традицій. Валяні вироби (*биті й зшиті валянки*) сформували особливу підсистему теплозахисного взуття, поширеного в холодний період року, та представлені у двох конструктивних варіантах — цільноваляних і комбінованих (зшитих).

До наймодерніших у групі належить зшите фабричне взуття, позначене лексемами *мешти*, *румунки*, *туфлі*. Мешти маркують легке літнє взуття, поширене в Західному Поділлі, тоді як румунки — жіночі шкіряні черевики на шнурівці —

демонструють запозичену номінацію та інтерференцію сусідніх етнокультурних традицій. Лексема *туфлі* вказує на універсальний тип взуття, що зберіг в українських говірках семантику міського походження та фабричного виробництва.

У підсистемі аналізованих назв спостерігаються характерні процеси номінативної та фонетично-словотвірної варіативності: лексеми мають численні паралельні форми (довбанці – дерев'яники – довбанки; личаки – личаки-верзуни; постолі – постолі солом'яні), що засвідчує активний розвиток місцевих назв під впливом матеріалу, техніки виготовлення чи конкретного функційного використання. Варіативність формантів (-и, -і, -ки, -ці) виявляє продуктивність демінутивних і модифікаційних суфіксів, характерних для народної термінології.

У цілому лексико-семантична група назв взуття відзначається високим ступенем структурної впорядкованості й демонструє багатство традиційних технік – плетіння, валяння, видовбування та шиття. Зафіксовані номінації відкривають можливість реконструювати регіональну специфіку взуттєвих традицій Поділля та простежити поступовий перехід від локальних ручних технологій до фабричних виробів. Ця група є цінним джерелом для вивчення матеріальної культури, оскільки поєднує в собі елементи практичності, локальної адаптації та діалектної різноманітності, характерних для традиційного побуту подолян другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

7. ЛСГ назв одягу за призначенням, тобто вироби та елементи костюма, які відрізняються своєю функціональністю – святкові, обрядові чи робочі. Ця група відображає соціальні, культурні та ритуальні аспекти традиційного українського вбрання, підкреслюючи важливість одягу як носія символіки та статусу людини: *пояс рушникopodobний, вишитий, з полотна* - 1) як елемент весільного вбрання (Поділля); 2) вишитий весільний рушник у роля пояса, яким обперізували нареченого (Центральне Поділля); *рубок (рубочок)* - хустка, якою покривають молоду (с. Хоменки, Шаргородський р-н, Вінниччина, Східне Поділля); *рушники* - доповнення до одягу у вигляді вишитих прямокутних полотнищ, які використовувались нареченими як обереговий одяговий елемент на весіллі (для перев'язування рук нареченим Поділля); *хустина* - доповнення до одягу у вигляді

обрядової хустини червоного кольору, яку наречена перегинала нареченому через крайку до правого боку (с. Колодіївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Сьома лексико-семантична група охоплює назви одягу та його компонентів, що функціонують як елементи святкового, передусім весільного та обрядового вбрання. В дослідженні відображено 4 номінації, пов'язані з ритуальним використанням текстильних виробів у традиційному подільському костюмі, кожна з яких маркує специфічний компонент весільної або урочистої символіки.

Провідне місце у цій групі посідає *пояс рушникоподібний*, який виконував функцію весільного пояса і використовувався в обрядовій дії перев'язування нареченого. Номінація акцентує на особливому матеріалі (полотно) та способі декорування (вишивка), що визначає сакральнo-охоронний статус виробу. Ритуальне обперізування нареченого рушником-поясом у Центральному Поділлі відтворює давню традицію «обв'язування» як символу соціального входження у новий родинний статус.

Іншу важливу обрядову одиницю формує *рубok (рубочок)* – хустка, якою покривали голову молодої. Ця номінація фіксує один із ключових весільних моментів – «покривання молодої», що знаменує перехід дівчини в статус заміжньої жінки. Лексема є локальною і зберігає маркери регіональної специфіки (Шаргородщина, східноподільські говірки).

До групи також належать *рушники*, які виконували оберегову та сакральну функцію, зокрема застосовувалися для перев'язування рук наречених у момент укладання символічного шлюбу. У їхній структурі поєднуються елементи декоративної (вишивка), семантичної (обереговість) та обрядової (використання у шлюбному ритуалі) функцій, що підкреслює багат шаровість їхнього номінативного статусу.

Значущою ритуальною номінацією є *хустина*, специфічно весільний елемент подільського костюма. Хустина червоного кольору, яку наречена перегинала нареченому через крайку, позначала не лише формально-обрядову дію, а й символічно підкреслювала єдність подружньої пари та перехід до нового

соціального стану. У локальних традиціях ця деталь мала також функцію оберегу, що підсилює її семантичну вагу в обряді.

У цілому сьома лексико-семантична група демонструє високу функційну спеціалізацію та символічну насиченість назв, які маркують ключові елементи весільного костюма подолян. На відміну від попередніх груп, орієнтованих на класифікацію за конструктивними або матеріальними ознаками, тут визначальним є ритуальне призначення виробів, їхня участь у переходових та сакральних діях.

8. ЛСГ назв прикрас чи декоративних елементів одягу: *басма* - дівоча й жіноча нагрудна оздоба у вигляді довгої стрічки з бісеру, в місці з'єднання кінців якої закріплювалось невеличке дзеркальце (Буковинське Поділля); *басма* - парубоча й чоловіча нагрудна оздоба у вигляді довгої стрічки з бісеру, в місці з'єднання кінців якої закріплювалось невеличке дзеркальце (Буковинське Поділля); *валок* - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді шнура на зав'язках, обплетеного матовим і прозорим різнобарвним бісером у формі геометричних орнаментальних мотивів (*валок* носили разом зі *згардами* та *салбами* Східне Поділля); *венеціанське намисто (венеційські коралі)* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді намиста, виготовленого із сплаву скла-смальти та інкрустованого золотом (Поділля); *гердан стрічковий, плетений без основи* - дівоча оздоба на голову у вигляді вузької плетеної стрічки з геометричним орнаментом із різнокольорового бісеру на чорному бісерному тлі (Буковинське та Західне Поділля); *гердан стрічковий, плетений на солом'яній основі* - дівоча оздоба на голову у вигляді бісерної стрічки з геометричним орнаментом, з додаванням скляних дутих намистин, різнокольорових вовняних ниток і сріблястої сухозлітки (Борщівський р-н, Західне Поділля); *гердан стрічковий, плетений на тканих стрічках* - 1) дівоча оздоба на голову у вигляді вузької, плетеної на кінській волосіні бісерної стрічки з геометричним орнаментом, нашоїтої на ткани фіолетову стрічку, із зав'язками (Західне Поділля); 2) дівоча прикраса на голову у вигляді 5 зшитих разом стрічкових герданів, плетених на тканих стрічках, із зав'язками (с. Щитівці, Заліщицький р-н, Західне Поділля); 3) прикраса на голову у вигляді 5 окремих стрічкових вузьких герданів, плетених на тканих стрічках, із зав'язками (с.

Щитівці, Заліщицький р-н, Західне Поділля); *дзьобанка* (*дзьобенка, дзьобня* (Заліщицький р-н, Західне Поділля)) - доповнення до одягу у вигляді буденної вовняної сумки через плече, зітканої узорною стрічкою (Західне Поділля); *дрібниці* (*кагальці, трисульки*) - дівочі віночки зі штучних квітів зі стрічками (Буковинське Поділля); *дукати* (*дукачі*) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса із золотих або срібних монет, нанизаних на тасьму або шнурок чи прикріплених до гердана (Західне Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді нашитих на фетрову основу монет (Буковинське Поділля); *дукач* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса із золотої або срібної монети на підвісці (с. Пилипи-Олександрівські, Віньковецький р-н, Центральне Поділля) або медальйона (із зображенням святих) на Поділля; *дукачі* на ланцюжку, стрічці чи шнурку (*бідні дукачі* виготовляли з латуні, міді або олова медальйони іноді могли мати додаткове оздоблення металевими бантами чи листям, дорогоцінними каменями чи склом, підвісками тощо; *дукачі зі срібних монет*, декоровані листям (1915 р.) та безконечниками (1915 р.) і (1896 р.) Вінниччина, Східне Поділля); *дукачі-образки* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса із двома круглими, оправленими в мідний обідок скельцями, між якими вкладена фольга із зображенням святого (Поділля); *заушники* (*ковтки з бовтицями*) - жіночі вушні прикраси з підвісками (Поділля); *згарди* (*гарда, згарда, згарда, пацьорки*) - 1) дівочі й жіночі різновиди бісерних оздоб у вигляді вужчих чи ширших стрічок на шию, часто нашитих на смужку тканини чи тасьму із гудзиками-застібками, або на зав'язках (Східне та Центральне Поділля); 2) *гарди* (*пацьорки*) дівочі й жіночі нашійні прикраси з матового, чи матового й прозорого, однотонного, різнокольорового бісеру, чи з бісеру й січки з геометричним орнаментом на оксамитовій смужці тканини або на смужці чорної тканини з гудзиками-застібками, іноді з китицями (*пацьорки з китицями*) (Вінницька обл., Східне Поділля); *капшучок* - доповнення до одягу у вигляді гаманця зі шкіри, який мав форму звуженого донизу мішечка, розмірами 12x24 см, або 13x25 см (сс. Кут і Товсте, Гусятинський р-н, Західне Поділля); *карманець* - доповнення до одягу у вигляді гаманця (Буковинське Поділля); *корали* (*каралі, коралі, коралове намисто, багате, добре, мудре або правдиве намисто, справжні або цирі коралі*) - дівоча й

жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка намиста з натуральних (шліфованих чи рублених (*тятих*)) або штучних коралів, центральні намистини яких мали більший розмір та були обгорнуті мідним або срібним обручиком, іноді доповнювалися й монетами чи хрестиками, а до кінців намиста подекуди кріпили плетені з різнокольорової вовни саморобні шнури, котрі закінчувалися великими китицями (Поділля); *коралі* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді 5-12-ти разків натуральних коралів, на кінцях котрої були дрібні скляні сині намистини («*пацьорки*») та петлі з домотканих ниток і волосіння для просування довгих червоних стрічок, що вив'язувалися у бант на поясі чи нижче (Заліщицький р-н, Західне Поділля); *коралі* - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді одного або декількох разків намиста з натуральних чи штучних коралів різного розміру з металічною обгорткою по центру на найбільшій намистині найдовшої низки, з'єднаних шкіряними планками і сплетеними у косички конопляними нитками (Поділля); *ланцюжки (клокички)* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка намиста з кісточок дерев (слив), насіння овочів (гарбузове), плодів (сім'я рослини клокички, горобини й калини тощо) (Поділля); *лускавки* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді дутого скляного намиста (Борщівщина, Західне Поділля); *машки* - дівочі банти зі стрічки у коси (Буковинське Поділля); *медалики (металики)* - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді медальйонів із зображенням хреста або святого (Поділля); *платочки (хустинки, хусточки, фустинки)* - 1) доповнення до одягу у вигляді невеличких хусточок, близько 25 см завдовжки, оздоблених вишивкою на кутах, які використовувались нареченими як обереговий атрибут у весільному обряді (Вінниччина, Східне Поділля); 2) доповнення до одягу у вигляді невеликих обрядових вишитих хусточок, які тримають у руках (Західне, Східне та Центральне Поділля); 3) доповнення до одягу у вигляді шовкового вишитого по кутах платка з китицями, якими підв'язували руки нареченому під час заручин (82×82 см, с. Коржівці, Деражнянський р-н, Центральне Поділля); *плетінка об'ємна* - дівоча й жіноча нагрудна бісерна прикраса у вигляді довгого порожнистого шнура (Поділля); *плетінка об'ємна* - дівоча й жіноча нашийна бісерна прикраса у вигляді короткого порожнистого

шнура (Поділля); *пояси* - довгі широкі клітинчасті (в клітинку), смугасті (з поздовжніми або поперечними смугами), монохромні однотонні (одноколірні переважно червоні чи зелені) або поліхромні з виразним орнаментальним малюнком геометричного або рослинного характеру (тканим або вишитим); бавовняні, вовняні та шовкові; переважно з китицями, кугасами, тороками (Поділля); *салби* - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса зі срібних монет, медальйонів або круглих бляшок, нашитих на тасьму або фетрову основу овальної чи трикутної форми (Буковинське та Західне Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді плетеної широкої з матового й прозорого бісеру та січки або скляних намистин більшого розміру ромбоподібної сітки зі сварговими мотивами, без основи та бісерними китичками по низу, на зав'язках (с. Жван, Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); *сережки* (*серешки*, *сірежки*, *сірешки*) - жіночі вушні прикраси зі срібла або світлого сплаву були прості за формою, а позолочені мали вигляд кілечка з кольоровим скельцем, кулькою, розеткою або півмісяцем, дівочі ще й з підвісками (Поділля); *стрічки* (*лянти*) - дівочі начільні ткані стрічки з нашитими квітами та листочками (Західне Поділля); *стрічки-намушниці* - дівочі начільні стрічки, прикрашені намистинами та золотим позументом (Західне Поділля); *торба* (*торбина*) - 1) доповнення до одягу у вигляді мішечка-сумки із пришитим з обох боків ручкою поясом для носіння через плече (Східне та Центральне Поділля); 2) доповнення до одягу у вигляді буденної вовняної сумки через плече з дрібним малюнком з поперечними смугами, заповненими геометричним або рослинним орнаментом (Буковинське Поділля); *френзлі* - дівочі й жіночі нагрудні прикраси у вигляді широкої ажурної бісерної силянки, що завершувалася по низу петельками френзликками (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); *хрестики* - дівоча й жіноча нашійна прикраса у вигляді натільних або оздоблювальних хрестоподібних виробів з металу чи дерева (Поділля).

Восьма лексико-семантична група охоплює назви прикрас та декоративних елементів одягу, які становлять надзвичайно важливий шар традиційної подільської матеріальної культури. Досліджено 34 номінації прикрас та

декоративних елементів одягу: (*басма, валок, венеціанське намисто, гердани, дукачі, коралі, згарди, салби, френзлі, лускавки, медалики, ланцюжки, пояси, хрестики тощо*), що утворюють розгалужену систему назв, пов'язаних із нагрудними, нашийними, вушними, начільними та сумкоподібними доповненнями до одягу. Ці лексеми відбивають як матеріальну різноманітність (*бісер, скло, метал, корал, кісточки, насіння, вовна, шкіра, тканина*), так і функційну полікомпонентність прикрас – від суто естетичної до оберегової та статусної.

Центральне місце в системі посідають нагрудні й нашийні прикраси, репрезентовані такими номінаціями, як *басма, венеціанське намисто (венеційські коралі), дукач, дукачі, дукачі-образки, корали (каралі, коралі), згарди (гарда, згарда, пацьорки), ланцюжки (клокички), лускавки, френзлі, плетінка об'ємна, пояси, хрестики, медалики, заушники, сережки*. Вони відзначаються високою словотвірною та семантичною мотивованістю: наприклад, *корали* апелюють до матеріалу, *венеціанське намисто* – до географічного джерела й престижу, *дукач, дукачі-образки, медалики* – до іконографічного та релігійного наповнення (зображення святих, хрестів, монет). Зіставлення варіантів на зразок *корали – коралі – каралі, згарда – гарда – пацьорки, медалики – металики* засвідчує активні процеси діалектної варіантності, фонетичної адаптації й народної етимологізації.

Окрему підсистему творять начільні та «волоссяні» прикраси, зокрема *гердани стрічкові* різних технік (на солом'яній основі, без основи, на тканих стрічках), *дрібниці (кагальці, трисульки)* як дівочі віночки зі штучних квітів, а також *машки, стрічки (лянти), стрічки-намушниці*, що слугували для оздоблення коси чи чола. Поєднання бісеру, скляних намистин, стрічок, сухозлоті в герданах та віночках виявляє високий рівень орнаментальної опрацьованості й дозволяє говорити про усталену традицію бісерного та текстильного декоративного мистецтва в регіоні. Значна варіативність конструкцій *стрічкових герданів* (одинарні, зшиті з кількох елементів, на тканий основі) вказує на тенденцію до комбінування дрібних модулів у складні композиції, що є характерною ознакою народної прикрасотворчої системи.

До групи також належать функційно-прагматичні доповнення до одягу, такі як *дзьобанка, торба, капишчок, карманець*, які поєднують утилітарну (зберігання дрібних речей) та декоративну функції. Ткані узорні сумки через плече, як-от *дзьобанка* чи вовняні *торби*, завдяки орнаментальним смугам та візерункам входять у той самий семантичний простір «декоративних елементів», що й власне прикраси, але водночас демонструють перехідність між одягом і аксесуаром. Особливе місце посідають *платочки (хустинки, фустинки)* – невеликі вишиті текстильні вироби, які, будучи формально доповненням до костюма, виконують насамперед обрядову й оберегову функцію у весільному ритуалі, що зближує їх із групою сакралізованих прикрас.

Узагальнюючи, можна констатувати, що лексико-семантична група назв прикрас і декоративних елементів одягу демонструє високий ступінь внутрішньої диференціації, матеріальної та технічної різноманітності й діалектної варіативності номінацій. Наявність численних синонімів і варіантів (*корали / коралі / каралі; згарда / тарда / пацьорки; сережки / серешки / сірежки / сірешки; платочки / хусточки / фустинки*) свідчить про динамічність номінативних процесів у подільських говорах. Ця група є важливим джерелом для реконструкції символіко-естетичного виміру традиційного костюма подолян, оскільки саме прикраси концентрують у собі інформацію про соціальний статус, вік, гендер, обрядовий досвід та регіональну ідентичність носія в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

9. ЛСГ назв матеріалів і тканин, з яких виготовляють одяг: *вовна* – основний матеріал для плахт, пікових спідниць, панчох, поясів, хусток, шалей та бус; також для фартухів, фатів, фустів, тулубів у поєднанні з тонкововняною тканиною; *конопля* – для виготовлення очкурів, перевесла та постолів; *домоткане полотно* – для запасок-фартухів, сорочок, нижньої частини одягу, хусток і стоклетки; *фабрична тканина* – для фартухів «в зборочки», деяких хусток і маланкових хусток; *льон* – матеріал для переміток і платин; *оксамит* – для жупанів, жуани, станіків, фартухів, декоративних елементів та хустки оксамитової; *полотно* – тонке або грубіше, домоткане, для сорочок і нижнього одягу; також для запасок-фартухів;

сатин – для жіночих жакетів; *сукно* – чорне, коричневе, сіре, рябеньке, домоткане або фабричне; використовується для верхнього одягу; *шовк* – для платків, платочків, хусток та прикрас; *шкіра* – для табівки (торбини); *хутро* – для тулубів; *цупка вовняна або бавовняна крамна тканина* – для репсових спідниць.

Загалом, дана група відображає багатство використаних матеріалів та їх функціональне призначення у різних видах вбрання. Серед них виділяються натуральні тканини, такі як вовна, льон, конопля, а також оброблені тканини – оксамит, сатин, сукно, домоткане полотно.

Вовна та тонкововняні тканини займали центральне місце у виготовленні повсякденного та святкового одягу. Вони слугували матеріалом для плахт, пікових спідниць, панчох, поясів, хусток, шалей, бус, тайстри, фартухів, фатів, фустів і тулубів. Бамор, байка та цупка крамна тканина використовувалися для спеціалізованих виробів, таких як крайки, хустки та репсові спідниці, демонструючи різноманітність вовняних текстур і технік плетіння.

Рослинні матеріали – *льон і конопля* – забезпечували легкість, міцність і практичність виробів. Льон застосовувався для переміток і платин, а конопля – для очкурів, перевесла та постолів. Домоткане полотно та фабрична тканина виконували як повсякденну, так і декоративну функцію: вони використовувалися для сорочок, запасок-фартухів, нижньої частини одягу та хусток.

Особливе місце займали *шовк і оксамит*, які в основному застосовувалися для святкового та обрядового вбрання. Оксамит слугував матеріалом для жупанів, жуани, станіків, фартухів, декоративних елементів та оксамитових хусток, а шовк – для платків, платочків і прикрас. Сукно різних кольорів і фактур використовували для верхнього одягу, забезпечуючи захист від холоду та естетичну виразність костюма.

Така різноманітність матеріалів демонструє комплексний підхід до створення традиційного одягу, де кожен матеріал мав чітке функціональне та естетичне призначення.

Узагальнюючи, можна сказати, що ця група матеріалів відображає технологічну обізнаність і художній смак українських майстрів, які вміло

поєднували природні та оброблені тканини для забезпечення комфорту, краси та символічного значення одягу.

10. ЛСГ назв дій, пов'язаних з одяганням або носінням

Дев'ятою лексико-семантичною групою є – назви дій, пов'язаних з одяганням або носінням: *підшивання прикрас* – прикріплення декоративних елементів до одягу чи волосся; *намотування намиста (монисто з бісеру)* – багаторазове обвивання ший прикрасами; *одягати перемітку / платину / платок / платочки* – дії, пов'язані з накладанням головного убору; *підперізувати* – зав'язування та фіксація одягу поясом; *носити рантук / рубок / рушник / рушник-перемітку* – дії, пов'язані з уживанням обрядових головних уборів чи весільних атрибутів; *одягати сак / сардак / серпанок / станіки / спідницю / сорочку / солом'яниці* – процес убрання різних видів верхнього, натільного чи повсякденного одягу; *носити чи одягати фартухи, фусты, турпани, туфлі, устілки, талію, тулуби* – дії, пов'язані з уживанням елементів святкового та буденного вбрання.

Описана вище група відображає специфіку традиційного українського костюма та обрядів, пов'язаних із вбранням. Ця група акцентує увагу не на самих предметах одягу, а на способах їх використання та фіксації на тілі. До таких дій належать, зокрема, лінитва та підшивання прикрас, які забезпечували формування складок у спідницях або фіксацію декоративних елементів на одязі чи волоссі, підкреслюючи естетичні особливості вбрання. Намотування намиста (монисто з бісеру) демонструє специфіку носіння прикрас – багаторазове обвивання ший, що одночасно виконує декоративну та символічну функцію.

Особлива увага приділялася накладанню головних уборів, наприклад, переміток, платин, платків чи платочків, а також підперізуванню одягу поясами чи перевеслом, що забезпечувало зручність, правильну посадку і завершеність костюма. Дії на кшталт носіння рантуха, рубка чи рушника відображають ритуальний чи святковий аспект використання одягу, що часто пов'язаний із весільними або обрядовими подіями.

Ще одна важлива група дій – одягання верхнього, натільного чи повсякденного одягу, включно з сак, сардаком, серпанком, станіками,

спідницями, сорочками та солом'яним взуттям. Такі дії забезпечували повноцінне формування костюма та зручність його носіння. Крім того, дії, пов'язані з одяганням фартухів, фустів, турпанів, туфель, устілок, талії та тулубів, відображають різноманітність святкового та буденного вбрання й підкреслюють його функціональне та естетичне значення.

11. ЛСГ назв елементів або частин одягу: *букет весільний* - дівоча нагрудна прикраса у вигляді букетика з барвінку та штучних квітів із різноманітного матеріалу (Поділля); *букет весільний* - парубоча нагрудна прикраса у вигляді букетика з барвінку та живих чи штучних квітів із різноманітного матеріалу (Поділля); *букетик весільний* - парубоча головна прикраса у вигляді букетика з барвінку та живих квітів, який чіплявся до шапки (Західне Поділля); *губка, кресало, кремінь та курільне приладдя* - доповнення до одягу у чоловіків для паління, які кріпилися до вузького шкіряного пояса або носилися в калиті (Поділля); *дерев'яні топірці* – доповнення до одягу у вигляді дерев'яних виробів (наддністрянські райони Західного Поділля); *нафрамиці* - доповнення до одягу у вигляді невеликих обрядових вишитих хусточок, які тримають у руках (Вінниччина, Східне Поділля); *ніж* - доповнення до одягу у чоловіків, яке кріпилося до шкіряного пояса або носилося в калиті (Поділля); *шнурок* - плетена мотузочка для стягування й зав'язування горловини сорочок, яка закінчувалася найчастіше китичками.

Подана лексико-семантична група охоплює назви дрібних, але функційно та семантично значущих елементів, які доповнювали традиційний одяг подолян, формували його завершений вигляд і відігравали важливу роль у повсякденній, обрядовій чи репрезентативній практиці. Зібрані номінації відображають не лише матеріальну культуру, а й символічні та ритуальні виміри одягу.

До групи входять, з одного боку, допоміжні конструктивні елементи, що забезпечували практичність носіння, а з другого — обрядові чи декоративні дрібні предмети, які супроводжували повсякденні або святкові комплекси традиційного костюма.

Особливе місце займають *дерев'яні топірці*, локальні для наддністрянських районів Західного Поділля. Вони виконували роль декоративного доповнення до

чоловічого вбрання, формуючи специфічний традиційний образ та слугуючи маркером вікової чи соціальної групи. Такі предмети поєднували утилітарність (як мініатюрна копія реального топірця) із символічністю, зокрема демонструючи належність до регіональної традиції.

До архаїчного комплексу обрядових доповнень належать *нафрамиці* – невеликі вишиті хусточки, які тримали в руках під час обрядів на Вінниччині та у Східному Поділлі. Їхня функція була насамперед ритуальною, а сама назва фіксує спеціалізацію цього предмета як оберегового або символічного атрибуту в дівочому та жіночому костюмі. Нафрамиці продовжують давню традицію використання текстильних дрібних прикрас із сакральною семантикою.

До утилітарних, але водночас соціально маркованих предметів належить *ніж*, який чоловіки кріпили до шкіряного пояса або носили в калиті. У структурі традиційного костюма ніж виконував функцію необхідного побутового інструмента, але також був елементом статусної культури, оскільки його форма, оздоблення чи спосіб носіння могли підкреслювати індивідуальний смак або майновий рівень.

Окрему підгрупу становлять елементи кріплення та фіксації одягу, серед яких – *шнурок*, плетена мотузочка для стягування і зав'язування горловини сорочок, що завершувалася китичками. Шнурок був не тільки конструктивним компонентом, який забезпечував зручність носіння, а й декоративним акцентом: китички, техніка плетіння та форма зав'язування диференціювали жіночі й чоловічі сорочки та підкреслювали естетику подільського крою.

Отже, наведені одиниці демонструють багатогранність дрібних елементів традиційного костюма подолян: від конструктивних та функціональних до обрядових і символічних. Кожен із цих предметів формував важливий семантичний шар у системі народного одягу, позначаючи його практичність, соціальну значущість та культурну насиченість.

2.2 Види номінації традиційного одягу подолян

У системі назв традиційного одягу подолян особливу роль відіграє розмежування первинної та вторинної номінації, адже саме через способи називання розкривається структура мовної картини світу носіїв подільських говірок, фіксуються важливі для спільноти уявлення про тіло, працю, соціальний статус, естетичні і ціннісні орієнтири. Лексична номінація в цьому разі постає як багаторівневий процес: від первинного називання базових, найбільш давніх елементів одягу до утворення складної мережі похідних, уточнювальних, образних, емоційно забарвлених назв, що виникають унаслідок семантичних та словотвірних перетворень.

Первинна номінація у лексиці традиційного вбрання подолян пов'язана передусім із базовими назвами, що позначають найважливіші предмети одягу та є результатом давнього, ще праслов'янського етапу розвитку мови. Такі слова, як *сорочка, свита, кожух, постолі, личаки, крайка, пояс, спідниця, фартух, намітка, очіпок*, мають високий ступінь семантичної цілісності: їхнє значення сприймається як елементарне, неподільне, воно не потребує додаткових пояснень для носія мови. Первинність таких номінацій виявляється і в їхній широкій територіальній поширеності, і в стабільності форми, і в тісному зв'язку з етнічними традиціями. Наприклад, назва *сорочка* фіксується в різних регіонах України з незначними фонетичними коливаннями (*сорочка́, сорóччина*), але зі сталою семантикою: це натільна білизна, основний елемент убрання, що безпосередньо контактує з тілом. Так само *свита* та *кожух* позначають верхній одяг із теплого матеріалу (зазвичай сукна або хутра), і ця семантична структура залишається сталою, попри появу локальних варіантів крою чи декору. Первинні назви є немотивованими з погляду сучасного мовця: їхня внутрішня форма стерлася, етимологічні зв'язки не усвідомлюються, а слово сприймається як цілісний знак, тісно пов'язаний із традиційною культурою.

На тлі таких архаїчних, базових одиниць розгортається розгалужена система вторинних номінацій. Вторинна номінація постає як процес утворення нових назв на ґрунті вже наявних мовних знаків через семантичне переосмислення,

специфікацію значення, метафоризацію, метонімізацію, словотвірні трансформації, поєднання кількох основ у межах складених назв тощо. На відміну від первинних, вторинні найменування є чітко мотивованими: між формою слова і його значенням існує прозорий зв'язок, який може пояснюватися матеріалом, кроєм, функцією, місцем у структурі костюма, зовнішнім виглядом, локальною приналежністю чи навіть емоційною оцінкою.

У лексиці традиційного одягу подолян вторинні номінації особливо виразно виявляються в назвах різновидів уже відомих елементів убрання. Наприклад, на базі загальної назви сорочка формується низка похідних: *вишиванка* (сорочка, прикрашена вишивкою), у якій мотивація прямо вказує на спосіб декорування; *довгополка* (сорочка з видовженими полами), де морфема *довго-* актуалізує ознаку довжини; *рука́вка* (одежина з акцентом на наявності спеціального крою рукавів) тощо. В усіх цих випадках вторинна номінація уточнює загальне поняття «сорочка», виділяючи певний підтип одягу за найхарактернішою, з погляду мовця, ознакою.

Показовою для подільської традиції є наявність розгалуженої системи назв верхнього одягу. Поруч із первинними *кожух*, *свита*, *кирея* функціонують вторинні номінації *байбарак*, *байбараки*, *кожушанка*, *сердак*, *капот*, *жупан*, які відображають як особливості крою, так і впливи сусідніх регіонів та культурних контактів. Назва *байбарак*, засвідчена для Буковинського Поділля, позначає довгий верхній одяг тунікоподібного крою із сукна темних відтінків; її мотивація пов'язана не лише з матеріалом та формою, а й із регіональною традицією, де *байбарак* протиставляється іншим видам верхнього убрання за силуетом і функцією (як більш буденний або, навпаки, обрядовий елемент). У свою чергу форма *байбараки* (жіночі безрукавки з оксамиту чи машестру) демонструє як граматичну, так і семантичну вторинність: суфікс *-ак / -аки* ускладнюється значенням «одяг певного типу», а множинна форма пов'язується з тим, що в народній свідомості такі предмети мисляться як парні, комплектні, пов'язані з повсякденним або святковим ужитком.

Другий важливий тип мотивації вторинних номінацій подільського одягу – матеріальний. Значна частина назв пов'язана з тим, із чого виготовлений одяг. Так, назва *китайка* спочатку вказувала на тканину, що асоціювалася з «китайським», «східним» походженням, а згодом стала позначати й конкретні предмети вбрання з цієї тканини.

Вторинна номінація активно спирається і на функціональну мотивацію. Такі назви, як *передниця*, *підпояска*, *нагрудник*, *підпліччя* безпосередньо вказують на місце елемента в структурі костюма (передній елемент, той, що підперізується, прикриває груди чи плечі), на спосіб його використання та взаємодію з іншими компонентами вбрання. Наприклад, *передниця* найчастіше позначає фартух або окрему частину спідниці, що покриває передню частину фігури; назва утворена від прийменникової конструкції «перед», яка злилася з коренем у межах цілісної лексеми. Подібним чином формуються й назви типу *низанка*, *нашийник* (намисто, яке «носять на шії»), де дієслівна основа (низати, носити) мотивує готову іменникову номінацію.

Окрему групу становлять вторинні номінації, які спираються на візуальні характеристики, декоративні елементи, колористику. У подільському середовищі фіксуються назви спідниць типу *полосатка*, *стрічкова*, *квітчана*, що актуалізують або смугастий візерунок, або декор стрічками, або рясний квітковий орнамент. Такі назви демонструють тісний зв'язок мови з чуттєвим сприйняттям одягу: те, що найперше впадає у вічі – колір, орнамент, фактура – стає головною підставою для номінації. У межах цієї групи часто реалізується й оцінний компонент: окремі назви можуть містити приховану похвалу, іронію чи зменшено-пестливий відтінок (наприклад, *китиці*, *бантики*, *квіточки*, що далі дають підставу до утворення форм типу *квіточка-намітка*, *бантикова стрічка* тощо).

Важливою ознакою номінаційної системи традиційного подільського одягу є наявність так званих змішаних, або первинно-вторинних найменувань. У таких випадках первинна назва поєднується з уточнювальною ознакою – прикметником, прикладкою чи додатковою іменною частиною. Наприклад, словосполучення *сорочка-вишиванка* об'єднує загальну назву *сорочка* з вторинною номінацією

вишиванка; *керсетка-камізелька* поєднує українську й запозичену назви аналогічного одягу, створюючи подвійне найменування, у якому кожен компонент виконує уточнювальну функцію: *керсетка* вказує на локальну традицію, *камізелька* – на ширший, надрегіональний культурний контекст. Подібні утворення виконують роль проміжної ланки між первинною і вторинною номінацією, оскільки з одного боку спираються на базовий лексичний фонд, а з другого – розгортають його через додаткові смислові й стилістичні нашарування.

Окремої уваги заслуговують назви прикрас та елементів оздоблення, які часто виникають унаслідок метафоричної номінації. Наприклад, *баламути* – дівоча оздоба з намиста чи намистин, що метафорично пов'язується з дієсловом баламутити («хитати», «збивати з пантелику»): мовець ніби підкреслює, що така прикраса привертає увагу, чарує, «бентежить» погляд. Подібні номінації демонструють, як у назвах одягу та прикрас фіксується не лише об'єктивна ознака (форма, матеріал, спосіб носіння), а й емоційно-оцінне ставлення спільноти, уявлення про жіночу красу, скромність, пишність убрання тощо. Метафоричні найменування нерідко стають маркерами вікових, статевих, статусних відмінностей: окремі назви можуть бути притаманними тільки дівочому чи заміжньому вбранню, буденному чи святковому костюму, що важливо для реконструкції соціальної організації традиційної спільноти.

Суттєвою рисою видів номінації є також наявність регіональних варіантів і синонімічних рядів. Одна й та сама реалія традиційного одягу подолян може мати кілька назв, що відрізняються фонетично, словотвірно або за ступенем стилістичної забарвленості. Так, різновиди *безрукавок* можуть позначатися словами *керсетка*, *лейбик*, *камізелька*, *жилетка*, *байбараки* (як варіант усіченої форми від назви верхнього одягу). У таких випадках первинною найчастіше є або давніша, діалектна форма (*керсетка*, *лейбик*), або запозичення, яке закріпилося раніше (*камізелька*), тоді як вторинні номінації виникають унаслідок подальшого фонетичного спрощення, адаптації до місцевої говірки, накладання оцінних відтінків чи переосмислення вихідного значення. Аналіз синонімічних рядів у лексиці подільського одягу дає змогу не лише встановити часові нашарування назв,

а й простежити шляхи культурних впливів (польських, австрійських, міських тощо), виявити конкуренцію різних номінацій у мовній свідомості носіїв говірки.

Глибший погляд на види номінації дозволяє побачити, що первинні й вторинні назви функціонують не ізольовано, а у взаємодії, формуючи своєрідне «поле номінацій». У центрі такого поля перебувають базові, первинні одиниці (*сорочка, свита, кожух, спідниця, очіпок, намітка*), довкола яких групуються вторинні та змішані назви, що уточнюють стать, вік, спосіб носіння, регіон, статус чи призначення предмета: *діво́ча сорочка, весі́льна сорочка, буденна свита, святковий кожух, очіпок буденний, очіпок святковий, намітка біла, намітка «на люди»*. Кожне з таких розширених означень є по суті новою номінацією, навіть якщо вона формально реалізується як словосполучення, бо фіксує значущу для спільноти диференційну ознаку.

Нарешті, аналіз видів номінації традиційного одягу подолян демонструє, що лексична система цього семантичного поля відзначається багат шаровістю та високою продуктивністю. Первинні назви зберігають тяглість історичної традиції, слугують «кістяком» лексичної підсистеми, тоді як вторинні та змішані найменування відбивають динаміку культурних процесів, адаптацію до нових матеріалів, технологій, моди, міжрегіональних впливів. Мотиваційна прозорість багатьох вторинних номінацій (матеріальна, функціональна, конструктивна, візуально-описова, метафорична) засвідчує тісний зв'язок між мовою та практичним досвідом носіїв подільських говірок: те, що найбільш релевантне для побуту й повсякденної діяльності, стає основою для називання. Унаслідок цього номінаційна система традиційного одягу не лише виконує комунікативну функцію, а й виступає цінним джерелом для реконструкції етнокультурної історії регіону, уявлень подолян про працю, красу, гендерні ролі, вікові та статусні межі, обрядовість та символіку одягу.

2.3 Способи номінації традиційного одягу подолян

У досліджуваній роботі окреслено, що основними номінативними способами є лексичний, синтаксичний та словотвірний або дериваційний. Кожен із цих

способів відбиває специфіку народного мислення, спосіб осмислення предметного світу одягу, важливі для носіїв мови ознаки (матеріал, крій, частину тіла, яку покриває одяг, функцію, призначення тощо), а також тривалу традицію локальних ремісничих практик.

Лексичний спосіб номінації передбачає позначення реалій одягу однослівними назвами, які виступають цілісними знаками й не потребують додаткових описових компонентів для базової ідентифікації предмета. У межах досліджуваного матеріалу більшість номінацій є саме лексичними, тобто представленими простими або складними (інколи – варіантними) лексемами. До таких назв належать, зокрема, одиниці, що позначають: прикраси й декоративні елементи: *басма; валок; тердан* (у різних структурних різновидах – стрічковий тощо); *дзьобанка; дрібниці; дукат; дукачі; дукачі-образки; згарда; згарди; ланцюжки; корали; лускавки; машки; медалики; плетінка об'ємна; салби; сережки; френзлі; хрестики* тощо; головні убори: *байшилик; валок (кичка); ввиванка; гимбер; каптур; каракуля; карабуля; платина; платок шовковий; рубок; рушник* (як головний убір); *рушник-перемітка; турпан; фес*; поясний та нагрудний одяг: *безрукавки; безрукавки-нагрудники; горбатки; горсети; димка; друкованиця; жакети; жилетки; жупан; жупани; катранці; катанка; катанки; кафтан; кожушанки; кожушини; кожушки; кушини; літник; літники; манта; мишини; мінтяни; опанча; опинки; піджаки-бунди; підтички; пікова спідниця; плахти; подолок; полька; польки; сорочки* різних типів (додільні, рясовані, тунікоподібні, до підточки тощо); *спідниці «на брижах»; спідниці «на фалдах»; спідниця шестиклинка; станіки; свита (свитка); сардак; сердак; сермяга; талія; тулуби; чугаїна; чуганина; чужка; чушка; шарафан; цісарська (рясована); юбка; юпка; чоловічий поясний одяг: гачі; порти (портки, портяниці); сподні; холошині; штани «до очкура»; штани «до паска»; штани «матнисті»; штани «радовляні»; суконі штани; взуття: валянки биті; валянки зшиті; довбанці; личаки; личаки-верзуни; мешти; постолі; постолі солом'яні; румунки; туфлі; додаткові елементи й аксесуари: баюр; баюрок; капишчок; карманець; лиштва; нащипи / защипи; ластки;*

станок; стоянець; тасьма «щіточка»; торба; торбина; хустина; рушники; пояси; пояс рушникоподібний, вишитий, з полотна тощо.

Усі ці номінації функціонують як самостійні лексичні одиниці, які в мовній свідомості носіїв виступають готовими назвами конкретних елементів традиційного костюма. Частина з них є незапозиченими автохтонними утвореннями (*сорочка, свита, плахта, кожушини, холошні*), інші – результатом історичних контактів (*жакет, фрак, френч, шаровари, полька, катанка, чекмінь*), однак у системі подільських говірок усі вони функціонують як цілісні лексеми, а отже, відносяться до лексичного способу номінації.

Синтаксичний спосіб номінації реалізується через словосполучення або лексико-синтаксичні сполуки, у яких предмет одягу уточнюється за матеріалом, кольором, конструктивною ознакою, функцією чи призначенням. У подільському матеріалі синтаксичні моделі найчастіше мають структуру: іменник + прикметник (*валянки биті, валянки зшиті, постолі солом'яні, платок шовковий, спідниці «на брижах», спідниці «на фалдах», спідниця шестиклинка, цісарська (рясована) спідниця*); іменник + означальний компонент / прикладка (*сорочка-полуботківка, сорочки до підточки, сорочки з опліччям, сорочки з підоплічкою, сорочки з підтичкою, плахта (плахтина), шаровари сині* тощо); складні найменування з прикметниками-означеннями (*пояс рушникоподібний, вишитий, з полотна*).

До синтаксичної номінації, зокрема, належать такі назви: за типом виробу й матеріалу / техніки: *валянки биті* – вказівка на спосіб виготовлення («биті» валянки); *валянки зшиті* – виокремлення з-поміж валяного взуття варіанта, що зшивається; *друкованиця (вибійка або димка)* – семантика назви прямо пов'язана зі способом нанесення орнаменту (друкований візерунок); *спідниці «на брижах», спідниці «на фалдах»* – означальні компоненти *на брижах / на фалдах* акцентують конструктивну ознаку крою (збори, складки); за фасоном / кроєм: *спідниця шестиклинка* – номінація через конструктивний параметр (шість клинів); *сорочка-полуботківка* – уточнення типу сорочки через зіставлення з прізвиськом або прізвиськом (полуботківка); *сорочки до підточки; сорочки з підтичкою (підточкою)* – вказівка на структурну організацію стану (верхня й нижня частини,

з'єднані швом); за функцією або обрядовим статусом: *рушники* (як доповнення до одягу) – словосполучення *рушники – доповнення до одягу* у функціонально-семантичному плані уточнює обрядове застосування (перев'язування рук нареченим, весільна символіка); *пояс рушникоподібний, вишитий, з полотна* – розгорнута синтаксична номінація, у якій через послідовне нашарування ознак (*рушникоподібний, вишитий, з полотна*) конкретизується матеріал, форма й обрядове призначення (весільний пояс); за кольором, фактурою або додатковими ознаками (у дефініціях, що входять до номінації): *платок шовковий; шерстяні, оксамитові, сатинові, кашемірові спідниці / польки / юпки* (у визначеннях); *фартухи «в зборочки»* – конструктивна характеристика (дрібні збори); *фартухи-запаски (запаски-фартухи)* – назви з компонентом-уточненням, де друга частина виступає семантичним пояснювачем.

Усі ці одиниці засвідчують, що синтаксичний спосіб у подільській системі номінації традиційного одягу використовується для поглибленого опису вже відомої базової лексеми (*сорочка, спідниця, фартух, пояс, валянки, постолі*), відображаючи важливі для мовця диференційні ознаки – матеріал, техніку, крій, функцію, обрядове навантаження.

Словотвірний (дери́ваційний) спосіб номінації ґрунтується на словотворчих процесах: суфіксації, префіксації, словоскладанні, варіантності кореня, що дозволяють на базі вже відомих назв утворювати нові одиниці з додатковими семантичними відтінками – здрібнілість, пестливість, зменшені розміри, локальна чи функційна специфіка. У корпусі подільських номінацій одягу до дери́ваційного способу належать, зокрема, такі типи: здрібніло-пестливі та оцінні суфіксальні утворення (суфікси *-к-, -ик-, -очок, -еньк-, -ин-, -иц-, -очк-* тощо): *рубок (рубочок)* – форма *рубочок* зі суфіксом *-очк-* маркує здрібненість / пестливість; *капшучок* (< *капшук*) – назва невеликого шкіряного гаманця, суфікс *-очок* вказує на розмір і зменшеність; *карманець* (< *карман*) – «малий гаманець», суфікс *-ець*; *платочки (хустинки, хусточки, фустинки)* – ряд дериватів від *платок / хустка* зі здрібніло-пестливими суфіксами *-очк-, -к-*, що маркують невеликий розмір, святково-обрядовий характер; *станок* (< *стан* у значенні 'корпус, тулуб') – спеціальна

частина сорочки, утворена суфіксальним способом; *чушка, чуганина, чугайна* – деривати від спільної основи *чуг-* (назва теплового суконного верхнього одягу), що ускладнюються різними суфіксами із семантикою варіантності форми, довжини, крою. Формаційні назви від інших основ (крою, матеріалу, функції): *безрукавки* (< *рукав*) – деривація з префіксом *без-* і суфіксом *-к-*, що відображає відсутність рукавів; *безуставкові* (< *уставка*) – прикметниковий дериват, який характеризує сорочку за конструктивною ознакою (без плечових уставок); *кожушанки, кожушини, кожушки* (< *кожух*) – ціла словотвірна парадигма, де суфікси *-анк-, -ин-, -ушк-* сигналізують різні варіанти крою (короткополість, довжина, стать носія); *лейбики* (< *лейбик / лейба*) – суфіксальний множинний дериват, який об’єднує різні локальні типи хутряних безрукавок; *катанка, катанки* – похідна від іншої основи (можливо, через посередництво дієслова *катати* → ‘звалювати’ сукно), де суфікс *-анк-* оформлює назву верхнього одягу; *манта, мантина* – варіантні деривати з тією самою основою і різними суфіксами (*-а / -ин-*), що маркують локальні різновиди одного типу верхнього одягу. Словотвірні варіанти в межах одного гнізда. Усередині дериваційних гнізд фіксуються варіантні форми, які поєднують лексичну й словотвірну зміну: *горбатки – горботки – горбовики-трикольорки* – варіанти на позначення розпашних поясних виробів, де основа *горб-* поєднується з різними формантами (*-атк-, -отк-, -овик-*), а також з додатковим означенням *трикольорки*; *катраниці – катринці* – дериваційна редукція (випадіння складу *-ан-*) зі збереженням семантики типу одягу; *кожух – кожушки – кожушинки – куці кожушки* – розгортання словотвірного гнізда із семантикою ‘зменшеності’, ‘вкороченості’, ‘варіативності форми’ через суфікси *-к-, -инк-,* а також додаткові означення (*куці*); *сорочка – сорочки до підточки – сорочки з підтичкою – сорочка-полуботківка* – тут поєднується дериваційна (розвиток семантичної структури базової лексики *сорочка*) і синтаксична моделі (словосполучення, складені назви). Деривація в назвах прикрас та дрібних елементів. Назви прикрас часто утворені від уже наявних основ зі словотвірними формантами, що маркують: дрібність / обмежений розмір: *медалики* (< *медаль*), *машки* (невеликі банти), *френзлі* (від фр. *frange* через посередництво діалектної форми); якість матеріалу або

декоративність: *лускавки* (< *луска*), з орієнтацією на зовнішній вигляд скляних намистин; функцію: *заушники* (< *за вухо*), *шпонка* (*запонка*) – від дієслівної основи *запинати* тощо.

Словотвірний (дериваційний) спосіб номінації, таким чином, забезпечує внутрішню гнучкість і деталізацію подільської системи одягової лексики: від базових назв (*сорочка, кожух, пояс, коралі*) утворюються численні похідні, що враховують розмір, фасон, матеріал, обрядовість, локальні варіанти. Часто дериваційні моделі накладаються на лексичні й синтаксичні, утворюючи перехідні типи (наприклад, *кожушини куці, спідниці рясовані, фартухи-запаски*), що ще раз підтверджує комплексний характер номінативної системи традиційного подільського костюма.

Отже, аналіз назв традиційного одягу подолян, дає підстави стверджувати, що: провідним є лексичний спосіб номінації, який репрезентують численні однослівні назви різних елементів костюма (*свита, жупан, сердак, плахта, кожушини, коралі, фес, байшилик, румунки, личаки, валянки* та ін.); синтаксичний спосіб використовується для уточнення уже відомих базових назв за матеріалом, кроєм, функцією, обрядовим призначенням (*пояс рушникopodobний, вишитий, з полотна; валянки биті; валянки зшиті; спідниця шестиклинка; спідниці «на брижах»; фартухи «в зборочки»* тощо); Словотвірний (дериваційний) спосіб забезпечує розгалуженість словотвірних гнізд, дозволяє формувати здрібнілі, оцінні, варіантні форми, маркувати локальні різновиди одягу й прикрас (*рубочок, капшучок, карманець, платочки, кожушини, лейбики, чугайна, чуганина, чушка, мінтяни, лускавки, медалики* тощо).

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи здійснено комплексний аналіз особливостей номінації традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття, що дало змогу відтворити цілісну лексико-семантичну, номінативну та словотвірну систему цього фрагмента діалектної мовної картини світу. Опрацьований матеріал засвідчує, що лексика одягу є важливим індикатором етнокультурної пам'яті регіону, адже в назвах зафіксовано не тільки предметні реалії, а й соціальні, естетичні, обрядові та локально-історичні смисли.

Встановлено структурну організацію назв шляхом поділу їх на одинадцять лексико-семантичних груп, що охоплюють всі види традиційного костюма: верхній і натільний одяг, чоловіче та жіноче поясне вбрання, головні убори, взуття, одяг за призначенням, прикраси й декоративні елементи, матеріали й тканини, дії, пов'язані з носінням, а також дрібні складники та аксесуари. Така класифікація підтвердила високу системність і деталізованість подільської одягової термінології. Найрепрезентативнішими за кількістю номінацій виявилися групи верхнього одягу, жіночого поясного вбрання та прикрас, що засвідчує їхню особливу культурну й функційну вагу у традиційному строї. Водночас помітною є значна локальна варіативність, велика кількість дублетів та синонімічних рядів, що відображає діалектну диференціацію Поділля й історичні міжкультурні контакти регіону.

Засвідчено, що номінативна система традиційного одягу подолян вибудовується на опозиції первинної та вторинної номінації. Первинні назви репрезентують архаїчний пласт лексики, що виявляє семантичну цілісність, територіальну поширеність і слабку мотивованість для сучасного мовця (*сорочка, свита, кожух, постол* тощо). Вторинна номінація, навпаки, характеризується прозорою мотивацією та формує розгалужену мережу похідних, уточнювальних і образних назв. У подільському матеріалі вторинні найменування виникають через семантичну спеціалізацію, метафоризацію, метонімізацію, а також унаслідок уточнення за кроєм, матеріалом, функцією, зовнішнім виглядом, локальною прив'язкою чи оцінним компонентом. Важливим явищем є змішані (первинно-

вторинні) назви, де базова номінація поєднується з конкретизувальним означенням, що забезпечує компроміс між традиційністю та потребою точнішого розрізнення предметів. Усі ці процеси засвідчують динамічність номінативного поля й здатність діалектної лексики реагувати на культурні та побутові зміни.

З'ясовано, що основними способами номінації в подільській системі є лексичний, синтаксичний і словотвірний (дериваційний). Провідним виступає лексичний спосіб, адже більшість назв функціонує як однослівні цілісні лексеми – як автохтонного, так і запозиченого походження. Синтаксичний спосіб реалізується через стійкі словосполучення, у яких уточнювальні компоненти відображають матеріал, техніку виготовлення, крій, колір або обрядове призначення. Дериваційний спосіб забезпечує внутрішню гнучкість системи: через суфіксацію, префіксацію, словоскладання й варіантність основ утворюються численні модифікаційні назви з відтінками зменшеності, пестливості, локальної специфіки чи функційної диференціації. Перехрещення трьох способів номінації, а також їхня взаємодія з видами номінації (первинною/вторинною) підтверджують багаторівневий характер лексичної організації традиційного одягу подолян.

Отже, назви традиційного подільського одягу формують структуровану, багатошарову та культурно марковану лексичну систему. Її ядро становлять первинні архаїчні номінації, тоді як периферія представлена множинними вторинними та змішаними утвореннями, що відображають матеріальні, функційні, декоративні й локально-історичні параметри одягу. Усе це дає підстави розглядати одягову лексику Поділля як важливе джерело для реконструкції етнокультурної історії регіону і як показник живої мовної творчості діалектної спільноти другої половини XX – початку XXI століття.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретичне й практичне дослідження номінаційної системи традиційного одягу подолян другої половини XX – початку XXI століття, що дало змогу всебічно розкрити специфіку лексики, яка позначає елементи традиційного костюма, визначити її структурні, семантичні та словотвірні особливості, а також виявити зв'язок між мовною формою та етнокультурним змістом. У першому розділі уточнено поняття номінації як ключового лінгвістичного явища, окреслено семасіологічний і ономасіологічний підходи до її аналізу, систематизовано види та способи номінації, простежено історію вивчення назв одягу й взуття в українській лінгвістиці та визначено місце діалектологічного компонента у шкільному курсі української мови. Такий теоретичний фундамент дав можливість сформувати методологічну базу для практичного аналізу номінативних процесів у лексиці традиційного одягу подолян.

У другому розділі на основі опрацьованих найменувань встановлено структурну організацію подільської лексики, виокремлено одинадцять лексико-семантичних груп, що репрезентують усі складники традиційного костюма, з'ясовано локальні варіанти, синонімічні ряди, дублети та регіональні особливості функціонування назв. Аналіз показав, що у подільській лексиці активно взаємодіють первинна й вторинна номінації: перша формує архаїчне ядро назовництва, друга привносить уточнювальні, метафоричні та оцінні смисли, відбиваючи особливості народного світобачення. Визначено, що способами номінації є лексичний, синтаксичний і словотвірний, причому перший забезпечує цілісність і стійкість системи, другий – деталізацію та конкретизацію, третій – динаміку й варіативність мовних одиниць. Таким чином, номінативна система традиційного подільського одягу постає як багаторівнева й розгалужена структура, у якій взаємодіють архаїчні елементи й новоутворення, автохтонні та запозичені лексеми, одиничні та складні найменування. Проведене дослідження засвідчило, що лексика традиційного одягу є важливим джерелом етнокультурної інформації, оскільки фіксує особливості побуту, соціальні уявлення, художньо-естетичні

вподобання та локальні культурні коди подолян. Отже, робота сформувала цілісне уявлення про теоретико-методичні засади вивчення номінації та продемонструвала їх ефективність у практичному аналізі традиційної подільської одягової лексики, що становить внесок у розвиток сучасної української лінгвістики та етнокультурології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л. Є. Лінгво-інформаційний підхід як базисна форма дослідження складних номінацій на структурному рівні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. пр.*, 2015. № 53. С. 13–16. URL: <https://surl.li/dgbucr>
2. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник*, 2019. № 27. С. 109–116. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/4386/1/leksyka_odyagu.pdf
3. Бусилко В. О. Функціонування діалектної лексики корейської мови: кваліфікаційна робота: 035 Філологія. Київ, 2023. 40 с. URL: <https://surl.li/szjkpr>
4. Гак В., Ушаков Д., Кубрякова О., Виноградов В., Смирницький А. Способи лексичної номінації в сучасній англійській мові. *Збірник матеріалів III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Романогеманські мови в сучасному міжкультурному просторі»*, 2018. С. 27–29. URL: <https://surl.li/qiutwx>
5. Головенко К. В. Вторинна номінація та внутрішня форма слова. *Наукові записки. У 2 ч. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. № 105(1). С. 137–140. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53035686.pdf>
6. Гримашевич Г. Одяг поліщука-шляхтича в XVI – XVII ст. (за матеріалами актових книг житомирського гродського уряду). URL: <https://eprints.zu.edu.ua/15979/>
7. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*, 2014. С. 145–154. URL: <https://surl.li/ccvqho>
8. Грицик Н.О. Назви одягу і взуття в українській мові початку XXI століття (на матеріалах жіночого онлайн-журналу NewsDaily): науково-дослідницька робота. Запорізьке територіальне відділення Малої академії наук, 2020. 38 с. URL: <https://sofiya-dn.com/file/MGvd00wz>

9. Громко Т. Специфіка методики вивчення української діалектної лексики в школі. *Збірник наукових праць*, 2016. № 29. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83100047.pdf>
10. Дьячок Н. В. Основи теорії мовленнєвої номінації (на матеріалі номем з домінантою-словосполученням): монографія. Дніпро, «Ліра», 2023. 226 с. URL: http://uzs-dnu.dp.ua/diachok_osnovy_teorii.pdf
11. Іваневич Л. А. Традиційний одяг українців Поділля (друга половина XIX – початок XXI ст.): історія, класифікація, конструктивно-художні та регіонально-локальні особливості: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2021. 797 с. URL: <https://surl.li/qnquuj>
12. Карпіловська Є. А. Вторинна номінація в сучасній українській мові: тенденції розвитку. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць.*, 2010. № 20. С. 28–32. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=8641>
13. Кислюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система–узус–ідіолект: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2018. 616 с. URL: <https://surl.li/yqmlun>
14. Кобирина Г., Рябець Л. Українська діалектологія: витоки та перспективи. *Українська мова*, 2018. № 4. С. 92–100. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/4_18/10.pdf
15. Коваленко Ю. М., Карпець Л. А., Приходько В. С. Семантична номінація як джерело поповнення спортивного жаргону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2019. № 43. Т. 1. С. 24–27. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/8.pdf
16. Косенко Н. Функціонування одиниць повторної номінації у художньому тексті. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*, 2018. № 2. С. 16–24. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/ffil/program_5e51477acecf0.pdf
17. Микитенко А. Процес номінації у сучасній лінгвістиці: семасіологічний та ономасіологічний підходи. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2018. С. 30–32. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/21_2018/part_2/8.pdf

18. Науменко Л. М. Історія назв посуду, столового начиння та меблів в українській мові: дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2020. 292 с. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Naumenko_desertation.pdf

19. Пискач О.Д. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань: 03 Гуманітарні науки спеціальності, 035 Філологія спеціалізації, 035.01 Українська мова та література освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність». Ужгород, 2023. 100 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63a10ebc-412b-4d0f-acb4-8c0d51a4cd99/content>

20. Пономаренко Н. М. Номінативний аспект аналізу мовних одиниць. Гуманітарний вісник НУК, 2021. № 13. С. 69–79. URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/71c60629-1d1f-4c15-9c4a-97a95edc45de/content>

21. Поняття номінації, способи та функції. URL: https://vuzlit.com/836612/ponyattya_nominatsiyi_sposobi_funktsiyi

22. Попружна О. В. Комп'ютерні інформаційні технології: засоби і способи номінації термінів. *Удосконалення освітнього процесу з метою формування у студентів високих професійних компетенцій відповідно до сучасних вимог ринку праці (досвід роботи)*, 2022. С. 47–49. URL: <https://surl.li/rcietw>

23. Приблуда Л. М. Первинна та вторинна номінація: лінгвістичний статус. *Академічні студії*, 2022. № 1. С. 68–73. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/0dcddc161-1f29-4ef2-a73c-4703b334f93a>

24. Рогач Л. Contrastive semantics of profession nominations. *Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць. Одеса: Видавничий дім «Гельветика.»*, 2021. № 2. С. 125–135. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ce218f5b-30e7-4e5a-a57f-195411c95ae6>

25. Русаченко Н. П. Назви одягу та взуття як етнокультурний маркер середньонаддніпрянського говору української мови. *The 28th International scientific*

and practical conference “Trends and perspectives of the development of science and education in globalization”, 2024. С. 197–200. URL: <https://surl.lt/fmtxyu>

26. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 166 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7473/Sharemeta-N.-Kalenjuk-S.-Ukrainska-dialektolohiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

27. Шутак Л. Вторинна номінація як проблема сучасного теоретичного мовознавства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія (мовознавство)*, 2014. № 20. С. 68–74. URL: <https://surl.lu/knrtkm>

28. Akmajian A., Farmer A. K., Bickmore L., Demers R. A., Harnish R. M. *Linguistics: An introduction to language and communication*. MIT press, 2017. 561 p. URL: <https://surl.li/lypfal>

29. Ashrafi N., Ranjbar I., Parsa S. A. The Rhetoric of Nomination in Suvashun based on Van Leeuwen's model of social actors (Nomination and Categorisation). *Journal Of Linguistic and Rhetorical Studies*, 2023. № 13(30). P. 7–30. URL: https://rhetorical.semnan.ac.ir/article_7427_en.html

30. Bonvillain N. *Language, culture, and communication: The meaning of messages*. Rowman & Littlefield, 2019. 459 p. URL: <https://surl.li/wiluss>

31. Boonen U. K., Gür-Şeker D., Wentker M. Nomination strategies in the language of right-wing populists: The discursive construction of migrant identity in the political discourse of the Netherlands, Belgium, and Germany. *I-LanD Journal: Identity, Language and Diversity*, 2018. № 1. P. 102–126. URL: <https://www.torrossa.com/en/resources/an/4433248>

32. Castells M. *Communication Power: Mass Communication, Mass Self-Communication And Power*. *Media and society*, 2019. P. 83–97. URL: <https://surl.li/ekyjxd>

33. Cholan V. Ya., Ponomarova V. A. Scientific versions of formation of nomination church-slavonic christian texts. *Innovative pathway for the development of*

modern philological sciences in Ukraine and EU countries. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 357–367. URL: <https://surl.lu/ropjpi>

34. Cohen M., Karol D., Noel H., Zaller J. Party versus faction in the reformed presidential nominating system. *PS: Political Science & Politics*, 2016. № 49(4). P. 701–708. URL: <https://surl.li/imvvju>

35. Hanus A., Kaczmarek D. Nomination and Predication as Profiling Tools in Media Discourse. *Prace Językoznawcze*, 2024. № 26(3). P. 23–38. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277409>

36. Mansouri S., Biria, R., Mohammadi Najafabadi M., Sattar Boroujeni S. *Nomination and argumentation strategies in oratory discourse: The case of an English sermon*. 2017. № 7(2). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244017702425>

37. Shah D. V., McLeod D. M., Rojas H., Cho J., Wagner M. W., Friedland L. A. Revising the communication mediation model for a new political communication ecology. *Human Communication Research*, 2017. № 43(4). P. 491–504. URL: <https://academic.oup.com/hcr/article-abstract/43/4/491/4670708?login=false>

38. Shlapakov O. Ways to study speech nomination in the ukrainian language. *Journal “Ukrainian sense”*, 2024. № 1. С. 170–177. URL: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/401>

39. Sydor A. R. Depiction of electoral nomination in texts of english-language online news. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 2. № 13. P. 157–162. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/cc3f5d93-c0d1-4a09-a40e-e567a603f442>

40. Terhanova O. Вторинна номінація як текстова категорія публіцистичного стилю. *Communications and Communicative Technologies*, 2017. № 25(12). С. 129–136. URL: <https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/117>

ДОДАТКИ

Додаток А

Словник назв традиційного одягу подолян на матеріалі монографії Л.А. Іваневич «Традиційний одяг українців Поділля (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.): історія, класифікація, конструктивно-художні та регіонально-локальні особливості» (Хмельницький, 2021)

Б

Байбарак - верхній довгий одяг тунікоподібного крою із сукна коричневого, рудого, сірого або чорного кольорів (Буковинське Поділля).

Байбараки - жіночі довгі або середньої довжини прямоспинні безрукавки з оксамиту (машестру) (Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Баламути - дівоча оздоба на голову у вигляді стрічки з герданами, котрі звисають над вухами як сережки (Західне Поділля).

Баламути (баламута, барламуту, берламуту) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка річкового бурштину; 2) дівоче й жіноче намисто із перламутрових зерен черепашок морських молюсків в одну-три низки (Східне Поділля та Центральне Поділля).

Басаман - дівоча й жіноча нашійна прикраса у вигляді стрічкового гердана (с. Задубрівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Басма - дівоча й жіноча нагрудна оздоба у вигляді довгої стрічки з бісеру, в місці з'єднання кінців якої закріплювалось невеличке дзеркальце (Буковинське Поділля).

Басма - парубоча й чоловіча нагрудна оздоба у вигляді довгої стрічки з бісеру, в місці з'єднання кінців якої закріплювалось невеличке дзеркальце (Буковинське Поділля).

Башилик - чоловічий і парубоцький головний убір у вигляді сукняного каптура з довгими кінцями- китицями, який вдягали поверх шапки (Поділля).

Баяр (баярок, баярок) - вовняна вузька тканина узорчаста крайка (Поділля).

Безрукавки - нагрудний жіночий та чоловічий одяг без рукавів з різних тканин середньої довжини (Поділля).

Безрукавки «плічки» - нагрудний жіночий одяг без рукавів з напівбавовняного репсу (Кам'янець- Подільський р-н, Центральне Поділля).

Безрукавки-нагрудники - плечовий жіночий та чоловічий одяг без рукавів з різних тканин довжиною до лінії пояса або стегон (Східне й Центральне Поділля).

Безуставкові (безполикові або безуставкові) сорочки - натільні вироби із суцільнокрійним рукавом.

Бекеші (бекешки) — верхній зимовий хутрянний чоловічий і жіночий одяг, довжиною до колін, приталеного крою зі зборами, критий переважно синім сукном (Західне та Східне Поділля).

Бесага - доповнення до одягу у вигляді кишені з фабричної тканини, яку носили жінки та дівчата при поясі нижньої спідниці спереду й зверху (с. Козацьке, Балтський р-н, Одещина, Східне Поділля).

Бесаги - 1) доповнення до одягу у вигляді дорожньої сумки через плече з малюнком у крупну клітинку, витканим із конопляної чи вовняної пряжі (Буковинське Поділля); 2) сумкоподібний виріб, що складався з двох торбин, з'єднаних між собою частиною того ж полотна, з якого були виготовлені самі торбини (Буковинське Поділля); 3) дві ткані торбини, котрі носили через плече (наддністрянські р-ни Вінниччини, Східне Поділля).

Бинди (ленти, лянти, стрічки, стьонжки) - 1) дівочі начільні пов'язки-стрічки (парчеві або шовкові, золотисті або сріблясті) без оздоблення або декоровані вишитими квітковими узорами (нитками чи бісером) (Поділля); 2) ткані стрічки з різнокольоровими орнаментами (Поділля); 3) одноколірні гладенькі шовкові стрічки (Поділля); 4) ткані червоні (або білі) бавовняні бинди з геометрично-рослинним орнаментом, виконаним відповідно червоними (або зеленими) шовковими нитками (с. Носківці, Жмеринський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Білі фартухи (фартушини) - додатковий жіночий поясний одяг з полотняних тканин (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Бісерна стрічка - дівоча й жіноча нагрудна прикраса з бісеру, обнизана бісерними китичками, які викладались півколом на середині грудей, прикриваючи разки намиста (Поділля).

Бісерна стрічка - дівоча й жіноча оздоба на шию у вигляді вишитої бісером смужки оксамиту (Поділля).

Бісерні стьожки - стрічки з різнокольорового бісеру як оздоблювальні деталі для дівочих головних уборів (Буковинське та Західне Поділля).

Бісерні стьожки, або гердани стрічкові (герданики) - парубочі й чоловічі оздоби на капелюхи у вигляді стрічки з кольорового бісеру (Буковинське та Західне Поділля; герданики - Буковинське Поділля).

Блискавки - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді дрібного скляного намиста (Буковинське Поділля).

Блузи (блузки, блюзки, сорочки-блузки) — жіночі натільні вироби з фабричного полотна, довжиною до талії, переважно із суцільнокрійними рукавами (рукав реглан) або вперекидку.

Бочки - вставки від пройми до долу сорочки (прямокутні або косоклині) чи до лінії підтички (прямокутні) з одного або двох боків.

Браслети (обручі) — дівочі й жіночі наручні прикраси на кисть руки з металу, монет, скляних намистин, а з 20-х рр. ХХ ст. також із дерева і натурального каміння, які траплялися на Поділлі дуже рідко (Поділля; браслет із шести російських монет з білого металу, поч. ХХ ст., скріплених припаяними до них кільцями - Буковинське Поділля).

Брижанки - сорочки-морщенки з манжетами, утвореними зібраними дрібними зборками-брижами та оздоблені вишивкою «по брижах» (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Брижі - дрібні зборочки на горловині або манжетах, зафіксовані ниткою. Брилі - чоловічі й парубочькі головні убори, плетені із соломи (Поділля).

Бруслики - нагрудний жіночий та чоловічий одяг без рукавів із сукна (Поділля).

Брушлаки - чоловічий хутряний нагрудний одяг без рукавів (Західне Поділля).

Букет весільний - дівоча нагрудна прикраса у вигляді букетика з барвінку та штучних квітів із різноманітного матеріалу (Поділля).

Букет весільний - парубоча нагрудна прикраса у вигляді букетика з барвінку та живих чи штучних квітів із різноманітного матеріалу (Поділля).

Букетик весільний - парубоча головна прикраса у вигляді букетика з барвінку та живих квітів, який чіплявся до шапки (Західне Поділля).

Бунда - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з короткими або довгими рукавами (Західне Поділля).

Бунда - верхній зимовий чоловічий довгий одяг з коричневого битого сукна трапецієподібного крою, з відкладним коміром (Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Бунда - верхній плащоподібного крою одяг із сукна, який носили в негоду (Східне Поділля).

Бунди - 1) жіночий та чоловічий хутряний нагрудний одяг без рукавів (Буковинське Поділля); 2) жіночі та чоловічі безрукавки із сукна (Східне й Центральне Поділля).

Бунди - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Східне та Центральне Поділля).

Бурка - верхній одяг з коричневого доморобного сукна плащоподібного крою, з відкладним коміром (с. Наливайка, Голованівський р-н, Кіровоградська обл., Східне Поділля).

Бурка - спідниця з домотканого узорчастого вибитого полотна у три пілки, які пишно зібрані (Тернопільський р-н, Західне Поділля).

Бурнус (бурнос) - святковий верхній жіночий одяг з дорогого крамного сукна, розширений донизу, з великим круглим коміром (Східне Поділля).

В

Валок - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді шнура на зав'язках, обплетеного матовим і прозорим різнобарвним бісером у формі геометричних орнаментальних мотивів (валок носили разом зі згардами та салбами Східне Поділля).

Валок (кичка) - головний убір заміжньої жінки у вигляді валика, скрученого та зшитого з полотна чи у вигляді одного двох кружків конопляного шнура, тісно обвитого вовняними нитками (позаду можливо з кутасами), як основа під очіпок, намітку або хустку (Західне Поділля).

Валянки биті - валяне взуття з вовни, що прикриває стопу та гомілку (Поділля).

Валянки зшиті - зшите взуття з тканини, що прикриває стопу та гомілку (Поділля).

Ввиванка - дівочий головний убір у вигляді валика з чорних ниток, накручених на солом'яну плетінку та декорованих різнокольоровими скляними намистинками й зі стрічками-зав'язками з обох боків (с. Сапогів, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Вельон (велян, вильон) - фата весільна (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Венеціанське намисто (венеційські коралі) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді намиста, виготовленого із сплаву скла-смальти та інкрустованого золотом (Поділля).

Вибійка - спідниця з тканини з вибитим орнаментом, призібрана у зборки з двома оксамитовими смугами по низу (с. Дмитріївка, Бердичівський р-н, Житомирська обл., Східне Поділля; Поділля).

Виложистий (відкладний, викладений) - комір пришивний трапецієподібної форми комір з гострими чи заокругленими кутиками.

Вінець - весільний вінок нареченої (Поділля).

Вінець золотий весільний - вінок молодої з барвінку, покритий позолотою (с. Гордіївка, Тростянецький р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Вінки весільні барвінкові - вінки у вигляді нашитих на червону стрічку листочків барвінку (на Буковинському Поділлі на стрічку або вербову кору), які часто покривали зверху золотистою фарбою (Поділля).

Вінки виті (звиті) із зілля - дівочі вікові, звичаєві, магічні й ритуальні вінки, звиті з барвінку, батіжків хмелю, безсмертника, василька, любистку, м'яти, рути,

шавлії й інших лікарських рослин, з воску, лою та парафіну, зі штучних квітів з паперу та стружки (Поділля).

Вінки волочкові (катаси) - дівочий головний убір у вигляді чорної тасьми (основа) й різнокольорової тасьми та чорного плису (деталі), на які нашивали вовняні кульки (кутасики), намистини, нитки, пацьорки й різнобарвні гудзики (Східне та Центральне Поділля).

Вінки плетені (сплетені) - дівочі вінки, сплетені із зілля, польових (волошки, маку, ромашки) та інших квітів (мальви, рожі (ружі)) та ягід (вишні, горобини, калини), а також зі штучних квітів із різноманітних матеріалів (обрядові (весільні) та святкові (гаївкові, купальські, петрівські, обжинкові вінки тощо) - (Поділля).

Вінки площинні - дівочі вінки у вигляді сплечених штучних квітів з кольорової вовни та намистинок (Західне Поділля).

Вінки шиті (зшиті) - дівочі вінки у вигляді зшитих між собою квітів із зілля, паперу, стрічок, стружки. Вінки-шнури зшиті дівочі вінки у вигляді стрічки, оздобленої різнокольоровими кульками з вовни чи квітами зі стрічок, намистин та бісеру (Поділля).

Вінки-шнури сплетені - дівочі вінки у вигляді сплечених у шнур стрічок чи цупких кольорових ниток (Поділля).

Вінкоподібний весільний убір - головний убір нареченої із налобної червоної гарусівки, на який нашитий віночок із кульок-кутасиків, розміром як волоський горіх, із блакитної, жовтої та червоної вовни (Східне та Центральне Поділля).

«*Вінок*» - дівочий весільний головний убір у вигляді вузької картонної смужки (коробки), до якої прикріплювали вінок передньою частиною, нахилиючи на чоло, а зверху вінок заповнювали штучними квітами і сухозлотою та додатково оздоблювали кольоровою тканиною, монетами, дзеркальцями тощо (Буковинське Поділля).

Вінок «білий» весільний (лойовий Вінниччина, Східне Поділля) дівочий білий вінок, звитий з лою та парафіну (Поділля).

Вінок барвінковий - весільний вінок нареченої, сплетений з барвінку (Поділля; барвінковий вінок об'ємної форми Буковинське та Західне Поділля).

Вінок недільний весільний вінок молодої (с. Греченці, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Вінок парусовий — дівочий білий вінок з воску, лою та парафіну з довгими китицями (Східне й Центральне Поділля).

Вінок суботній - обрядовий вінок молодої зі стружки як частина весільного вінка, який вона одягала під час запрошення на весілля в суботу (с. Сосонка, Вінницький р-н, Вінниччина, Східне Поділля; с. Греченці, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Вінок чубатий - весільний вінок молодої округлої форми з тканини та паперу, який одягали з вельоном і підвіночком (с. Сосонка, Вінницький р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Вінок-зав'язка - весільний дівочий головний убір, виготовлений з білої хустки.

Вінок-обруч - дівочий головний убір у вигляді обруча, обтягнутого стрічками, які декоровані рядком блискучих скляних намистин (Поділля).

Вінок-обруч «наушник» - дівочий головний убір у вигляді стрічки з рядком блакитних намистин над чолом, а від скронь до потилиці нашитих на чорну стрічку рядком розеток (найчастіше сім), зроблених із картону, який обтягнутий різнобарвними нитками (Східне та Центральне Поділля).

Віночок, або вінок весільний - парубоча головна прикраса у вигляді маленького (чіплявся до шапки) чи великого (накладався на шапку) вінка з барвінку та живих квітів (Західне Поділля).

Віночок восковий (лойовий - Вінниччина, папіровий, парафіновий, терновий - с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля) дівочий білий або кольоровий вінок з воску, лою, парафіну, з квітами та або листям зі стружки чи воскованого паперу (Поділля).

Віночок збираний - дівочий головний убір, виготовлений із кольорової стрічки, густо наморщеної «городочками» і перенизаний дрібними скляними дутими намистинами (Поділля).

Віночок золотий - 1) дівочий вінок, виплетений із соломи та покритий сусальним золотом (Західне Поділля); 2) весільний вінок з барвінку, покритий

золотистою фольгою (м. Заліщики, Західне Поділля); 3) весільний золотий барвінковий вінок, об'ємний круглий у діаметрі, оздоблений квітами із синіх і червоних гарусних стрічок, паперу, фольги й намистин та доповнений ззаду одноколірними стрічками (с. Сороки, Буцацький р-н, Західне Поділля).

Віночок рутв'яний (рутяний) - святковий або весільний головний убір дівчини, звитий з рути (с. Зятківці, Гайсинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Віночок сухенький - дівочий головний убір із квітів безсмертника, нашитих на червону тасьму (Поділля).

Вовняні хустки (фартухи) - додатковий жіночий поясний одяг з вовняних хустин (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Волічкові упліти (волічки, уплітки) - дівочі стрічкоподібні убори в коси у вигляді вузеньких стрічок або шнурків з різнокольоровими вовняними кульками (кутасиками) (Буковинське Поділля та Західне Поділля).

«Вуса» - клини з тканини, за допомогою яких розширювали верхній одяг з боків від талії до низу (Поділля).

Вуставки (вставки, полик, у'ставки) - плечові вставки спочатку прямокутної, а пізніше трапецієподібної форми, пришиті до рукава в сорочках.

Вуставкові (поликові або уставкові) сорочки - натільні вироби з плечовими вставками (поликами, уставками).

Г

Габик - чоловічий святковий суконний капелюх синього або чорного кольору, м'який з широкими крисами чи твердий з вузькими крисами (Західне Поділля).

Гайдавери - полотняні «матнисті» штани (Східне Поділля).

Галочка - дівоча й жіноча оздоба на шию, яка складалася з вузенької (до 2,5 см) смужечки червоного або синього кумачу, оздобленого різнокольоровим бісером та пришитим до смужки в'язаного, також з бісеру, сітчастого комірця, шириною 10-20 см (Східне та Центральне Поділля).

Галянок - дівочий головний убір із бісеру (Поділля; с. Четвертинівка, Тростянецький р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Галька - відрізна підточка-спідниця з полотна (сс. Вовківці, Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля; Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; с. Гораївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Галька - нижня частина сорочки з домотканого полотна з двох або трьох пілок, яка іноді перетворювалася на нижню спідницю, прикрашену широкою смугою орнаменту (Західне Поділля).

Гаманець - доповнення до одягу у вигляді сумочки для грошей зі шкіри, трапецієподібної форми (Східне та Центральне Поділля).

Гаплики - застібки для натільного, поясного, плечового та верхнього одягу.

Гарасівка - дівоча вузька червона стрічка, яка підтримує коси (Вінниччина, Східне Поділля).

Гарасівки - парубочі й чоловічі нашийні прикраси у вигляді тканих вовняних різнокольорових стрічок для зав'язування чоловічих сорочок, через петлі на комірі (Західне Поділля).

Гармузи - дівоча й жіноча оздоба на шию у вигляді скляного намиста (Буковинське Поділля). *Гачі* - чоловічий поясний одяг з білого, рідше коричневого, сірого або чорного вовняного сукна (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н та Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Гачі (гатки с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; *gate, гаши)* - чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими ногами (Буковинське Поділля).

Гестки (сорочки-гестки, сорочки з гесткою, сорочки на кокетці, сорочки з кокеткою, або «кокеточні» сорочки) - натільні вироби з нагрудними, плечовими або нагрудно-плечовими вставками, кокетками, чи гестками (*сорочки на кокетці, сорочки з кокеткою, або «кокеточні» сорочки* - Буковинське Поділля; *сорочки на кокетці, сорочки з гесткою, гестки* Західне, Східне й Центральне Поділля; *гестка з пухликами* - Теплицький р-н, Східне Поділля).

Гимбер (имбер, імбер) - головний убір білого кольору, яким покривали молоду (Поділля; с. Маньківка, Бершадський р-н, сс. Перепільчинці, Рахни-Лісові, Шаргородський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Горбатки (горботки (Поділля), горбатки (прості та «багацькі» - Буковинське Поділля), горботки- трикольорки (с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля), горбатка під місцевою назвою «плахта» (сmt Мельниця-Подільська, Борщівський р-н, Західне Поділля)) - жіночий незшитий (з одного полотнища) або частково зшитий (з двох полотнищ) розпашний тканий вовняний тип поясного одягу, переважно з коричневим, чорним чи чорно-баклажановим полем і різнокольоровими вертикальними смугами з одного боку та горизонтальними смугами внизу й вгорі.

Горсети (горсетки, горсики, горсити) - 1) нагрудний жіночий одяг без рукавів переважно короткої довжини з кашеміру, оксамиту, панбархату, плюшу тощо (Західне Поділля; Чемеровецький р-н, Центральне Поділля); 2) *горсети* або *лейбики* — жіночі безрукавки з панбархату середньої довжини (с. "Самолусківці, Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Гофровані (рисовані, рясні або рясовані) - спідниці зшитий глухий жіночий поясний одяг у дрібні складки (Західне Поділля).

Гранати (гранатове намисто) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка гранатів (с. Песець, Слобідка, Новоушицький р-н, Центральне Поділля; Поділля).

Гранатова спідниця - темно-синя оксамитова спідниця в три пілки, призібраних у складки (Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Грустали - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді скляних коралів (Буковинське Поділля).

Губка, кресало, кремінь та курильне приладдя - доповнення до одягу у чоловіків для паління, які кріпилися до вузького шкіряного пояса або носилися в калиті (Поділля).

Гуні (гуньки) - 1) незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з вовни, з червоним або чорним тлом, декорований тканими смугами чи підшитий по низу оксамитом (Східне та Центральне Поділля); 2) зшита спідниця (Східне Поділля).

Гуня (гунька) - верхній суконний плащ-накидка нижче колін з фальшивими рукавами, із шалевим коміром, який звисав на спині кутиком, декорований різнокольоровими шнурами (Східне Поділля; с. Кадиївці, Кам'янець-Подільський р-н, с. Пашківці, Хмельницький р-н, Центральне Поділля).

Гунька (гуня) - 1) довгий верхній одяг з коричневого сукна, прямоспинного крою, без коміра (Гусятинський р-н, Західне Поділля; манта-гунька Західне Поділля); 2) верхній одяг з коричневого сукна, довжиною до колін, із суцільнокрійною спиною, до низу розширений рясами, з коміром-стійкою (с. Пилипче, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Г

Гардан (гардяник, гердан) стрічковий, плетений без основи або на основі - дівоча головна або шийна прикраса з різнокольорового бісеру, дутих скляних намистин (лускавок), вовняних ниток, металевих бляшок, монет, склярусу, сухозлітки, тканих стрічок тощо (Буковинське та Західне Поділля).

Гардан (гердан, валок, «намітка») стрічковий, плетений на тканинній основі - 1) дівоча прикраса на голову або шию у вигляді вовняної стрічки-пов'язки, оздобленої бісером (Західне Поділля); 2) дівоча головна або шийна прикраса з бісеру та металевих бляшок (монет), нашитих на вовняну тасьму (Буковинське та Західне Поділля).

Гердан (гердан) — дівочий весільний головний убір у вигляді трьох зшитих між собою герданів на червоних стрічках (с. Богданівка, Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Гердан з підвісками («вівсиками») - 1) бісерна дівоча головна прикраса у вигляді стрічки з китичками, виготовлених із різнокольорового бісеру або стеклярусу (Буковинське та Західне Поділля); 2) гердан як прикраса до дівочого святкового або весільного головного убору (гердан до капелюшиння с. Чуньків, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля) або гердан до весільного убору (Борщівський р-н, Західне Поділля).

Гердан кутовий - дівоча й жіноча нагрудна оздоба, виготовлена з однієї довгої або двох коротших, нанизаних чи тканих стрічок із кольорового бісеру (Західне Поділля).

Гердан кутовий - дівоча й жіноча нашийна оздоба, виготовлена з однієї довгої або двох коротших, нанизаних чи тканих стрічок із кольорового бісеру (з рослинним орнаментом с. Целіїв, Гусятинський р- н, Західне Поділля).

Гердан кутовий з монетами чи медальйоном - дівоча й жіноча нагрудна оздоба, виготовлена з однієї довгої або двох коротших, нанизаних чи тканих стрічок із кольорового бісеру та доповнена монетами або медальйоном (Західне Поділля).

Гердан кутовий з монетами чи медальйоном - дівоча й жіноча нашийна оздоба, виготовлена з однієї довгої або двох коротших, нанизаних чи тканих стрічок із кольорового бісеру та доповнена монетами або медальйоном (Західне Поділля).

Гердан розетковий - дівоча й жіноча нагрудна оздоба, виготовлена з двох стрічок із кольорового бісеру, нижні кінці яких з'єднані та сплетені медальйоном-розеткою прямокутної або ромбоподібної форми (Буковинське Поділля).

Гердан стрічковий - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді стрічки з геометричним, рослинним або тваринним орнаментом із бісеру, дрібних дутих скляних намистин та стеклярусу без основи, з основою у вигляді тканної стрічки або з тканинною основою (Буковинське та Західне Поділля).

Гердан стрічковий (гердан, герданик, герданка, гердяник) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді стрічки з різнокольорового бісеру, нанизаного на нитяну чи волосяну основу, що утворюють строкатий геометричний або рослинний орнамент (Поділля); 2) гердан дівоча й жіноча нагрудна оздоба з бісеру у вигляді не надто широкого заокругленого коміра з китичками (с. Носківці, Жмеринський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля та с. Борсуки, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Гердан стрічковий з дукачами (гердан з дукачами) - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді вузької шовкової стрічки, вишитої спереду бісером та оздобленої підвісками-дукачами (монетами) (Західне Поділля).

Гердан стрічковий з монетами - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді стрічки з різнокольорового бісеру, нанизаного на нитяну чи волосяну основу, що утворюють строкатий геометричний або рослинний орнамент, та доповнена монетами (Буковинське та Західне Поділля).

Гердан стрічковий з підвісками - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді стрічки з підвісками, виготовленої з різнокольорового бісеру, іноді нашитої на вовняну тасьму (Західне Поділля).

Гердан стрічковий, плетений без основи - дівоча ozdoba на голову у вигляді вузької плетеної стрічки з геометричним орнаментом із різнокольорового бісеру на чорному бісерному тлі (Буковинське та Західне Поділля).

Гердан стрічковий, плетений на солом'яній основі - дівоча ozdoba на голову у вигляді бісерної стрічки з геометричним орнаментом, з додаванням скляних дутих намистин, різнокольорових вовняних ниток і сріблястої сухозлітки (Борщівський р-н, Західне Поділля).

Гердан стрічковий, плетений на тканих стрічках - 1) дівоча ozdoba на голову у вигляді вузької, плетеної на кінській волосіні бісерної стрічки з геометричним орнаментом, нашитої на ткану фіолетову стрічку, із зав'язками (Західне Поділля); 2) дівоча прикраса на голову у вигляді 5 зшитих разом стрічкових герданів, плетених на тканих стрічках, із зав'язками (с. Щитівці, Заліщицький р-н, Західне Поділля); 3) прикраса на голову у вигляді 5 окремих стрічкових вузьких герданів, плетених на тканих стрічках, із зав'язками (с. Щитівці, Заліщицький р-н, Західне Поділля).

Гердан стрічковий, тканий - дівоча головна прикраса у вигляді тканої стрічки з різнокольорового бісеру й дутих скляних намистинок з тканими стрічками-зав'язками (Борщівський р-н, Західне Поділля).

Герданик - дівочий весільний або святковий головний убір у формі високого картонного циліндра чи корони, оздоблених навколо рядками вузьких і широких герданів, причому до нижнього гердану навколо пришиті монети (с. Мосорівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Герданик (гердяник) — дівоча й жіноча оздоба у вигляді стрічки з різнокольорового бісеру, що утворювала геометричний, рідше рослинний орнамент та щільно облягала шию, а іноді доповнювалася монетами дукатами (Буковинське Поділля).

Д

Дармати - зшиті взуття у вигляді жіночих черевиків з високими халявами й звуженими донизу каблуками («обцасами») (с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Дармовиси (пацьорки) - дівоче й жіноче нагрудне намисто з кольорового дутого скла (с. Горошівці, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Дармовиси (пацьорки) - дівоче й жіноче нашийне намисто з кольорового дутого скла (Буковинське Поділля).

Дерев'яні топірці — доповнення до одягу у вигляді дерев'яних виробів (наддністрянські райони Західного Поділля).

Дзюмбал - парубоча головна прикраса у вигляді гердана, який заручена дівчина мала сплести нареченому до весільного капелюха (с. Волківці, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Дзюмбали - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді бісерної стрічки з геометричним або рослинним орнаментом (Борщівщина, Західне Поділля).

«*Дзюмбали*» - весільний вінкоподібний убір з кількох рядів герданів (так звані «дзюмбали»), накладених на голову щільно один до одного у вигляді капелюшка, з різноманітними квітами і китичками між герданами та шовковими й візерунковими стрічками позаду (с. Волківці, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Дзьобанка (дзьобенка, дзьобня (Заліщицький р-н, Західне Поділля)) — доповнення до одягу у вигляді буденної вовняної сумки через плече, зіткані узорною стрічкою (Західне Поділля).

Димка - смугаста полотняна спідниця (Заліщицький р-н, Західне Поділля).

Довбанці (дерев'яники, дерев'янки, довбанки - Буковинське Поділля) — видовбане взуття з дерева (Поділля).

Довгополі сорочки - натільні вироби, довжиною до середини ікри або до «кісточок» ніг.

Додільні (вильотні) сорочки - натільні вироби із суцільним станом, які шили з одного шматка полотна та носили на свято (святкові) або використовували для обрядів (сорочки для заручин, весільні чи шлюбні («шлюбні» с. Боришківці, Борщівський р-н, Західне Поділля)).

Дрібниці (кагальці, трисульки) - дівочі віночки зі штучних квітів зі стрічками (Буковинське Поділля). *Друкованиця (вибійка або димка)* - полотняна спідниця з друкованим геометричним або рослинним орнаментом, у три пілки, які пишно зібрані, причому горішній розріз виробу із зав'язками був спереду й ховався під фартух (Тернопільський р-н, Західне Поділля; Поділля).

Дуди - манжети на рукавах сорочок, зібраних по низу в зморшки чи складки, або з закладеними та застроченими середньої ширини складочками.

Дукати (дукачі) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса із золотих або срібних монет, нанизаних на тасьму або шнурок чи прикріплених до гердана (Західне Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді нашитих на фетрову основу монет (Буковинське Поділля).

Дукач - дівоча й жіноча нагрудна прикраса із золотої або срібної монети на підвісці (с. Пилипи-Олександрівські, Віньковецький р-н, Центральне Поділля) або медальйона (із зображенням святих) на ланцюжку, стрічці чи шнурку (бідні дукачі виготовляли з латуні, міді або олова - Поділля; *дукачі*- медальйони іноді могли мати додаткове оздоблення металевими бантами чи листям, дорогоцінними каменями чи склом, підвісками тощо; дукачі зі срібних монет, декоровані листям (1915 р.) та безконечниками (1915 р.) і (1896 р.) Вінниччина, Східне Поділля).

Дукачі-образки - дівоча й жіноча нагрудна прикраса із двома круглими, оправленими в мідний обідок скельцями, між якими вкладена фольга із зображенням святого (Поділля).

Ж

Жакети - жіночий та чоловічий нагрудний одяг з рукавами (жіночий із сатину) (Центральне Поділля). Жилетки (жилети) - короткі жіночі та чоловічі безрукавки

прямошпінного або жіночі безрукавки приталеного крою з різних фабричних тканин (Східне й Центральне Поділля).

Жупан - 1) верхній жіночий одяг з крапної чорної тканини, відрізною талією й двома складками позаду та оксамитовим коміром (Підволочиський р-н, Західне Поділля); 2) верхній чоловічий одяг (с. Залісся-2, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; с. Гуків, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля). Жупан - прямошпінний верхній жіночий одяг з крапної сірої у чорні смужечки тканини (Західне Поділля).

Жупани - жіночі прямошпінні безрукавки з оксамиту середньої довжини або довгі з тонкововняного сукна (Гусятинський та Тернопільський р-ни, Західне Поділля; Бердичівський р-н, Житомирська обл., Східне Поділля).

3

Заклепки (затраски) - застібки для комірів, накладних маніжок та манжет сорочок.

Запаски - 1) архаїчний незшитий тип поясного жіночого одягу (Поділля); 2) додатковий жіночий поясний одяг, який виконував роль фартуха (Поділля).

Запаски (запаски-фартухи) оксамитові - додатковий жіночий поясний одяг з оксамитових тканин (Західне Поділля).

Запаски-фартухи (запаски) полотняні — додатковий жіночий поясний вишитий двоярусний одяг з домотканого полотна з китицями, тороками чи френзелями (Західне Поділля).

Запонка - шпонька застібка для комірів на сорочках.

«Затикані кучері» - прикраси до дівочих головних уборів у вигляді пухнастого качинового пір'я, яке фарбували в чорний колір (Буковинське Поділля).

Заушники (ковтки з бовтицями) - жіночі вушні прикраси з підвісками (Поділля).

Защипи - вузькі декоративні горизонтальні застрочені складочки на поясах жіночих зшитих виробів. Згарда - головна прикраса для парубочих і чоловічих капелюхів у вигляді чорної оксамитової смужки, розшитої різнокольоровими бісером (с. Студениця, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Згарди (гарда, згарда, згарда, пацьорки) - 1) дівочі й жіночі різновиди бісерних оздоб у вигляді вужчих чи ширших стрічок на шию, часто нашитих на смужку тканини чи тасьму із гудзиками-застібками, або на зав'язках (Східне та Центральне Поділля); 2) *гарди (пацьорки)* дівочі й жіночі нашійні прикраси у вигляді з матового, чи матового й прозорого, однотонного, різнокольорового бісеру, чи з бісеру й січки з геометричним орнаментом на оксамитовій смужці тканини або на смужці чорної тканини з гудзиками-застібками, іноді з китицями (пацьорки з китицями) (Вінницька обл., Східне Поділля).

Згарди (згарди, салби) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді хрестиків (мідних кружляків), нанизаних у кілька рядів (Буковинське та Західне Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді бісерної плетінки або висячих ажурних шнурків як різновид герданів (Східне (Вінниччина) та Центральне Поділля); 3) *салби* дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді плетеної широкої з матового й прозорого бісеру та січки ромбоподібної сітки зі сварговими мотивами, без основи, на зав'язках (с. Жван, Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Згардочка - дівоча й жіноча нашійна прикраса у вигляді смужки з чорного оксамиту, оздобленого різнокольоровими скляними дрібними дутими намистинами (Східне та Центральне Поділля).

Згардочка з волічкою («пупчики») — дівоча й жіноча нашійна прикраса у вигляді плюшевої смужки темно-зеленого кольору чи гарусної тасьми рожевого кольору з різнокольорових вовняних ниток та з нанизаним скляним дутим намистом сріблястого кольору (Східне та Центральне Поділля).

Згардочка з волочкою - дівочий головний убір у вигляді смужки плюшу, вишитої вовняними нитками та намистинами (Поділля).

Згардочки - дівоча й жіноча нагрудна прикраса з бісеру та хрестиків (Буковинське Поділля).

К

Кабат - верхній жіночий одяг з оксамиту, розширений від талії (Чортківський р-н, Західне Поділля). Кабатики (кабати) жіночий нагрудний одяг з рукавами з

чорного або синього оксамиту, приталений та розкльошений від талії (Чортківський р-н, Західне Поділля).

Каблучки (кільця (Буковинське Поділля), *обручі, персні (перстні, перстені))* — дівочі й жіночі прикраси на пальці дерев'яні або металеві (частіше мідні, рідше срібні чи золоті), іноді зі вставками з кольорового скла (Поділля).

Калавири - жіноче зшите взуття зі шкіри, у вигляді півчобіт спереду низьких, а ззаду високих (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Каламайкові (каламайські) — пояси з міцної шовковистої каламайки (цупка, густа льняна тканина) шириною до 40 см (Вінниччина, Східне Поділля).

Калита - 1) доповнення до одягу у вигляді шкіряної чоловічої торбини для губки, кресала й кременя, курильного приладдя, ножа (Поділля); 2) шкіряний чоловічий мішечок для тютюну (Вінниччина, Східне Поділля; місцева назва «кисет» або «табакерка» - Могилів-Подільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Калитка - доповнення до одягу у вигляді чоловічого гаманця з овечої шкіри, який кріпили на поясі (Поділля; калитка для грошей с. Тиманівка, Тульчинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Камізельки - 1) жіночий нагрудний одяг без рукавів з різних тканин (середньої довжини Буковинське, Східне та Центральне Поділля; вишиті довгі Тернопільський і Чортківський р-ни, Західне Поділля); 2) чоловічий нагрудний одяг без рукавів (Хотинський р-н, Буковинське Поділля; Західне, Східне та Центральне Поділля).

Капелюхи парубоцькі повстяні - 1) головні убори сірого кольору, із широкими крисами й високими наголовками, прикрашені вовняними круглими помпонами, квітами й тканими стрічками (китайками) (Східне Поділля); 2) головні убори наречених, які прикрашалися вінками або квітками (Східне та Центральне Поділля).

Капелюхи парубоцькі фетрові - головні убори, котрі оздоблювали стрічками, пір'ям качура, павича чи півня, ковилою, дзеркальцями, «квітками» з бісеру (Буковинське Поділля).

Капелюхи солом'яні - чоловічі й парубоцькі головні убори зі сплєтених вузьких смужок зі стебел пшениці або жита («в зубці» («зубцями», «в зубчики»), «косичкою» («кісочкою», «в косиці»), «в рівну стрічку», «рівною стрічкою» або «гладенько», «у сім стрілок»), з яких зшивались верхня частина й криси, з різною висотою й формою (конусоподібною чи циліндричною) наголовка та різною шириною крисів (вузькі й широкі) Поділля (весільні або святкові парубоцькі солом'яні капелюхи оздоблювали герданами, квітами з бісеру, волічки, паперу й шовку, павичим пір'ям і дзеркальцем, ковилою, перами качура чи півня (Буковинське Поділля) або гарасівками, чорною вовною, герданами, трясеницями, фаворами, квітами (живими, паперовими, волічковими) та пір'ям (Західне Поділля), а святкові чоловічі капелюхи оздоблювали герданами, гарасівками тощо).

Капелюхи суконні - головні убори літніх чоловіків (Поділля).

Капелюшиння - дівочий весільний або святковий вінкоподібний головний убір у вигляді високого картонного циліндра, оздобленого навколо рядками герданів, скляними намистинами, смужками парчі, шовковою тасьмою, понизу стрічками з монетами, спереду квітами з оксамиту, паперу і шовку, іноді дзеркальцем, а позаду різнокольоровими стрічками (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Капота - верхній довгий жіночий суконний одяг з підрізною спинкою й закладеними зборами, а також з великим шалеподібним коміром (Західне Поділля).

Капота - короткий верхній жіночий одяг зі смугастої біло-чорної або біло-синьої крамної тканини, вільна в талії, з трьома й більше зборами на спинці, з маленьким виложистим коміром або без нього (Східне Поділля).

Каптан - 1) верхній прямоспинний одяг з домотканого тонкого або чиноватого полотна чи лляної тканини з вибитими vzорами (*вибійки*) (Поділля); жіночий верхній одяг з вибійчаної лляної тканини (у чорну вертикальну смужку), прямоспинного крою, з підрізною спинкою, вставними бічними клинами, фалдами ззаду від станка, без коміра й гудзиків, під тканий пояс (с. Полупанівка, Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Каптур (*каптура, каптурка, каптурчик*) - жіночий головний убір шапкоподібного типу з круглим дном із кольорової тканини та стінками з обох

боків, часто оздоблений вишивкою (Західне, Східне та Центральне Поділля; каптур, вишитий геометричним орнаментом технікою гладь гарусом - смт Брацлав, Немирівський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Капишук - доповнення до одягу у вигляді гаманця зі шкіри, який мав форму звуженого донизу мішечка, розмірами 12х24 см, або 13х25 см (сс. Кут і Товсте, Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Карабуля (*карабулі, коробулі*) - дівочий весільний або святковий вінкоподібний головний убір у формі корони з картону (соломи), який декорувався штучними квітами зі стрічок, сухими квітами, герданами, малими скляними перлами, лелітками, золотистими й сріблястими стрічками з поперечних металевих смужок і сухозлоті, сріблястими металевими пластинками по низу, павиним пір'ям та стяжками, а весільний убір ще й з двома зубцями часнику з боків та з двома барвінковими вінками (вужчим і ширшим) поверх виробу (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Каракуля - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний смушковий убір сферо-конічної форми з підкладкою із тканини та клоччя для утеплення (чоловіча чорного кольору, парубоча сивого (сірого) кольору) (Східне та Центральне Поділля).

Карманець - доповнення до одягу у вигляді гаманця (Буковинське Поділля).

Картузи - чоловічі й парубоцькі головні убори із фабричної або домашньої полотняної чи суконної тканини з чорними козирками із блискучого твердого матеріалу «сапи» (набули загального поширення з другої половини ХІХ ст.) (Поділля).

Катанка - верхній жіночий одяг з тонких крамних тканин, приталеного крою на ваті, довжиною трішки нижче колін (Східне Поділля).

Катанка - верхній одяг із чорної тонкої фабричної вовняної тканини прямоспинного крою, подовжений та розширений донизу з відкладним коміром (Теребовлянський р-н, Західне Поділля).

Катанка - верхній плащоподібного крою одяг, обов'язково з капюшоном (башликом, відлогою, вилогою, каптуром, кобкою) для негоди (Східне Поділля).

Катанки - 1) жіночий нагрудний одяг з рукавами зі смугастого полотна (Західне Поділля); 2) жіночий нагрудний одяг з рукавами із сукна або полотна з вибитими квітами (Східне Поділля).

Катанки - жіночий нагрудний одяг без рукавів з полотняної тканини з вибитими квітами (Західне Поділля).

Катраниці (запаски-катраниці, катринці) незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з чорної вовни та оздоблений кольоровими тканими смугами збоку, внизу й вгорі (Вінниччина, Східне Поділля та придністровські села Кам'янець-Подільського р-ну, Центральне Поділля).

Кафтан - довгий верхній одяг з коричневого сукна, приталеного крою, донизу розширений рясами, з виложистим коміром (Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Кафтани - жіночий нагрудний одяг без рукавів з оксамиту, призбираний у талії (Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Кафтаники (кафтани, кахтаники, кафтаніки, кафтанчики) - жіночий нагрудний одяг з рукавами до талії із синьої вовняної тканини, коміром-стійкою й кишеньками (Вінниччина, Східне Поділля), кафтани димові - виготовлені з димки (Східне та Центральне Поділля)

Кацавейки (кацабаї, кацафайки) - 1) жіночий нагрудний одяг з рукавами з чорного сатину (Східне Поділля); 2) *кацабайки* - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Західне Поділля).

«Качурині кучері» («затикані кучері», «кучері») - прикраси до дівочих весільних вінків із фарбованого пір'я (Гусятинський та Борщівський р-ни, Західне Поділля).

Кашкети (кепки, козирки, фуражки) - 1) чоловічі й парубоцькі головні убори із зеленого, синього, рідше - чорного сукна з більшими розмірами козирків («сапами»), ніж у картузів, а як головний убір нареченого кашкет прикрашався квіткою (набули поширення на початку ХХ ст.) (Поділля); 2) чорні вовняні й оксамитові парубоцькі головні убори з козирками та вишитими «оточками» (обичайками) (Західне Поділля).

«*Квітка*» - головна прикраса для парубочих і чоловічих капелюхів у вигляді ромбоподібної картонної фігури із двома зрізаними протилежними кутами, обтягнутої нитками й оздобленої бісером (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

«*Квітки*» - дівочий головний убір у вигляді стрічки з нашитими на потилиці однією великою квіткою між двома меншими квітками з призбираних стрічок, прикріплених до кружечків із вовняної тканини, які в свою чергу оздоблені бісером, вовняними кульками (кутасиками з лучки) і намистинками (Східне та Центральне Поділля).

«*Квіточка*» - частина весільного головного убору молодої, виготовлялася із тих самих матеріалів, що й вінок, та накладалася посеред голови (с. Зятківці, Гайсинський р-н і с. Осолинка, Літинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Квіточки перев'язані червоними нитками два пучечки барвінку, з яких починали плести вінок молодій, а інші квіточки вінка складалися з чотирьох стебел барвінку і стебла василька (с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Кентарі - жіночий довгополий нагрудний одяг без рукавів з оксамиту, вишитий гарусом, бісером і лелітками (Буцацький р-н, Західне Поділля).

Кентарі (киптарі) - 1) жіночий довгополий хутряний нагрудний одяг без рукавів, ледь розширений донизу (Хотинський р-н, Буковинське Поділля); 2) жіночий довгополий нагрудний одяг без рукавів із набивної вовняної або шовкової тканини та з хутряним верхом і низом (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); 3) чоловічий довгополий хутряний нагрудний одяг без рукавів, трішки розширений донизу (Буковинське Поділля).

Кентарі рукаві - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами (Буковинське Поділля).

Кентарці (кентарики) - жіночий та чоловічий короткополий хутряний нагрудний одяг без рукавів, прямоспинного крою (Буковинське Поділля).

Керна (кирна) - жіночий головний убір у вигляді конусоподібної шапочки, під яку ховали волосся (Буковинське Поділля).

Керсетки (керсети, корсети, корсетки) - жіночий нагрудний одяг без рукавів з різної фабричної тканини середньої довжини або довгий (Східне і Центральне Поділля).

Кибалка (кибалочка) - 1) головний убір заміжньої жінки у вигляді валика, скрученого та зшитого з полотна, як підкладка під очіпок (с. Зятківці, Гайсинський р-н, с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля); 2) *дерев'яний обруч*, що добре підтримував хустку (Західне Поділля); 3) *обруч*, вирізаний із товстого паперу під очіпок (Східне Поділля).

Кибалка (обруч) - дівочий головний убір у вигляді обруча із товстого паперу, на який над чолом накладали вузьку стрічку із золотої парчі, а потім клали стрічки одна вище іншої так, щоб було видно пружок (кибалку й косу прикрашали квітами із різнокольорових вузьких стрічок (Східне Поділля).

Китайка - головна прикраса для парубочих і чоловічих капелюхів у вигляді тканой стрічки (Східне й Центральне Поділля).

Китайки - кручені або плетені пояси (Східне та Центральне Поділля).

Китайкові штани - чоловічий поясний одяг з китайки (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Китички скроневі (скронені) - дівочі прикраси для волосся у вигляді різнокольорових вовняних кульок, скріплених металевими ланцюжками (Буковинське Поділля).

Кінтарі - жіночий та чоловічий хутрянний нагрудний одяг без рукавів, прямоспинного крою та довжиною трохи нижче пояса (Буковинське Поділля).

Кірсетки (керсетки) - жіночий нагрудний одяг без рукавів з різної фабричної тканини короткої довжини або довгий (Західне Поділля).

Кісники (випліточки, вплітки, косники) - дівочі вузькі биндочки, стрічки (стенжки, стьожки Східне та Центральне Поділля) або шнурки, які вплітали в коси (Поділля; с. Вільшанка, Крижопільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Кічка (кичка) - 1) обручик з конопляного прядива, який одягали під каптур (Вінниччина; с. Уяринці, Тиврівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; Центральне Поділля); 2) кичка - обруч, виготовлений на щільній картонній основі

та обтягнутий товстими льняними нитками, який обов'язково використовували для підтримання складчастої форми перемітки (Буковинське Поділля; с. Хрещатик, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; кичка з валика лляної тканини, плетена в косичку конопляними нитками (Борщівський та Заліщицький р-ни, Західне Поділля)).

Кічка (кичка) - головний жіночий убір у вигляді очіпка (Східне Поділля).

«Кішеня» («карман», кишеня (Поділля)) - оздоблювальна деталь до поясного, плечового або верхнього одягу («карман», або «кішеня» с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Клапаня - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний убір, підбитий всередині овечим хутром та обшитий довкола лисячим хвостом (Заліщицький р-н, Тернопілля, Західне Поділля).

Клинці - вставки з одного боку або по обидва боки, пришиті від лінії підтички до долу сорочки або від долу догори на одну третину довжини підточки.

Ковпачок - чоловічий і парубоцький головний убір конусоподібної форми з овчини типу шапки (Східне та Центральне Поділля).

Ковтки (сережки) - жіночі вушні прикраси (Східне Поділля).

Когутики (когутки, кугутки) - жіночі вушні прикраси (Буковинське Поділля).

Когутки (сережки) - жіночі вушні прикраси у формі півмісяця (с. Колодіївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Кода (кодина) - дівочий весільний або святковий вінкоподібний головний убір у формі високого луб'яного (картонного) циліндра, обтягнутого яскравою тканиною й оздобленого по колу штучними квітами з марлі та паперу, квітами з бісеру й леліток, герданами, вузликами зі сріблястих і золотистих ниток та металевими карбованими пластинками по низу, ззаду широкою стрічкою, з боків навушними прикрасами, а зсередини пучком жовто-білої ковили (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Кодина - дівоча червона стрічка як частина весільного вінка, яку покривали посередині барвінковими листочками, позолоченими позліткою (Буковинське Поділля).

Кожухи «австрійські» («з подолками», або «старі кожухи») верхній довгий зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) одяг білого або коричневого кольору, з відрізною талією та призбираною спинкою й боками, прикрашений аплікацією зі шкіри, вишивкою й шнурами (Буковинське Поділля).

Кожухи «під стан» - верхній довгий зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) одяг білого, рідше коричневого (жовтого) кольорів, з відрізною талією та призбираною спинкою й боками, прикрашений аплікацією зі шкіри, вишивкою й шнурами (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Кожухи «червоні» - верхній зимовий хутряний жіночий коричнево-рудий одяг, довжиною до колін або трохи нижче коліна, приталеного крою з суцільнокрійною спиною (с. Шупарка, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Кожухи довгополі (довгі, до п'ят) - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий не критий (нагольний) одяг білого, рідше коричневого (жовтого) кольорів, вільного прямоспинного крою, розширений донизу та оздоблений аплікацією зі шкіри, вишивкою й шнурами (Поділля).

Кожухи середньої довжини - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий не критий (нагольний) одяг білого, рідше коричневого (жовтого, рудого) кольорів, довжиною до колін або трохи нижче коліна, приталеного крою з суцільнокрійною спиною й ледь розширений донизу або відрізний по талії й призбираний на спині й з боків (не призбираний на спинці), декорований кольоровою аплікацією зі шкіри, вишивкою й смугами хутра (Поділля).

Кожухи тулуб'ясті - верхній довгий зимовий хутряний чоловічий і жіночий не критий (нагольний) одяг білого кольору, вільного прямоспинного крою, з відкладним каракулевим коміром, декорований аплікацією зі шкіри й різнокольоровою хвилеподібною тасьмою (сmt Чечельник, Вінницька обл., Східне Поділля).

Кожушанки - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з рукавами до ліктів (Буковинське Поділля).

Кожушини (кожушинки) - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий не критий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами (с. Бубнівка, сmt

Сатанів, Городоцький р-н, с. Вітківці, Кам'янець- Подільський р-н, с. Шебутинці, Новоушицький р-н, с. Антонівка, Хмельницький р-н, Центральне Поділля).

Кожушки - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) одяг білого, горіхового, коричнево-рудого чи світло-коричневого кольору, довжиною до колін, відрізний у талії та призбираний на спині й у боках, з відкладним коміром чи без (с. Кудринці, Борщівський р-н, с. Соколів, Буцацький р-н, с. Іване-Золоте, с. Новосілка, Заліщицький р-н, с. Дубівці, Тернопільський р-н, Західне Поділля).

Кожушки - жіночий короткополий хутряний нагрудний одяг без рукавів, перегинкового крою з відкладним шалеподібним коміром (с. Лисичники, Заліщицький р-н, Західне Поділля).

Кожушки (кожухи) - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами, прямоспинного крою (Городоцький р-н, Центральне Поділля).

Кожушки (кожушини) - 1) жіночий та чоловічий короткополий або довжиною до стегон хутряний нагрудний одяг без рукавів (Буковинське та Західне Поділля); кожушки, або довгополі кожухи (місцева назва в с. Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); 2) *кожушини* - жіночий та чоловічий короткополий хутряний нагрудний одяг з цілнокроєними короткими рукавами (Борщівський р-н, Західне Поділля).

Кожушки (куці кожушки) - верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами, часто пофарбований (Буковинське Поділля; кожух синього кольору - с. Великі Чорнокінці, Чортківський р-н, Західне Поділля).

Корали (каралі, коралі, коралове намисто, багате, добре, мудре або правдиве намисто, справжні або щирі коралі) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка намиста з натуральних (шліфованих чи рублених (тятих)) або штучних коралів, центральні намистини яких мали більший розмір та були обгорнуті мідним або срібним обручком, іноді доповнювалися й монетами чи

хрестиками, а до кінців намиста подекуди кріпили плетені з різнокольорової вовни саморобні шнури, котрі закінчувалися великими китицями (Поділля).

Коралі - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді 5-12-ти разків натуральних коралів, на кінцях котрої були дрібні скляні сині намистини («пацьорки») та петлі з домотканих ниток і волосіння для просування довгих червоних стрічок, що вив'язувалися у бант на поясі чи нижче (Заліщицький р-н, Західне Поділля).

Коралі - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді одного або декількох разків намиста з натуральних чи штучних коралів різного розміру з металічною обгорткою по центру на найбільшій намистині найдовшої низки, з'єднаних шкіряними планками і сплетеними у косички конопляними нитками (Поділля).

Коробка - дівочий весільний або святковий вінкоподібний головний убір у формі циліндра з картону, обшитого червоною вовняною тасьмою та декорованого двома бісерними герданами з різнокольоровим геометричним орнаментом, між ними двома золотистими стрічками з повздовжніх металевих смужок і сухозлоті та нашитими випуклими білими й різнобарвними квітами з бісеру й з боків леліток, по низу - пришитими 28 сріблястими монетами та позаду 11 штучними квітами з воскового паперу пастельних кольорів, а зверхнього краю пір'ям павича (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

«Корольки» - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді ажурної сітчастої пелерини з бісеру (Заліщицький р-н, Західне Поділля).

Короткі кожушки (півкожушки, куці кожушки) - жіночий короткополий хутряний нагрудний одяг з короткими рукавами (Борщівський та Заліщицький р-ни, Західне Поділля).

Коруночка - дівочий вінкоподібний головний убір із квітів та кількох обручків (с. Рахни-Лісові, Шаргородський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Косіцар - полотняний чи шовковий пояс, вишитий бісером і склярусом (шириною 1-2 см, довжиною 100 см, побутував у ХІХ ст. у с. Яланець, Бершадський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Котильон (висьорок, вівсьорок, вівсюрик, герданик, котильйон, кутальйон) - парубоча й чоловіча нагрудна бісерна прикраса у формі невеликого п'ятикутника, переважно з підвісками (вівсьорок або вівсюрик кріпився на кептарі з лівого боку Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Західне Поділля).

Кофти-польки - жіночий нагрудний одяг з рукавами з вовняних тканин (Поділля).

Кохти (кофти) - жіночий нагрудний одяг з рукавами з легких фабричних тканин (Поділля).

Кошель (кошіль) - доповнення до одягу у вигляді чоловічої сумки через плече, плетеної із лика (Західне Поділля).

Кошики та кошики-сумки доповнення до одягу у вигляді сумкоподібних виробів, плетених із соломи або лози різноманітних розмірів (Буковинське, Західне, Східне та Центральне Поділля).

Кошуля - сорочка з плечовими вставками, пришитими по основі до рукава з його призбируванням (Західне Поділля).

Крайка - вовняний, узорнотканий вузький пояс (Поділля).

Крайки - довгі широкі жіночі або чоловічі вовняні пояси з тороками з геометричним орнаментом (Буковинське, Західне та Центральне Поділля).

Крайки плетені (окравки, попружки) — короткі вузькі вовняні пояси (Вінниччина та Одещина (Кодимський р-н), Східне Поділля).

Крайочка - вовняна домоткана строката (до 9 см Східне Поділля).

Кресаня - чоловічий чорний фетровий капелюх (Поділля).

Криза (бісерна криза) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса з бісеру у вигляді широкого заокругленого суцільно плетеного коміра, що накриває груди, плечі й спину (Західне та Буковинське Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна оздоба з бісеру у вигляді не надто широкого заокругленого коміра з китичками (місцева назва гердан с. Носківці, Жмеринський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля та с. Борсуки, Новоушицький р-н, Центральне Поділля); 3) дівоча й жіноча нагрудна прикраса з бісеру у вигляді коміра середньої ширини з червоним медальйоном у формі серця (с. Городниця, Копиченці, Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Крисаня - парубоцький головний убір із солом'яних плетінок (Західне Поділля).

Кубанка - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний убір з широким смушковим околицем і плоским верхом (Східне Поділля).

Кугутки (сережки) - жіночі вушні прикраси (Кодимський р-н, Одещина, Східне Поділля).

Кульчики - жіночі вушні прикраси (Поділля).

Кунтуш (контуш) - верхній одяг з відрізною приталеною спинкою, малими зборками й вилогами на рукавах та відкладним коміром (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Кунтуші - верхній зимовий хутряний чоловічий одяг, довжиною до колін, критий сукном (Буковинське Поділля).

Купочки - парубоча нагрудна прикраса у вигляді весільного букетика з бісеру (Західне Поділля). Куртаки (куртки) - жіночий та чоловічий нагрудний одяг з рукавами з полотна чисто білого або білого у вузьку синю смужку (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Куртина (куртка) - верхній суконний одяг до пояса (Поділля).

Кутаси - дівочий головний убір у вигляді рядів вузьких та широких кольорових стрічок, що закінчувалися мотузками для зав'язування тасьми (такі стрічки виготовляли із зеленої чи червоної лучки, на яку нашивали гудзички або скляні намистини (пацьорки) Східне та Центральне Поділля).

Кучма - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний високий убір конусоподібної або циліндричної форми з сірого (носили хлопці та молоді чоловіки) або чорного (носили літні чоловіки) смушку, яку під час носіння хлопці загинали гостроверхим кінцем набік, а чоловіки старшого віку - вгинали його всередину (Поділля).

Кушаки - широкі чоловічі ткані пояси (Центральне Поділля).

Кушини (спендзари) — верхній зимовий хутряний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг, відрізний у талії (Буковинське Поділля).

Ланцюжки (клокички) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка намиста з кісточок дерев (слив), насіння овочів (гарбузове), плодів (сім'я рослини клокички, горобини й калини тощо) (Поділля).

Ластки (ластовиці, підрукавні клинці) - вставки від пройми до долу сорочки (прямокутні або косоклинні).

Лейбики (кептарі, кептарики, кожушки) - 1) жіночий та чоловічий короткополий хутрянний нагрудний одяг без рукавів (Західне Поділля); 2) лейбики жіночі подовжені хутряні безрукавки (Західне Поділля); 3) лейбики - жіночі короткі хутряні безрукавки (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля). Личаки - плетене взуття з lika (Поділля; з липового lika с. Требухівці, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Личаки - верзуни (верзуни, дерев'яники, солом'яники) плетене взуття з lika або соломи (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Лиштва - широка смуга крамної однотонної чи з візерунком тканини, якою «підбивали» (підшивали) зі споду спідниці в зборки чи складки (Поділля).

Літник (спідниця-літник) - поясний жіночий зшитий одяг з майже прозорі вовняної тканини в тонкі смуги або клітинку (північні райони Західного, Східного та Центрального Поділля).

Літники - 1) жіночий нагрудний одяг з рукавами з легкої смугастої доморобної тканини (Східне та Центральне Поділля); 2) жіночий нагрудний одяг з рукавами прямоспинного крою з чорного сукна без оздоблення (Східне та Центральне Поділля).

Лускавки - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді дутого скляного намиста (Борщівщина, Західне Поділля).

М

Мазниця - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний убір циліндричної форми з чорного смушку та з суконним дном (Східне та Центральне Поділля).

Мальованка - спідниця з домотканого узорчастого вибитого полотна (Поділля).

«Маньжети» (*манжети* (Поділля), «манькети») - оздоблювальна деталь на рукавах натільних, плечових та верхніх виробів («манькети», або «маньжети» с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Маниство (*мониство*) - дівоча й жіноча нашийна оздоба у вигляді смужки оксамиту (часто вишитої бісером і лелітками) з пришитими по колу монетами, що звисають (Буковинське та Західне Поділля). Маніжка (манішка, манишка) накладна нагрудна застібка в сорочках.

Манта (*мантина* Вінниччина, Східне Поділля) — 1) верхній суконний халатоподібний одяг з невисоким стоячим коміром і великим відкладним чотирикутним коміром (рідше капюшоном), який звисав на спині майже до талії, декорований вовняними шнурами й вишивкою (Буковинське Поділля); 2) *манта*, або *гунька-манта* - чоловічий із сірого доморобного сукна вільного крою верхній одяг, розширений бічними клинами, з великим відкладним чотирикутним коміром (с. Гринчук, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Манта (*мантина*) - верхній довгий халатоподібний одяг з білого, сірого, рідше коричневого чи чорного сукна з невисоким стоячим коміром і великим відкладним чотирикутним коміром (рідше капюшоном), який звисав на спині майже до талії, декорований вовняними шнурами й вишивкою (с. Орестівка, Рашків, Чепоноси, Хотинський р-н, Буковинське Поділля).

Машки - дівочі банти зі стрічки у коси (Буковинське Поділля).

Медалики (*металики*) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді медальйонів із зображенням хреста або святого (Поділля).

Мешти - зшите жіноче й чоловіче взуття у вигляді літніх туфлів (Західне Поділля). Мишини (мішини) чоловічий поясний одяг з овечої шкіри хутром всередину (Буковинське Поділля). Мідна шпонка (запонка) парубоча й чоловіча нашийна прикраса для застібання коміра сорочки (Західне Поділля).

Мінтяни (*минтяни, мунтяни, цурканки (гуцуляки)*) - жіночий та чоловічий довгополий хутрянний нагрудний одяг без рукавів трапецієподібної форми, оздоблений хутром тхора (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Мінтяни (мунтяни) - верхній зимовий хутрянний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) короткополий одяг з довгими рукавами та однією чи двома накладними кишенями (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Монисто - дівоча й жіноча нашийна бісерна прикраса у вигляді короткого разка з бісеру (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Монисто з бісеру (мониста, намисто з бісеру) - дівоча й жіноча нагрудна оздоба у вигляді довгого разка з бісеру, яке намотувалося навколо шиї багато разів або у вигляді декількох разків з бісеру (Західне та Центральне Поділля).

Монисто обплетене - дівоча й жіноча нашийна бісерна прикраса у вигляді разка з кульок, що мають бісерні обплетення (Буковинське та Західне Поділля).

Морщенки (зморщенки, морщанки, морщинки, морцянки, сорочки зі «зморшкою», «зморщечкою», «морщичкою», «морщинкою», або зморщені сорочки, сорочки-морщинки) - натільні вироби з призбираною верхньою частиною рукавів та горловиною в дрібні, густі збірки.

Морщенки з пухликами (морщечки з пухликами) - натільні вироби з призбираною горловиною та верхньою частиною рукавів у декілька рядів дрібних збірок із зигзагами між ними (пухлики).

Мушестрова, або смушестрова спідниця - поясний жіночий зшитий одяг з оксамитової тканини (Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Н

Навушники (заушники, завушниці, наушники, наушниці, підвушники, позаушники) - 1) дівочий головний убір у вигляді стрічки (тасьми) з нашитими по обидва боки квітками з призбираних стрічок, прикріплених до кружків з вовняної тканини, що оздоблені бісером, кутасиками з лучки (вовняними кульками), намистинами (Східне (с. °Стіна, Томашпільський р-н, с. Сосонка, Вінницький р-н, Вінницька обл.) та Центральне (с. Борсуки, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.) Поділля; заушники Західне Поділля; навушники, або наушники с. Куча, Новоушицький р-н, Центральне Поділля; навушниці або наушниці - с. Чорна, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля); 2) навушниці дівочий головний убір у вигляді начільної пов'язки на зав'язках, вужчої по центру й оздобленої

геометричним орнаментом з кольорового бісеру та ширшої з обох боків і прикрашеної 10 вовняними кульками з бордового, оливкового, фіолетового, рожевого й чорного кольорів, зборками зі стрічки й дутими скляними намистинами навколо кульок і між зборками (с. Куча, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

«*Навушники*» - дівочі прикраси, які виготовляли за рахунок обмотування кольоровою волічкою кружечків із твердого паперу (сmt Мельниця-Подільська, що на Борщівщині, Західне Поділля) та прикріплювали до начільної стрічки на висоті вух.

Нагрудний фартух (нагрудник, фартух-нагрудник) - додатковий жіночий поясний одяг у вигляді суцільнокрійного фартуха з нагрудною частиною (Бершадський і Чечельницький р-ни, Вінниччина, Східне Поділля) або фартуха з відрізною нагрудною частиною (Чечельницький р-н, Вінниччина, Східне Поділля). Намисто - дівоча й жіноча нашийна оздоба зі скляних намистин та монет (скляне намисто з трьома монетами (дві канадські й одна румунська) Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Намисто (монисто, пацьорки) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка або декількох разків намистин з дорогих природних матеріалів (бурштину, гранатів, перлів, смальти) (Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді семи або більше разків, прив'язаних до однієї стрічки й зібраних із різних матеріалів (бісеру, дерев'яних і керамічних намистин, дутого і кольорового скла, дешевого каміння) (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Намисто дерев'яне - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді одного або декількох разків намистин із дерева (с. Ставище, Дунаєвецький р-н, Центральне Поділля).

Намисто з монет (намисто, корали з монетами (дукачами)) - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса з однієї або декількох низок щирих (штучних) коралів і монет (Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді багатьох разків різної довжини кольорових скляних намистин і металевих підвісок (монет), з'єднаних металевою пряжкою «чепрагою» (Буковинське Поділля).

Намітка (перемітка - південь Західного Поділля; плат Західне Поділля) — 1) жіночий рушникоподібний головний убір з лляної, зрідка конопляної або взагалі прозорої (часом підкрохмаленої) тканини (Поділля); 2) довге полотнище з вишитим чи тканим орнаментом по обидва боки (забори), переважно білого (іноді сірого, коричневого та навіть чорного) кольору, яке носили заміжні жінки поверх очіпка (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Намітка-убрус (убрус) - рушникоподібний убір, який починали носити після весільного обряду розплітання коси (Поділля).

Нафрама (нафрамиця) - 1) жіночий головний убір з розрідженого напівпрозорого полотна («серпанку») сіруватого кольору, декорований на кінцях тканим орнаментом (Поділля; с. Тиманівка, Тульчинський р-н, Вінницька обл. (місцева назва намітка, з візерунком синьо-малинових кольорів) та Вінниччина (з візерунком червоного кольору), Східне Поділля); 2) обрядова шовкова однотонна хустка світлого кольору з тороками і нашитим хрестом (Тульчинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля);

Нафрама (нафрамиця) - хусткоподібний убір, яким молодій у день весілля жінки пов'язували голову (Поділля).

Нафрамиці - доповнення до одягу у вигляді невеликих обрядових вишитих хусточок, які тримають у руках (Вінниччина, Східне Поділля).

Начільні пов'язки - дівочі головні убори у вигляді смужки тканини або стрічки, декоровані скляним намистом чи дрібними розеточками з ниток («пупчиками») (Поділля).

Начільні стрічки - (начільник Центральне Поділля) дівочі головні убори у вигляді стрічки, оздоблені квітами, намистинками (пацьорками) і неширокими герданами з бісеру (Західне Поділля).

Ніж - доповнення до одягу у чоловіків, яке кріпилося до шкіряного пояса або носилося в калиті (Поділля).

Обгортки - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з вишнево-чорної або чорної вовни та прикрашений різнобарвними кольоровими тканими смугами збоку, внизу й вгорі (Поділля).

Облямівка - вузька обшивка по горловині чи по низу рукавів сорочок.

Обручки (вінчальні персні) - дівочі й жіночі прикраси на пальці (Поділля; обручка весільна, виготовлена з сріблястого мельхіору (сплав міді (основа) переважно з нікелем), початку ХХ ст. Північна Буковина).

Обручки (вінчальні персні) - парубочі прикраси на пальці (Поділля).

Онучі - допоміжні види утеплення та захисту ноги у вигляді полотняних і суконних онуч (Поділля; ванучі, які зав'язували мотузками (волоками) - Буковинське Поділля).

Опанча (капиця, або капуза с. Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля) - 1) довгий верхній одяг із коміром-стійкою та відлогою (башликом, бородицею, богородицею, каптуром, кобкою) із сірого або темно- коричневого домотканого сукна прямоспинного крою, розширений донизу бічними клинами («відлогами») (с. Гермаківка, Борщівський р-н, Західне Поділля; Гайсинський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля; с. Мазники, Деражнянський р-н, с. Княжпіль, Кам'янець-Подільський р-н, Новоушицький р-н, Центральне Поділля); 2) верхній одяг з доморобного сукна вільного крою, розширений бічними клинами, з великим відкладним коміром, який на спині переходить у чотирикутник, оздоблений крученим синім шнуром (Хотинський р-н, Буковинське Поділля).

Опинки - 1) незшитий розпашний тип поясного жіночого одягу, тканий з чорної вовни з рослинним орнаментом на трьохкольорових полах (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля; 2) гопинка, обшита «золотом» (золотистою сухозліткою) (с. Старий Остропіль, Старокостянтинівський р-н, Центральне Поділля).

Очіпок (чепець, чепчик, чіпонець) - жіночий м'який (чепець, чепчик) чи твердий головний убір шапкоподібного типу складної форми, шитий з тканини (бавовняної, вовняної або шовкової, іноді розрідженого ткання) або в'язаний (плетінка) технікою «брання» з ниток, поверх якого обов'язково пов'язували намітку або

хустку (Поділля; очіпок з жовто-коричневої узорчатої парчі, спереду оздоблений рослинним візерунком різнокольоровими вовняними нитками технікою гладь с. Кривче, Борщівський р- н, Західне Поділля; очіпок, декорований рослинним орнаментом вовняними нитками технікою качалкова гладь - с. Лаврівка, Вінницький р-н та с. Тиманівка (очіпок або місцева назва кибалка), Тульчинський р- н, Вінницька обл., Східне Поділля; очіпок, в'язаний на коклюшках з грубих білих ниток с. Митки, Барський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля; очіпок з геометричним орнаментом, виконаним технікою качалкова гладь с. Бичева, Любарський р-н, Житомирська обл., Східне Поділля).

П

Панчохи - допоміжні види утеплення та захисту ноги у вигляді в'язаних або плетених виробів, переважно вовняні (Поділля; панчохи з «гульками» дівочий святковий елемент вбрання, сс. Задубрівка, Погорілівка Заставнівський р-н, Буковинське Поділля, набули поширення лише в ХХ ст.).

Папаха - 1) чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний високий убір з хутра або повсті (Східне та Центральне Поділля); 2) святкова шапка з чорного овечого смушку (або *барашкова шапка*) сферичної форми із заломленим всередину верхом, підбита білим овечим хутром (с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина та м. Вінниця, Східне Поділля).

Пасмо конопляного прядива - дівоча прикраса, яку вплітали в коси нареченої (с. Колодіївка, Кам'янець- Подільський р-н, Центральне Поділля).

Пасок - вузенький пришитий пояс до глухого стегового жіночого одягу.

Пацьорка - 1) намистина (Поділля); 2) дівоче й жіноче нашійне намисто (с. Писарівка, Кодимський р- н, Одещина, Східне Поділля).

Пацьорки - 1) дівочі й жіночі разки намиста, тісно пов'язані навколо шиї (с. "Козацьке, Балтський р-н, Одещина, Східне Поділля); 2) дівоча й жіноча нашійна прикраса у вигляді намиста з різнокольорового скла (Буковинське Поділля); 3) дівоче й жіноче нашійне намисто з кольорового дутого скла (Поділля).

Пацьорки дуті (пацьорки) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса з кольорового дутого скла (Західне Поділля).

Пацьорки писані (пацьорки) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді узорних коралів з кольорового венеційського скла (Східне та Центральне Поділля).

Перевесло - джгут зі скрученої соломи в ролі пояса (жіночий пояс - смт Сутиски, Тиврівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; чоловічий пояс с. Залісся Друге, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Перемітка - 1) жіночий рушникоподібний головний убір білого кольору з лляної, зрідка конопляної тканини, довжиною близько двох метрів, складений у вісім складок, з обшитими краями основи вузькою вовняною кольоровою смужкою («пальцями») та квадратним шматком домотканої орнаментованої тканини червоного кольору на одному з країв основи («вухом») (перемітка одягалась на кичку й доповнювалась забором - Буковинське Поділля); 2) жіночий рушникоподібний головний убір білого кольору з лляної, зрідка конопляної тканини, довжиною близько двох метрів, з нашитою вузькою тканною різнокольоровою на чорному тлі орнаментованою стрічкою з обох поздовжніх боків (с. Окопи, Борщівський р-н, Західне Поділля) або з вишитим нешироким геометричним стрічковим орнаментом з обох поперечних країв (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Перли (перла) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді довгого разка перлів (Поділля). *Петека* - верхній суконний одяг типу півкафтана зі стоячим коміром (Західне Поділля).

Пешек (сіряк) - верхній довгий чоловічий одяг з темно-коричневого сукна, прямоспинного крою, з двома боковими фалдами й коміром-стійкою (Буцацький р-н, Західне Поділля).

Піджаки - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Гусятинський р-н, Західне Поділля; Східне та Центральне Поділля).

Піджаки-бунди - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Східне та Центральне Поділля).

Підтички (підточка, підтячка (пітячка), подолки) - нижня частина жіночої сорочки з грубішого полотна або поділ сорочки.

Підфота - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу у вигляді білої фабричної тканини з тканим геометричним орнаментом і тороками по низу, яка зодягалася під фоту (с. Мосорівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля).

Пікова спідниця - поясний жіночий зшитий одяг з тонкої вовняної фабричної тканини з узорною фактурою (Буцацький р-н, Західне Поділля).

Платина - жіночий хусткоподібний головний убір прямокутної форми переважно білого чи світло- жовтого кольору, витканий із волічки або заполочі та оздоблений вузенькими смужками із зубців або дрібненькою кліткою (Буковинське Поділля).

Платок шовковий - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка шовкової тканини (Поділля; платок шовковий 82х82 см, фабричний жовтого кольору з китицями, вишитий гладдю на кутах - с. Коржівці, Деражнянський р-н, Центральне Поділля).

Платочки (хустинки, хусточки, фустинки) - 1) доповнення до одягу у вигляді невеличких хусточок, близько 25 см завдовжки, оздоблених вишивкою на кутах, які використовувались нареченими як обереговий атрибут у весільному обряді (Вінниччина, Східне Поділля); 2) доповнення до одягу у вигляді невеличких обрядових вишитих хусточок, які тримають у руках (Західне, Східне та Центральне Поділля); 3) доповнення до одягу у вигляді шовкового вишитого по кутах платка з китицями, якими підв'язували руки нареченому під час заручин (82х82 см, с. Коржівці, Деражнянський р-н, Центральне Поділля).

Плахта (плахтина - Гусятинський р-н, Західне Поділля) — верхній полотняний прямоспинний, без перехватів по боках, чоловічий одяг (Західне Поділля).

Плахти - традиційні частково зшиті жіночі розпашні вовняні поясні вироби, ткані в квадрати з геометричним орнаментом (Східне Поділля (с. Ягідне,

Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл.; м. Бердичів, Житомирська обл.; Балтський р-н, Одеська обл.) і південно-східні р-ни Центрального Поділля).

Плетінка об'ємна - дівоча й жіноча нагрудна бісерна прикраса у вигляді довгого порожнистого шнура (Поділля).

Плетінка об'ємна - дівоча й жіноча нашийна бісерна прикраса у вигляді короткого порожнистого шнура (Поділля).

Подолок (підтичка, підточка, спідниця полотняна) - поясний жіночий зшитий одяг з домотканого полотна як окрема нижня частина натільного виробу, використовувалась до короткої сорочки під запаску (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

«*Покривало*» - 1) хустка шовкова різнокольорова з тороками для покривання нареченої (с. Юрківці, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля); 2) скручена посередині у вигляді тасьми шовкова хустка, оздоблена бісером, лелітками та скляними дутими намистинами й оксамитовими квіточками, яка одягалась як прикраса на рушник для голови, (с. Задубрівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля);

Полотнянка (полотняник) - верхній довгий (нижче колін) прямоспинний з вставними бічними клинами верхній чоловічий одяг з білого або вибитого полотна (Західне Поділля).

Полятичка - вузька стрічка, на якій носили натільні хрестики (с. Колодіївка Кам'янець-Подільського р-ну, Центральне Поділля).

Полька - верхній жіночий довжиною до колін ватований каптан з чорної тканини (Вінниччина та с. Концеба, Савранський р-н, Одещина, Східне Поділля; Центральне Поділля).

Полька (блузка (блуза) - Тербовлянський р-н, Західне Поділля) - довгий верхній жіночий суكونний одяг з відрізною спинкою та зборами, облямований чорним атласом або вельветом (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Польки - жіночий нагрудний одяг з рукавами з бавовняних тканин на ваті з підкладкою, донизу розширений, з відкладним коміром (Балтський р-н, Одеська обл., Східне Поділля).

Порти (портки, поркениці, поркиниці, портаниці, портяниці) - чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими холошнями (Поділля) (гофровані портяниці в доколінній частині ногавиць Буковинське Поділля).

Постоли - 1) плетене взуття з товстої невідбіленої конопляної нитки (с. Некрасове, Вінницький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля); 2) плетене взуття з молоді вербини чи липової м'язги (Поділля). Постоли солом'яні плетене взуття з соломи (носили поверх чобіт взимку - Поділля).

Пояс рушникоподібний, вишитий, з полотна - 1) як елемент весільного вбрання (Поділля); 2) вишитий весільний рушник у роля пояса, яким обперізували нареченого (Центральне Поділля).

Пояси - довгі широкі клітинчасті (в клітинку), смугасті (з поздовжніми або поперечними смугами), монохромні однотонні (одноколірні переважно червоні чи зелені) або поліхромні з виразним орнаментальним малюнком геометричного або рослинного характеру (тканим або вишитим); бавовняні, вовняні та шовкові; переважно з китицями, кутасами, тороками (Поділля).

Пояси (поясини) вузькі, довгі - вовняні ткани з великими китицями, кутасами, тороками (поясини с. Бубнівка, Городоцький р-н, Центральне Поділля; Східне та Центральне Поділля).

Пояси «косо плетені» - червоного кольору з кутасами, шириною 9 см, виготовленні методом косого плетіння, для підперізування поясного або верхнього одягу (південно-західні райони Вінниччини, Східне Поділля).

Пояси білі (рушники) - пояси, ткані з нефарбованих білих ниток та на кінцях мережані червоними й синіми нитками заплочі (поширені на Поділлі, понад Бугом).

Пояси почаївські - жіночі вузькі вовняні пояси червоного кольору з китицями (кутасами) для підперізування верхнього одягу (Вінниччина, Східне Поділля).

Пояси смугасті - чоловічі вовняні різнокольорові плетені пояси, шириною 19 см, для підперізування поясного або верхнього одягу, з кутасами (Вінниччина, Східне Поділля).

Пояси червоні - чоловічі вузькі довгі вовняні пояси з китицями для запоясування верхнього одягу (Західне Поділля).

Пояси-рушники широкі - пояси, щедро декоровані тканим або вишитим орнаментом, використовувалися для підперізування нагрудного одягу, зокрема керсеток (Монастирищенський, Уманський і Христинівський райони Черкаської області, Східне Поділля).

Пряжки - парубочі й чоловічі поясні прикраси у вигляді двох металевих половинок, зчеплених одна з одною як застібки для шкіряних поясів (Поділля).

Р

Рантух (рантушина, рантушок) - головний убір заміжньої жінки білого кольору з тонкого домотканого або фабричного полотна з тканим або вишитим узором на кінцях (Західне, Східне та Центральне Поділля).

Рантух (рантушок) - платовий весільний головний убір білого кольору з домотканого полотна, як фата (Поділля; м. Борщів, Західне Поділля; сс. Левків і Соколівка, Крижопільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Репсова спідниця - поясний жіночий зшитий одяг з цупкої вовняної або бавовняної крамної тканини в дрібний рубчик (Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Рубелі - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді намиста з нанизаних монет (Вінниччина, Східне Поділля).

Рубок (рубочок) - крамна, купована намітка як жіночий рушникоподібний головний убір (с. Хомутиці, Калинівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Рубок (рубочок) - хустка, якою покривають молоду (с. Хоменки, Шаргородський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Румунки - зшиті жіночі черевики зі шкіри на шнурівках із короткими халявами та невисокими підборами (Теребовлянський і Тернопільський р-ни, Західне Поділля; Оратівський р-н, Вінницька обл., Східне Поділля; Старокостянтинівський

р-н, Центральне Поділля; жіночі зимові румунки, всередині підшиті байкою - смт Меджибіж, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Рушник - 1) жіночий рушникоподібний головний убір тридільного поділу із тканим узором по всьому полю, краї якого додатково декорувалися одно- чи різнокольоровим тканим орнаментом, вишивкою бісером або нитками (Буковинське Поділля); 2) жіночий рушникоподібний головний убір тридільного поділу з тканим узором лиш на краях, які додатково ще оздоблювалися вишивкою бісером або кольоровими нитками (сс. Онут, Погорілівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Рушники - доповнення до одягу у вигляді вишитих прямокутних полотнищ, які використовувались нареченими як обереговий одяговий елемент на весіллі (для перев'язування рук нареченим Поділля).

Рушник-перемітка - жіночий рушникоподібний головний убір тридільного поділу з тканим узором, вишивкою бісером, лелітками і нитками та бахромою на краях (сс. Горішні Ширівці, Горошівці й Задубрівка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Рясовані сорочки (гофровані або «рішені» сорочки) - натільні вироби з рясованими рукавами (з дрібними складками на всій площині рукавів) та іноді й рясованою нагрудною частиною сорочки.

С

Сак - довгий верхній одяг з чорного фабричного сукна на ваті, прямоспинного крою, трішки розширений донизу, з невеликим трапецієподібним загостреним коміром, вилогами, манжетами на рукавах, оздоблений декоративними швами на вилогах і манжетах (с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Салби - 1) дівоча й жіноча нагрудна прикраса зі срібних монет, медальйонів або круглих бляшок, нашитих на тасьму або фетрову основу овальної чи трикутної форми (Буковинське та Західне Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді плетеної широкої з матового й прозорого бісеру та січки або скляних намистин більшого розміру ромбоподібної сітки зі сварговими мотивами, без

основи та бісерними китичками по низу, на зав'язках (с. Жван, Мурованокуриловецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Сардак - суконне півпальто коричневого, сірого або чорного кольорів тунікоподібного крою з невисоким коміром-стійкою, а з початку ХХ ст. і з відкладним коміром (сс. Погорілівка, Чорний Потік, Заставнівський р-н та с. Пригородок, Хотинський р-н, Буковинське Поділля).

Сардак (сердак) - 1) довгий верхній одяг тунікоподібного крою з коричневого, сірого або чорного сукна з коміром-стійкою та боковими клиноподібними вставками, декорований вовняними шнурами (Буковинське Поділля; сердак Хотинський р-н, Буковинське Поділля; *сардак, сердак* - с. Кривче, Борщівський р-н і с. Торське, Заліщицький р-н, Західне Поділля; 2) сердак довгий верхній одяг тунікоподібного крою з чорно-сірого (рябенького) напіввовняного сукна без коміра (с. Горішня Вигнанка, Чортківський р-н, Західне Поділля).

Свита (свитка) - верхній суконний одяг нижче колін прямоспинного або приталеного крою із сукна брунатного, сивого або чорного кольору з коміром або вилогою (Буковинське, Західне, Східне та Центральне Поділля).

Сердак (сардак - Борщівський, Заліщицький і Чортківський р-ни, Західне Поділля) верхній довгий зимовий халатоподібний чоловічий і жіночий одяг із домотканого сукна, прямоспинний та до низу з боків розширений клинами («вусами»), з коміром стійкою, оздоблений різнокольоровими шнурами (Поділля).

Сердаки - жіночий довгополий нагрудний одяг без рукавів з вовняного сукна, прямоспинного крою (Тернопільський р-н, Західне Поділля).

Сережки (серешки, сірежки, сірешки) - жіночі вушні прикраси зі срібла або світлого сплаву були прості за формою, а позолочені мали вигляд кілечка з кольоровим скельцем, кулькою, розеткою або півмісяцем, дівочі ще й з підвісками (Поділля).

Сермяга (гунька, сукман) - верхній чоловічий одяг із темно-коричневого, рідше білого або сірого сукна приталеного крою зі стоячим коміром (Західне Поділля; сермяга - Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Серпанок - 1) головний убір, яким покривали молоду поверх каптура, очіпка, чепця, виготовлений із тонкого прозорого домотканого полотна білого кольору; 2) фата (сmt Брацлав, с. Годіївка, Тростянецький р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Серпанок - обрядовий або святковий головний убір жінок похилого віку, ХІХ - початку ХХ ст., з розрідженого напівпрозорого полотна («серпанку») сіруватого кольору (Східне та Центральне Поділля).

Силянка (гердан, комір, комірець, силянка-комір, «сука», або «сучка» (с. Куча, Новоушицький р-н, Центральне Поділля)) — дівоча й жіноча вузька нашийна бісерна прикраса у вигляді однодільного, дводільного або зубчастого коміра з геометричним або геометрично-рослинним орнаментом, стрічками- зав'язками та подекуди з монетами або підвісками-тороками (Поділля).

Силянка (силянка-комір) - 1) дівоча й жіноча широка нагрудна бісерна прикраса у вигляді однодільного коміра або кризи (Поділля); 2) дівоча й жіноча нагрудна прикраса з бісеру у вигляді неширокої стрічки з китичками, до кінців якої прикріплені мотузки у вигляді плетеної кіски (Центральне Поділля); 3) дівоча й жіноча нагрудна бісерна прикраса у вигляді вузької стрічки (Східне Поділля).

Сірійка - півпальто з сукна переважно різних відтінків сірого кольору, прямоспинного крою зі вставними клинцями з боків (сірійка коричнева з бічними «вусами», декорована шнуром, с. Пригородок, Хотинський р-н, Буковинське Поділля).

Сірійка (кафтан, кафтан-сірійка) - верхній довгий одяг класичної лінії крою з сукна різних відтінків сірого кольору, мало оздоблений (Буковинське Поділля).

Сіряк (сірак, сірячина (Чортківський р-н, Західне Поділля)) — верхній одяг, довжиною до колін або до середини колін з доморобного білого, темно-коричневого, сірого або чорного сукна, з широким відкладним коміром чи невеликим стоячим коміром, жіночий відрізний у талії та рясований по низу (Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Сіточка - жіночий в'язаний головний убір шапкоподібного типу початку ХХ ст. (Східне та Центральне Поділля).

Скляне (дуге) намисто (бранзульєсти, кулі, лускавки, надуванці, пацьорки) - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді однієї довгої або декількох коротших низок кольорового дутого скла (Поділля).

Скляне (недуге) або камінне намисто - дівоча й жіноча нагрудна прикраса з привізних різнобарвних скляних намистин, часто інкрустованих смальтою, емаллю, позолотою (Поділля).

Смальта - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді намиста зі смальти (кольорового непрозорого (заглушеного) скла) (Західне Поділля).

Смолянки - дівоча й жіноча нагрудна прикраса у вигляді низки коралів з глини (Західне Поділля). *Солом'янці* (солом'янки, або постолі солом'яні Буковинське Поділля) плетене взуття з соломи на дерев'яній підшві (Поділля).

Сорочка-полуботківка - чоловічий натільний виріб з плечовою кокеткою (Кам'янець-Подільський р- н, Центральне Поділля).

Сорочки до підточки - натільні вироби, котрі одягалися окремо від підточки (підточка, шилася у вигляді спідниці теж з полотна сорочки з відрізною підточкою-спідницею або галькою (сс. Вовківці, Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля; Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; с. Гораївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Сорочки до підточки, або короткополі, натільні вироби, довжиною до пояса або стегон.

Сорочки з опліччям - натільні вироби з нагрудно-плечовою кокеткою (Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Сорочки з підоплічкою - натільні вироби з нагрудно-плечовою кокеткою (с. Миколаївка, Літинський р- н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Сорочки з підтичкою (підточкою, або до підтички, підточки) - натільні вироби з відрізним станом, складалися з двох частин: верхня частина (попоясниця, станок, чохлик) була з тонкого полотна, а нижня (підтичка, підточка, підтячка (пітячка), подолки) з грубішого полотна (із метою економії та практичності, тому що підточка зношувалася швидше, ніж верх).

Спідниці «на брижах» (у дрібні - Східне Поділля) - зшитий глухий поясний одяг у зборки (Поділля).

Спідниці «на фалдах» (в «ряси» - Східне Поділля) - зшитий глухий поясний одяг у складки (Поділля). Спідниця шестиклинка поясний жіночий зшитий одяг із шести пілок (Кривоозерський р-н, Миколаївська обл., Східне Поділля).

Сподні - чоловічий поясний одяг з домотканого полотна з вузькими ногами (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля; Чортківський р-н, Західне Поділля; Східне Поділля).

Станіки - жіночий короткополий нагрудний одяг без рукавів з оксамиту (Буцацький р-н, Західне Поділля; станічки Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Станок (*попоясниця, чохлик*) - верхня частина жіночої сорочки з тонкого полотна. Стоянець (стійка, комір-стійка) - стоячий комір у виробі.

Стрічки (*лянти*) - дівочі начільні ткані стрічки з нашитими квітами та листочками (Західне Поділля). Стрічки-намушники — дівочі начільні стрічки, прикрашені намистинами та золотим позументом (Західне Поділля).

«Суконі» (*вовняні*) *штани* - чоловічий поясний одяг з вовняного чи напіввовняного сукна (Хмельницький р-н, Центральне Поділля).

Т

Табівка (*тобівка*) - доповнення до одягу у вигляді святкової плоскої шкіряної торбини, оздобленої мідними бляшками (блендами або каплями) і тисненим узором (Буковинське та Західне Поділля).

Тайстра - 1) доповнення до одягу у вигляді буденної вовняної сумки через плече, зіткані узорною стрічкою (Буковинське Поділля; *дзьобанка, дзьобенка* - Західне Поділля; *дзьобня* Заліщицький р-н, Західне Поділля); 2) доповнення до одягу у вигляді святкової або весільної вовняної сумки, оздобленої складним тканим узором та тканию орнаментованою крайкою, що пришивалась до неї з двох боків і зазвичай мала довгі тороки (Буковинське й Західне Поділля).

Талія - верхній жіночий одяг з домотканого сукна, довжиною нижче колін, приталеного крою, розширений донизу бічними клинами від талії або фалдами, з невеликим викладеним коміром, вилогами, «маньжетами» на рукавах та двома

прорізними «кішеннями», декорований швами та оксамитом на комірі, вилогах і манжетах (с. Лукашівка, Липовецький р-н, Вінницька обл., Східне Поділля).

Тасьма «щіточка» - оздоблювальний елемент у вигляді ворсяної щіточки на тканинній основі для поясного жіночого зшитого одягу.

Торба (торбина) - 1) доповнення до одягу у вигляді мішечка-сумки із пришитим з обох боків ручкою- поясом для носіння через плече (Східне та Центральне Поділля); 2) доповнення до одягу у вигляді буденної вовняної сумки через плече з дрібним малюнком з поперечними смугами, заповненими геометричним або рослинним орнаментом (Буковинське Поділля).

Трясениці - парубочі й чоловічі оздоби на солом'яні капелюхи у вигляді букетика з різнокольорового бісеру (Західне Поділля).

Тулуби - верхній зимовий хутрянний чоловічий і жіночий некритий (нагольний) одяг, довжиною до колін, відрізний у талії, з рясним низом у клини (Східне Поділля).

Тунікоподібні сорочки (сорочки вперекидку, перекидні, або перегинкові) - натільні вироби без плечових швів, кроєні в перекидку.

Турпан - жіночий хусткоподібний головний убір, зав'язаний у вигляді великої чорної чалми «турпана» (південь Поділля).

Турпани (фартухи) - додатковий жіночий поясний одяг з тонкововняних хустин з китицями (Буковинське Поділля).

Туфлі - зшите жіноче й чоловіче взуття (Поділля).

У

Устілки (вустілки) — допоміжні види утеплення із соломи для ноги, які стелили всередину взуття (Поділля).

Ф

Фавори - штучні (зі стрічок) квіти з нашитими лелітками як прикраса до дівочих вінків, зокрема, весільних (Західне Поділля).

Фавори - штучні квіти зі стрічок та з нашитими лелітками як прикраса до парубочих і чоловічих капелюхів (Західне Поділля).

Фарбоване гусяче пір'я та квіти - прикраси, які дівчата занурювали в розплавлений віск і оздоблювали позолотою (шумихою), щоб вплітати у коси.

Фартухи (попередниці, хвартухи) - додатковий жіночий поясний одяг з вовняних, оксамитових, полотняних, шовкових та інших тканин (Поділля).

Фартухи «в зборочки» - додатковий жіночий поясний одяг з фабричної тканини (Вінниччина, Східне Поділля).

Фартухи-запаски (запаски-фартухи, або запаски) - додатковий жіночий поясний тканий вовняний одноярусний (Поділля) та двоярусний (з тороками вгорі й внизу, носилися вперекидку Західне Поділля) одяг.

Фати (фоти, фоти з фустами) - незшитий жіночий розпашний тип поясного одягу, тканий з тонкововняної чорної тканини з фіолетовими широкими та білими вузькими смугами по низу й з одного боку, а також з тороками внизу (Буковинське Поділля; Борщівський р-н, Західне Поділля).

Фес (фис) - жіночий головний убір у вигляді маленької шапочки на жорсткій основі (картонному каркасі), обтягнутої червоною вовняною тканиною, під яку ховали волосся (Буковинське Поділля; фес або кирпа - с. Веренчанка, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Фраки - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (с. Ямпільчик, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля).

Френзлі - дівочі й жіночі нагрудні прикраси у вигляді широкої ажурної бісерної силянки, що завершувалася по низу петельками френзликками (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля). *Френчі* - чоловічий нагрудний одяг з рукавами (Східне Поділля).

Фусты - додатковий жіночий поясний одяг у вигляді набивних шалей з бахромою, які складалися вчетверо та підтикалися під пояс до фоти (Буковинське Поділля).

Х

Хвостач - гердан як бісерна прикраса до дівочого головного убору капелюшиння (с. Чуноків, Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Хлоп'янки (хлопнянки) - сорочки без плечових швів та обов'язково з прямими рукавами, які побутували з початку ХХ ст. (Буковинське та Західне Поділля).

Ходаки - з невичиненої шкіри стягнене (стягнуте) взуття (Поділля).

Холошні (холоші) - рукави сорочки або ногавиці штанів.

Холошні (холоші) - чоловічий поясний одяг з білого напівсукна або сукна (Західне Поділля; Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Хрестики - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді натільних або оздоблювальних хрестоподібних виробів з металу чи дерева (Поділля).

Хрестики (дерев'яні або металеві) - 1) хрести-натільники (натільні чи тільники) - дівочі й жіночі нагрудні прикраси у вигляді невеликих хрестиків, що носили лише на тілі (Поділля); 2) оздоблювальні хрести - дівочі й жіночі нагрудні прикраси у вигляді хрестів різних розмірів, котрі носили поверх убрання як центральний предмет комплексу прикрас (один хрест окремо у ХІХ - на початку ХХ ст. на Поділлі носили гладкі дерев'яні хрестики, фарбовані білою або жовтою фарбою на широких шовкових стрічках), або як додатковий елемент у вигляді намиста (згарди (згарди) з металевих хрестиків) чи в складі іншого намиста (згардочки з бісеру та хрестиків (Буковинське Поділля), корали (коралі) з одним чи декількома Хрестиками (Поділля) тощо).

Хрестики (натільні хрестики) - на стрічках парубочі й чоловічі нагрудні прикраси (Поділля; хрестик на чорній «поля тичці» (вузькій стрічці) с. Колодіївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля). Хрестики натільні на стрічках чи мотузочках парубочі й чоловічі нашийні прикраси (Поділля).

Хустина - доповнення до одягу у вигляді обрядової хустини червоного кольору, яку наречена перегинала нареченому через крайку до правого боку (с. Колодіївка, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Хустини (хустки) - парубочі нашийні прикраси у вигляді квадратних шматків шовкової тканини, які пов'язували на шию нареченим (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля).

Хустка (платок, хуста, хустина, хустинка, хустиночка, хусточка, фуска, фустинка, фустка, фусточка) - жіночий головний убір у вигляді білого або

кольорового квадратного (прямокутного) шматка полотна, бавовняної, вовняної чи шовкової тканини (з вишивкою або без, з тороками (китицями, кутасами, Френзелями) або без, з геометричним чи рослинним узором або без візерунків, однотонна) чи в'язаного виробу (Поділля).

Хустка «огірочки» - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з тороками, квітковим орнаментом та мотивом «огірки» як різновид тернової хустки (Любарський р-н, Житомирська обл.; тернова хустка Вінницький р-н, Східне Поділля).

Хустка американка - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з рослинно-геометричним узором, блискучою ниткою смугами по всьому полю та тороками (Поділля).

Хустка бавовняна - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка бавовняної тканини переважно з квітковим узором та тороками (Поділля; бавовняна хустка 83х83 см, зі світлим тлом і квітковим узором с. Тернова, Дунаєвецький р-н, Центральне Поділля; бавовняна хустка 82х82 см, темно-коричневого кольору, вишита шовком на одному з кутів, з тороками с. Прилужне, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Хустка байкова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка байкової тканини, найчастіше з тороками (Поділля).

Хустка баранкова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини переважно з френзелями (Західне Поділля; баранкова хустка чорна з френзелями с. Деренівка, Тербовлянський р-н, Західне Поділля).

Хустка барашкова з кутасами (бомбалами - Східне Поділля) - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка тканини з верблюжої вовни, оздоблена рослинним узором по краях і тороками (Поділля; барашкова хустка 165×152 см, зі скрученими завитками чорної вовни по полю з коричнево-фіолетовим узором і тороками с. Ставниця, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Хустка вибійчана з бавовни - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини (Поділля).

Хустка вовняна, вишита, з китицями - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини (Поділля; темно-коричнева з китицями, один кут якої вишитий квітами з листям зеленими та коричневими нитками - с. Шершинці, Кодимський р-н, Одеська обл., Східне Поділля).

Хустка волошкова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини (Східне Поділля; червоно-чорна вовняна з візерунком «волошкове поле» с. Сосонка, Вінницький р-н, Східне Поділля).

Хустка з полуницями - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з мотивами квітів і полуниць та френзелями (Поділля; місцева назва хустка «з шишками» с. Токи, Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Хустка кашемірова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини однотонної або з орнаментом і тороками (Поділля; чорного кольору з червоними й синіми квітами із зеленим листям та чорними шовковими френзелями с. Шершенівка, Борщівський р-н, Західне Поділля; з тонкорунної вовни чорного кольору з тороками - с. Слобідка, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Хустка маланкова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка тканини з тороками (Східне Поділля; маланкова одноколірна з тороками, с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка маланкова бронзова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка фабричної тканини з шовковими (бронзовими) тороками (Східне Поділля; маланкова бронзова - с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка мушлінка - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з рослинним узором (Східне та

Центральне Поділля; мушлінка, або тернавка- фабрична квітчаста хустка, с. Якимівка, Оратівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка на штири (чотири) боки (дні) (або штириднева) - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка фабричної вовняної (тернова) тканини, тло якої поділене на чотири різнокольорові частини, з квітковим візерунком і мотивом «огірки» (с. Гущинці, Калинівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка немирівська - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка фабричної вовняної або шовкової тканини (Східне Поділля; однотонна хустка коричневого кольору з шовковими плетеними китицями с. Йосипівка, Савранський р-н, Одеська обл., Східне Поділля).

Хустка оксамитова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка оксамитової тканини (Поділля).

Хустка плісова з тороками - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка бавовняної тканини (Східне Поділля; хустка плісова коричневого кольору, з вибитими букетиками квітів світлішого тону с. Саражинка, Балтський р-н, Одеська обл., Східне Поділля).

Хустка полотняна клітчаста - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка домотканого полотна (Поділля; 67х72 см, домоткана з білих, червоних і чорних конопляних ниток с. Шелестяни, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Хустка ріпсова з тороками - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка фабричної тканини (Поділля; хустка ріпсова у різнокольорові однотонні й орнаментовані смуги Тульчинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка ряба - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка полотняної тканини в клітинку (Поділля; хустка ряба 54х54 см, клітчаста домоткана полотняна з фабричних білих і чорних ниток - сс. Песець і Шелестяни, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Хустка саржева набивна - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка тканини саржевого переплетіння з тороками і квітковим орнаментом (Поділля; хустка саржева 142х136 см, з тороками в 15 см Літинський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка стоклетка (стоклітка, столітка) - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка домотканої вовняної тканини з тороками (Поділля; клітчаста вовняна хустка 159х159 см, з різнокольоровими клітинками на чорному тлі та з тороками с. Голосків, Летичівський р-н, Центральне Поділля).

Хустка тернова вовняна - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з тороками і квітковим орнаментом по краях та часто з блискучими смугами по всьому тлі (Поділля; тернова хустка 155х155 см, вишневе тло якої оздоблене блискучими смугами, тороки (15 см) - Погребищенський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; тернова хустка, зеленого кольору Вінницький р-н, Східне Поділля).

Хустка ткани (домоткана) - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка домотканої тканини (Поділля).

Хустка турецька - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка вовняної тканини з квітковим або рослинно-геометричним узором і тороками (Поділля).

Хустка у смужки з китицями - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка фабричної вовняної тканини в смужку (хустка польського виробництва с. Глинськ, Немирівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля).

Хустка шалянова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка тонкої вовняної тканини «шалянівки» (с. Шляхтинці, Тернопільський р-н) або «шальонова» хустка (Борщівський р-н, Західне Поділля).

Хустка шовкова - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка шовкової тканини з рослинним узором, ажурною сіткою та тороками (хустка шовкова 70х70 см, світло-кремового кольору - Центральне Поділля; Західне Поділля).

Хустка штапельна - жіночий головний убір у вигляді квадратного (прямокутного) шматка штапельної тканини (хустка чорна з френзелями Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; Поділля).

Хустки - 1) дівочий хусткоподібний убір, який пов'язували на голову вінкоподібно, щоб маківка була відкрита; 2) убори, які дівчата в холодну пору року носили поверх вінків.

Цимблики - дівочі й жіночі ажурні нагрудні прикраси з прозорого склярусу у вигляді півмісяця (Заставнівський р-н, Буковинське Поділля).

Ц

Цісарська (рясована) спідниця - поясний жіночий зшитий одяг з трьох прямих пілок з тонкововняної тканини темно-синього кольору в білі смужки, зібраних, крім передньої пілки, в дрібні складки, а по низу оздоблених тасьмою «щіточка» (Підволочиський р-н, Західне Поділля; Волочиський р-н, Центральне Поділля).

Цятки - 1) нагрудна прикраса у вигляді венеціанського намиста, яке носили жінки Буковинського Поділля; 2) дівоча й жіноча нагрудна бісерна прикраса (Буковинське Поділля);

Цятки - дівоча й жіноча нашийна прикраса у вигляді венеціанського намиста (Буковинське Поділля).

Ч

Чекмінь (чекман, чекмен) - верхній чоловічий одяг з домотканого сукна, довжиною нижче колін, з викладеним коміром (Східне та Центральне Поділля).

Чемерка (чимарка, чимерка) - 1) верхній одяг з відрізним станом навкруги, довжиною нижче колін, з викладеним або стоячим коміром (Східне та Центральне Поділля; 2) чемерка верхній одяг з темно-коричневого сукна, вільного крою, розширений донизу бічними клинцями, з викладеним невеликим круглим коміром (м. Кам'янець-Подільський, Центральне Поділля).

Чепраги - парубочі й чоловічі поясні прикраси у вигляді двох металевих половинок, зчеплених одна з одною як застібки для шкіряних чересів (Буковинське Поділля).

Черевики (черевички) - 1) зшите жіноче взуття зі шкіри на шнурівках, оздоблене аплікацією з кольорової шкіри, вишитими й тисненими орнаментами, перфорацією, дерев'яними гвіздочками (кілочками) на підошві й металевими підковами (Поділля); 2) черевики зшите чоловіче взуття зі шкіри на шнурівках (початку ХХ ст., Західне Поділля).

Череси - широкі шкіряні пояси на металевих застібках, з металевими цвяшками, тисненим орнаментом та орнаментом, сплетеним за допомогою шкіряного шнура (Буковинське й південь Західного Поділля; траплялися іноді й на півдні Центрального Поділля).

Чільце - дівочий головний убір у вигляді стрічки з оздобами, який прикріплювали над чолом (Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; чільце з металевими прикрасами – Буковинське Поділля).

Чобітки (чобіточки) - жіноче зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку (Поділля).

Чоботи - зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку, часто оздоблене аплікацією з кольорової шкіри, вишитими й тисненими орнаментами, перфорацією, декоративними строчками, шкіряними китицями, дерев'яними гвіздочками (кілочками) на підошві й металевими підковами (за способом виготовлення та оздоблення: валковані, «восьмигранки», гвоздьові, до перевзування, писані, підшивані, рисовані (рісовані чоботи з халявами, які складалися з шести-восьми рядів поперечних складок); за кольором: жовті (жовтинці), зелені (зеленинці), коричневі, руді, червоні (червонинці), чорні, чорно-жовті (чорнобривці) (Поділля).

Чоботи «берлячі» - зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку, утеплене хутром (Поділля). Чоботи боксові - зшите взуття з м'якої хромової шкіри, що прикриває стопу та гомілку (Поділля). Чоботи дерев'яники (диривліники) - зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку на дерев'яній підошві (Вінниччина, Східне Поділля).

Чоботи рантові (чижми з лубами) - чоловічі зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку з твердими халявами (Буковинське Поділля).

Чоботи сап'янці (саф'янові) - святкове зшите взуття, що прикриває стопу та гомілку з особливої м'якої шкіри сап'яну жовтого, зеленого або червоного кольорів (Поділля; «сап'янці на рипах» Східне Поділля). Чоботи хромові зшите взуття з м'якої хромової шкіри, що прикриває стопу та гомілку (Поділля). Чоботи чорнобривці зшите взуття зі шкіри, що прикриває стопу та гомілку з жовтими халявами й чорними передками (Поділля).

Чоботи шакалові - зшите взуття з кінської шкіри, що прикриває стопу та гомілку (Поділля).

Чоботи юхтові - зшите взуття з товстішої юхтової шкіри, що прикриває стопу та гомілку (Поділля).

Чохли - манжети на рукавах у сорочках (рукава зібрані «в чохлах» або «в зморшку»).

Чугай - верхній теплий суконний одяг зі зборами на спині (Кодимський р-н, Одеська обл., Східне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, с. Вахнівці й с. Слобідка, Новоушицький р-н, Центральне Поділля; Поділля).

Чугаїна (чугаїнка) - верхній одяг з домотканого або фабричного сукна, з викладеним коміром з підрізними та призбираними бочками (з прохідкою) (с. Потуш, Тиврівський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; с. Носківці, Жмеринський р-н, Вінниччина, Східне Поділля; с. Саражинка, Балтський р-н, Одеська обл., Східне Поділля; Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля; с. Зелені Курилівці, Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Чуганина - верхній суконний жіночий одяг прямоспинного крою, з відкладним коміром і зашитими рукавами (використовувалися замість торбинок), який носили в накидку (Віньковецький р-н, Центральне Поділля).

Чужка - жіночий верхній суконний одяг зі зборами на спині, оздоблений кольоровими вовняними нитками (Поділля).

Чушка - верхній короткий жіночий одяг з доморобного брунатного сукна, приталеного крою з вузькими рукавами, без коміра (Західне Поділля).

Чушка - жіночий верхній суконний одяг трапецієподібного силуету, без коміра (Східне та Центральне Поділля).

Ш

Шаленівка (*шалінова спідниця, шаленівка, шеланова або квітчаста спідниця*) - поясний жіночий зшитий одяг з вибіячаного домотканого полотна чи фабричної вовняної тканини з рослинним орнаментом (Теребовлянський і Тернопільський р-ни, Західне Поділля).

Шапка барашикова - чоловічий і парубоцький головний убір із сивих або чорних смушків овчини (Східне та Центральне Поділля).

Шапка з бобрами - чоловічий і парубоцький головний убір, опушений хутром бобра (Східне та Центральне Поділля).

Шапка з червоного або синього сукна з лисячими хвостами - чоловічий і парубоцький головний убір, викладений всередині шкірою та обшитий довкола хутром з лисячих хвостів (Поділля).

Шапка заяча - чоловічі й парубоцькі головні убори з заячого хутра, як ознака бідності (Поділля). *Шапка козацька* чоловічий і парубоцький головний убір з видри (шапка-кабардинка) або з кошлатої вовни (бурка-вільчура) (Східне Поділля).

Шапка конічна - чоловічий і парубоцький головний шапкоподібний убір конічної або стіжкової форми із сірого чи чорного овечого смушку, підбитий всередині дешевим хутром (Східне та Центральне Поділля). *Шапка на завісах* чоловічий і парубоцький зимовий високий головний убір циліндричної форми з чорного (або сірого) смушку, з суконним (синім чи зеленим) верхом, з розрізом позаду або збоку, який стягувався пришитими стрічками (на Західному Поділлі червоними чи синіми; на Поділлі червоними). *Шапка округлої форми* чоловічий головний убір з суконним верхом та хутряним бортом, який носили літні чоловіки (Буковинське Поділля).

Шапка сива (сіра) - 1) чоловічий і парубоцький головний убір, виготовлений із хутра сірих молодих баранців (Східне та Центральне Поділля); 2) *шапка баранкова сіра* - чоловічий і парубоцький високий головний убір конусоподібної форми з заокругленим верхом, з хутра сірих молодих ягнят, з середини підшитий хутром темного кольору (с. Голотки, Підволочиський р-н, Західне Поділля).

Шапка смушкова - чоловічий і парубоцький високий головний убір чорного (зрідка сивого) кольорів (чоловіча - вища, парубоцька нижча), із суконним темним (коричневого, чорного, рідше блакитного або вишневого кольорів) верхом (Західне Поділля).

Шапка стовбата - чоловічий і парубоцький високий зимовий головний убір з баранячого хутра, із заокругленим дном або сферична кучма (Східне та Центральне Поділля).

Шапка чорна бараняча - чоловічий і парубоцький головний убір конусоподібної форми зі стоячим чи загнутим всередину верхом (чорна шапка, викладена всередині жовтою телячою шкірою - с. Кривче, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Шапка-кримка - чоловічий і парубоцький головний убір круглої форми зі смушку (Східне та Центральне Поділля).

Шапки (шапчини - с. Дерев'яни, Кам'янець-Подільський р-н, Центральне Поділля) - чоловічі й парубоцькі головні убори, котрі різнилися формою та матеріалом (на відміну від чоловічих парубоцькі шапки були не чорних, а сивих кольорів та носилися заломленими набік або назад; шапки наречених оздоблювали весільними вінками з барвінку та живих чи штучних квітів, які чіпляли збоку або накладали зверху на головний виріб) (Поділля).

Шапочка (капелюшок, каптур) - 1) дівочий весільний вінкоподібний убір у вигляді оксамитової шапочки, оздобленої низками коралів і рядками дрібних квітів із різних матеріалів, з букетом квітів на потилиці, шовковими стрічками позаду та золоченим вінком із барвінку над чолом (Західне Поділля); 2) дівочий весільний вінкоподібний убір у вигляді оксамитової шапочки (каптура), суцільно розшиті рядками бісерних стрічок «силянок», кольорових намистин і дрібних штучних паперових квітів, з кольоровими й орнаментованими стрічками позаду, букетом штучних квітів на потилиці та «кучерями» з фарбованого качиноного або павиноного пір'я біля вух (Гусятинський р-н, Західне Поділля).

Шарафан - поясний жіночий зшитий одяг у вигляді плаття без рукавів приталеного крою, з відрізною й призьбіраною у зборки талією, стягнутою тонким

пояском, з глибоким розрізом до пояса на також призбираній спинці, з декоративними оксамитовими смугами спереду й по низу, зодягався на традиційну сорочку (Кодимський р-н, Одещина, Східне Поділля).

Шаровари матнисті - полотняні чоловічі штани (Східне Поділля; *шаравари сині* - с. Гуків, Чемеровецький р-н, Центральне Поділля).

Шелести (бубонці) - дівоча й жіноча нагрудна металева прикраса у вигляді однієї або кількох низок круглих пустотілих дзвіночків з отворами «колокілець», розділених між собою переліжками (Буковинське Поділля).

Шервети - доповнення до одягу у вигляді невеликих обрядових вишитих хусточок, які тримають у руках (Вінниччина, Східне Поділля).

Ширинки (ширінки) - доповнення до одягу у вигляді обрядових полотняних квадратних (рідше - прямокутних) хустинок, вишитих переважно на кутах бісером, нитками, лелітками та з китицями на усіх чи одному з кутів, які використовувались як складова частина весільного або святкового костюма дівчат і юнаків (ширінки тримали за один кут у руках чи закладали за пояс Буковинське Поділля).

Шкіряні постолі стягнене (стягнуте) взуття - (Поділля); *морщениці* - вид постолів, декорованих металевими каплями (Буковинське Поділля), *морщенці* (Східне та Центральне Поділля), або капці (Буковинське Поділля).

Шкіряні пояси - вузькі пояси, оздоблені мідними бляшками та пряжкою, яка застібалась ззаду (Буковинське Поділля).

Шкіряні ремені (ремінці) - вузькі пояси з мідною пряжкою (Поділля).

Шлейник - дівоча нашийна прикраса у вигляді смужки з чорного оксамиту, оздобленого геометричним орнаментом різнокольоровим бісером (с. Загінці, Деражнянський р-н, Центральне Поділля).

Шличок - чоловічий головний убір у вигляді шапки (Східне та Центральне Поділля).

Шлюбні («шлюбні») сорочки - весільні вишиті натільні вироби (с. Боришківці, Борщівський р-н, Західне Поділля).

Шнурок - плетена мотузочка для стягування й зав'язування горловини сорочок, яка закінчувалася найчастіше китичками.

Штани «до очкура» - чоловічий поясний одяг на поясі, який стягується вузьким конопляним або лляним крученим чи плетеним шнуром (Поділля).

Штани «до паска» - чоловічий поясний одяг з ременем (Поділля).

Штани «матнисті» - чоловічий поясний одяг з широкими холошнями та матнею (Східне та Центральне Поділля).

Штани «радовляні» - чоловічий поясний одяг з цупкої домотканої або крамної тканини (Вінниччина, Східне Поділля).

Штани «рисовані» (гармонійки, рисовані, рясовані) - чоловічий поясний одяг з гофрованою доколінною частиною холошів (Західне Поділля).

Штани вибиванки - чоловічий поясний одяг з вибитого полотна, з вузькими ногамиціями (Поділля).

Ю

Юбка - поясний жіночий зшитий одяг з домотканої, у кольорову клітинку, тканини (Красилівський р- н, Центральне Поділля), або з крамної кашемірової тканини (Віньковецький р-н, Центральне Поділля) в складки чи з сатинової тканини в зборки (Новоушицький р-н, Центральне Поділля).

Юпка - поясний жіночий зшитий одяг з крамної в кольорову клітинку тканини (Дунаєвецький р-н, Центральне Поділля).

Юпка (біла свитка, кафтан, «приятелька») - верхній жіночий одяг середньої довжини з домотканого білого полотна, з відрізною по талії спинкою, призбираним у складки низом та коміром стійкою (Тернопільський р-н, Західне Поділля).